

Ս. ԽՄԵԼՆԻՑԿԻՅ

ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՓՈՍՏԱՏԱՐԸ

891.715
Խ-62

«ԲՈՒՆԵՎԻԿ»
1937

30 MAY 20

891.715

u-62 Ս. ԽՄԵԼՆԻՑԿԻՑ

uy

ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՓՈՍՏԱՏԱՐ

Թարգմ. Հ. ԲՈՂԿՍՆՅԱՆ

ՌՈՍՏՈՎԻ ՄԱՐԶԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱՆԶՈՒԹՅՈՒՆ «ԲՈՒՇԵՎԻԿ»
ՌՈՍՏՈՎ - ԴՈՆ - 1937

2057
-38

Уполоблит № С—6903. Типография Обл. армянского издательства „Большевик“, Ростов-Дон, Ворошиловский пр. 27. Заказ № 1749.

Այս գումարն Իգնատը յերբեք չէր ստացել — գործարանը հայտնի յեր տուգանքներով:

Իգնատի պառկած տախտամածի չլերն այրվեցին,— մի ուռլի տուգանք: Արհեստանոցում սալթաքելով շուռ տվեց քացախով պառկելը,— հիսուն կոպեկ տուգանք: Գործարանային տեսչին գանգատվեց, վոր հոտած միս են տվել,— մի ուռլի տուգանք... Բացի դրանից, «ճաշի» ու «բնակարանի» համար ել վերցնում էյին ամսական յերեք ու կես ուռլի:

«Ճաշը»— այն մի պնակ սպասն եր, վոր տալիս էյին որը յերկու անգամ:

«Բնակարանը»— այն կեդտոտ անկյունն եր, ուր բանվորները պառկում էյին տախտամածին կողք-կողքի, չոր տախտակի վրա: Ողբ կացարանում խեղդուկ եր և գարշահոտ: Մեծ դեղնագույն լապտերներն աղոտ լույս էյին սփռում: Պատերին փակցված էյին հայտարարություններ՝ «Միջանցքներում հավաքվելը խստիվ արգելված է», «Ձայնով լրագիր ու գիրք կարդալը խստիվ արգելված է»:

Մի որ այսպիսի դեպք պատահեց:

Այդ անգամ, աշխատավարձ ստանալիս, բանվորները տեսան, վոր տուգանքները սովորականից ավելի յեն: Գործարանի բակում, վորն աշխատանքի ժամերին սովորաբար դատարկ եր լինում, կանգնած էյին մի խումբ բանվորներ: Նրանց մեջ եր նաև Իգնատը: Վասիլին, վոր բարձրահասակ, այլանդակված մատներով մի բանվոր եր (նա իր կյանքում արդեն յերկու անգամ մեքենայի տակ եր մնացել), մի կապոց թուղթ ձեռքին՝ բարձրաձայն կարգում եր ընկերներին.

«Բանվորներ ու բանվորուհիներ: Անեուես ձեզանից միայն շատ էլերին ե հայտնի. բեյնչե կատարվում արանի նոր գործարանում: Այդ գործարանի բանվորներ, մի ամիս առաջ, խնդել են իրենց գործաթրոցը՝ պակասեցնել սուգանքները յեվ գնաճել բանվորական օրվա սովորությունը: Գործատերը մեծեյն ե: Բանվորներ գնացել են գանգաստիլո: Վաստկանապետը գուռով նանց վրա, հրամայել ե ցրվել տներ: Գնացիլ են յեպիսկոպոսի մոտ խնդրելու, վոր սեռ տեղեր իրենց: Մեպիսկոպոսը խուսացել ե աղոթել նրանց համար ասածուն: Բայց աղոթ ներով փոր չի կեսւնա: Բանվորները հեռագիր են ուղարկել քաղաքապետին: Թագավորը վոչինչ չի պատասխանել:

Այդ տեսիլով՝ Գաբանի նոր գործարանի բանվորները յերեք-ժարքի ևեստին աշխատանքի բողել ու ցրվել են տներ:

Ընկերներ: Հեռեկենց նրա ցարկանիք: Հերիք ե՝ ինչքան ան. ձա՛ն ու անհոտունց հնազադ եցիլ մեք տերերին: Յեկար սպասեցենց նրանցից մեք վնակի լավացնելուն, բայց վոչինչ չստացանց: Նրանց չնե ուզում գջել, ուրմն պեք ե պահանջենց:

Յեվ նախ յեվ առաջ պեք ե պահ նշել.

1. Վոր բանվորական որ սեպե առավոտ ժամը յորից միջել իրկվա ժամը յորք՝ հաճե ժամա կեսվա բնդնջումն ել հեք հաշված, այսինքն բնդամենը 10¹/₂ ժամ, իսկ ժարք տերքն ժարք անել ժամը 2 ին.

2. Վոր գործախառն գները բարձրացվեն այ՛՛քան. վոր բանվորական օրվա կհասումնց վաստակեա չպակասի:

3. Վոր բոլոր անադարտ սուգանքները յեվ նեւումները վերացվեն:

Մեք ցուց կտանց, վոր բանվոր ժողովուրդը գեսե, բե ինչպես պեք ե նա հաճել իր պահանջների կատարման: Գործենց սրտամուռ ուժեղով, յեվ հազրատեպն անկասկած մեր կլինը:

ԳՈՐԾԱՌՈՒԼՈՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ:

Վարպետը վաղեվազ բակը յեկավ: Նա մոտեցավ Վասիլիին, խլեց նրա ձեռքից թուղթիկը, արագ կարդաց ինքն իրեն, գունատվեց:

— Վորտեղից ե,— հարցրեց նա:

Վոչվոր չպատասխանեց: Բանվորները մռայլ զեմքով վարպետին էյին նայում:

— Ի՞նչպես համարձակվեցիք աշխատանքը թողնել,— գոռաց վարպետը խուլոտ ձայնով:

Դարձյալ վոչվոր չպատասխանեց: Վարպետը բռունցքները սեղմած հարձակվեց Վասիլիյի վրա: Վասիլին բռնեց նրա ոձիքից, մի-յերկու անգամ թափահարեց ու առաց.

— Հեռացիլ:

— Սա բռնա ե,— բղավեց վարպետը:

— Սա գործադուլ ե,— կարճ պատասխանեց Վասիլին...

Վեց բանվոր անցան բոլոր արհեստանոցները՝ թուղթիկները ցրելով ու գոչելով.

— Դադարեցրեք աշխատանքը:

Շուտով արհեստանոցները դատարկվեցն

Վասիլին ու յերկու ընկերները գնացին գրասենյակ և այնտեղ բոլոր բանվորների անունից հայտարարեցին կառավարչին։

— Տուգանքները վճարել չենք ուզում։ Ձեռք ուզում որական տասնհինգ ժամ աշխատել։ Ուրիշ վարպետ ենք ուզում։

Կառավարիչը պատասխանեց։

Ձեր ուզածովը չի լինի։ Գնացե՛ք աշխատելու։

— Յեթե մեր ուզածովը չի լինի,— հայտարարեցին բանվորները,— մեր աշխատանքն ել չի լինի։

Վաղ առավոտյան բանվորական կացարանում հանկարծ վոստիկանութունը յերեաց։ Վոստիկաններն սկսեցին զարթեցնել բանվորներին ու՝ մեկին քնաթաթախ, մյուսին կիսամերկ՝ քաշեցին, տարան գործարան։ Ձուով տարան նաև Իգնատին։ Բայց մնացած բանվորներն արթնանալով, ընկերներին ազատեցին վոստիկանների ձեռքից ու վոստիկանությանը վռնդեցին։

Անցավ յերկու օր։ Շպարի գործարանը կանգնած էր։ Գործատեղը դադարեց ուսեստ բաց թողնելը։ Բանվորները սոված ու պարապ քարշ ելին գալիս իրենց կացարանում։

Յերրորդ օրը, կեսօրին, կացարանի առաջ կանգնեց մի շքեղ կառք։ Կառքից իջան յերկու մարդ։

Մեկը մի հասուլիկ կարճահասակ ծերունի յեր, դեղնապույն դեմքով ու սրածայր մորուքով։ Դա գործարանատեր Սորոկինն էր։ Մյուսը լայն թիկունքով մի զինվորական էր, դուրս պրծած աչքերով։ Դա կազակային հարյուրապետ էր։

Գործարանատերը և հարյուրապետը շրջեցին բանվորական կացարանը՝ համոզելով բանվորներին դադարեցնել գործադուլը։ Բայց բանվորներն իրենցն էլին պնդում։

— Միչև մեր ուզածը չլինի, աշխատանքի չենք գնա։

Հարյուրապետը տաքանում էր, ձեռքը թրին գցում և գոռոտում։

— Տեսե՛ք՝ վոչվոքի չենք խնայի։

Բանվորները լուռ էլին։ Գործարանատերն ու հարյուրապետը դուրս յեկան շենքից, նստեցին կառքն ու գնացին։

Իրիկունը բանվորները տախտակներ ու նստարաններ դեմ տվին դռներին։ Հետո հանգցրին բոլոր լույսերն ու պառկեցին։ Բայց վոչվոք չճնեց։ Լուռ պառկել էլին։ Այդ մթությունն ու լուությունը սարսափ երագդում Իգնատին։

Գիշերվա կեսին նա լսեց ձիերի դոփուկ։ Կազակներ ու վոստիկաններ յեկան։ Լսելի յեր՝ ինչպես նրանք ձիերից ցած իջան, ինչպես նրանց ողի յեն հրամցնում։ Ընտանիքով ապրողների սենյակներում կանայք լաց էլին լինում։

Բոլոր բանվորները վայր իջան իրենց տախտամածներից։ Նրանք հանեցին մարագից վառելափայտի կտորներ, լուսամուտների շրջանակներ, յերկաթե ձողեր։ սկսեցին կտորատել փայտե կահկարասիները։

Բանվորները զինվեցին փայտերով, սեղանի վոռքերով, շրջանակնե կրիտորներով։

Կազակներն ու վոստիկանները մոտեցան շենքին։ Կազակների հարյուրապետը գոռաց։

— Անձնատուր յեղե՛ք, գործարանի բոքիկներ։

Վասիլին պատուհանից բղավեց։

— Հեռացե՛ք խաղաղությամբ։ Մենք վոչվոքի ձեռք չենք տալիս։

Այն ժամանակ հարյուրապետը հրամայեց։

— Վերցնել նրանց ուժով։

Կազակները նետվեցին դեպի փակ դռները։ Նրանք քաշեցին, տեղահան արին դռները ծղխնիով մեկ։ Տախտակներն ու նստարանները վար թափվելով կազակներից յերկուսին ձխեցին։

— Վերե՛ք,— հրամայեց հարյուրապետը։

Տախտակների ու նստարանների վրայով մազլցելով, կազակները՝ թրերը մերկացրած, խուժեցին դեպի սանդուխքը։

Իսկույն նրանց վրա տեղացին վառելափայտի կտորներ, շրջանակներ, սեղանի վոռքեր։

Սակայն կազակները, տեղահան արված դռները վահանի պես առաջները բռնած, արագությամբ բարձրանում էլին սանդուխքով և հարկ հարկի հետևից գրավում։

Բանվորները ցիրուցան մտան իրենց խցերը և կող-
պեցին դռները:

Վոստիկանները և կազակները մերկ թրերով կանգնեցին
դռների առաջ: Բանվորների փոքրիկ մի խումբ միայն
շարունակում էր պաշտպանվել՝ մեկ հարկից մյուսը նա-
հանջելով: Նրանց մեջ էլին Վասիլին և Իգնատը:

Վեջապես նրանք հասան հինգերորդ հարկը: Ել տեղ
չկար նահանջելու...

Իսկ կազակներն արդեն չորրորդ հարկումն էին:

Հարյուրապետը բարձր ձայնով հրամայեց.

— Առաջ, տղերք:

Կազակները ճչալով հարձակվեցին բանվորների վրա:
Թուրը ճղեց Իգնատի աջ ալոթը: Կրծքին հասած հարվածը
գետին տապալեց նրան: Արյունը վերքից թևի վրա յեր
հոսում: Յերկու կազակ բռնեցին Իգնատի թևերից և
բարձր տվին սանդուխքից ցած...

Պայքարը վերջացավ: Կազակներն ու վոստիկանները
բանվորներին ներքև էլին տանում՝ ձեռները մեջքերին կա-
պած: Ճանապարհին ծեծում էին նրանց կրունկներով ու
թրերի կոթով...

Կանայք և յերեխաները՝ լսելով սրանց տնքոցները՝ լաց
ու վայնասուն էին գցել:

— Վոչինչ,— չարախնդությամբ հանգստացնում էր
նրանց կազակների հարյուրապետը:— Այնտեղ, ներքևում,
եղի կուտեցնեն նրանց:

Ներքևում, շենքի առջև, յերկկարգ շարված էր կա-
զակների կեսհարյուրակը՝ մտրակները ձեռքում:

Մի կողմում կանգնած էր պահապանը՝ դույլով ջուրը
ձեռին:

Հարյուրապետը հրամայեց.

— Ընդունել սրանց ինչպես հարկն է: Կաղամբի պես
կոտորել:

Վոստիկանները, թրերը մերկացրած, բանվորներին քշե-
ցին շարքերի միջով, իսկ կազակները, վայրենի ճիչով, մեկը
մյուսի հետևից մտրակի հարվածներ էլին հասցնում ամ-
բողջ ուժով:

Մտրակները ծայրերին փոքրիկ գնդակներ ունեյին,
վորոնք ծվեն ծվեն էլին անում բանվորների հագուստ-
ներն ու մխվում նրանց մարմնի մեջ:

Ամենից շատ ծեծում էին Վասիլիին: Յերը նա ու-
շաթափված ընկնում էր, պահապանը ջուր էր շաղ տալիս
վրան, ու հետո նորից էլին սկսում ծեծել:

Վերջապես մեկը կանչեց.

— Ել հերիք ե սրան... հազիվ ե շունչ քաշում:

Թե ինչ պատահեց հետո, Իգնատը չէր հիշում. նրա
զլխին հարված հասցրին, և նա ուշաթափ գետին փռվեց...

Գործադուլը ճնշված էր: Վասիլիին և ութը ուրիշ բան-
վորների կալանավորեցին ու աքսորեցին: Մյուսներն այն-
քան ծեծ կերան, վոր հիվանդանոց ընկան: Մնացածները
աշխատանքի վերադարձան: Վերադարձավ նաև Իգնատը:

Բայց գործադուլն իր անելիքն արեց: Գործարանատե-
րը, ֆաբաներ կրած լինելով, վախենում էր՝ չլինի թե գոր-
ծադուլը կրկնվի, ուստի և տուգանքներն իջեցրեց:

Գործադուլից հետո Իգնատը հասկացավ, վոր բանվոր-
ները լավ կյանք ձեռք բերելու համար միայն մի միջոց
ունեն — դա գործատերերի դեմ պայքար մղելն է:

Բայց թագավորը, թագավորական վոստիկանությունը,
թագավորական զորքերը պաշտպանում են գործատերերին:
Նշանակում է, բանվորները պետք է դուրս գան թա-
գավորական իշխանության դեմ:

Յերկու տարուց հետո Շալաշով Իգնատը տեղափոխվեց
Պետերբուրգ: Նա մտավ Բալթիկյան գործարանը:

Նա իր հոր արհեստը չսովորեց,— շալարագործ չդարձավ:
Սակայն ընդհատակյա հեղափոխական խմբակում նա
սովորեց այն արհեստը, վոր ինքն էր ընտրել:

Դա ամենավտանգավոր, ամենազոհվարին, բայց և ամե-
նաազնիվ արհեստն էր աշխարհում— հեղափոխականի ար-
հեստը:

«ՀԱՆԵՑԵՔ, ԽՆԴՐԵՄ, ԲՈՂՈՐ ԱՏԱՄՆԵՐՍ»

Ատամնաբուժի առանձնասենյակը մտավ մի յերիտա-
սարդ: Նրա ուռած աջ թուշը կապած եր թաշկինակով:
Տեղավորվելով բազկաթոռին, հիվանդն ասաց.

— Հանեցեք, խնդրեմ, բոլոր ատամներս:

Այս դեպքը տեղի ունեցավ Բագվում, 1902 թվի մա-
յիսի 12-ին:

Հսելով տարրինակ խնդիրը, բժիշկն իսպառ չգարմա-
ցավ:

Նա լռելյայն մոտեցավ դռանն ու կողպեց:

«Հանեցեք ատամներս» նախադասությունը նշանաբան
եր: Իսկ յեկող յերիտասարդը—ընդհատակի հեղափոխա-
կան:

ԳԱՂՏՆԻ ՀԱՆԴԻՊԱՎԱՅՐ

Ռուսաստանի բոլոր մեծ քաղաքներում կային գաղտնի
բնակարաններ, փորակ հեղափոխականներն իրար եյին
հանդիպում:

Այսպիսի բնակարանները գաղտնի հանդիպվալայր ելին
կոչվում:

Հանդիպումները սարքվում էին անկուսակցական ընկերների մոտ, վորոնց կարելի չեր վստահանալ, վորոնք, սակայն, անձամբ մասնակից չլինելով հեղափոխական շարժումներին, ժանդարմների հսկողութան տակ չէին գտնվում:

Վորպեսզի ժանդարմները զգարանան հեղափոխականներին գտնելու, հանդիպումները շուտ-շուտ փոխվում էին:

Ատամնաբույժ Ֆոկինի ընակարանն արդեն մոտ մի շաբաթ եր՝ ծառայում էր վորպես «խսկրայականների» ընդհատակյա հեղափոխական կազմակերպության հանդիպումայրը:

Ամեն մի ընդհատակյա հեղափոխական, վոր գալիս էր հանդիպումայրը, առաջ պետք է ապացուցեր, վոր ինքը կուսակցական աշխատող է: Հակառակ դեպքում նրան լրտես կհամարեյին ու հետը խոսակցություն չէին բաց անի:

Այն ժամանակներում, յերբ հեղափոխականները թաղ-նրվում էին ժանդարմներից, կուսակցական կազմակերպության պատկանելու ապացույցն այն նշանաբանն էր, վորն արտասանում էր հանդիպումայրը յեկող ընդհատակյա հեղափոխականը:

ԿՐԻՆՈՎԻ ՍԻՐԱՆԱՐԸ

Բժիշկը դարձավ «հիվանդին»: Դա մի հաղթանդամ, արևառ դեմքով է, հավանորեն, առողջ մի մարդ էր, վորն, ինչպես յերևում էր, վաղուց է չի ընել և խիստ հոգնած է:

«Հիվանդը» հետ արեց դեմքին կապած թաշկինակը և բերնից մի մեծ կտոր բամբակ հանեց:

Այլ թշի «ուռուցքն» իսկույն չքացավ, բայց նկատելի դարձավ մի մեծ սպի, վոր ձգվում էր ականջից մինչև վերի շրթունքը:

— Արտասահմանից ձեր հասցեյով գրականություն է ուղարկված, — ասաց հյուրը: — Դեռ չե՞ք ստացել:

Բժիշկը տարակուսանքով ձեռքերը պարզեց:

— Արտասահմանից ստացել եմ չորս պատկեր և մի անդլիական հանդես: Ծիշտն ասած՝ յես շատ եմ զարմացած. վնչ մեկը և վնչ մյուսը յես չեմ ապսպրել:

— Պատկերներ: Թույլ տվե՞ք՝ մի տեսնեմ, — հետաքրքրվեց հյուրը:

Բժիշկը տվեց հյուրին ճղված մի ծրար, վորի վրա փակցված էր ֆրանսիական նամակադրոշմ:

Ծրարի մեջ դրված էր չորս հատ հրաշալի պատկեր, փակցված հաստ կարտոնի վրա:

Հյուրը հետաքրքրությամբ դիտեց ծրարն ու պատկերները և ասաց.

— Շատ լավ: Իսկ հանդեսը:

Բժիշկը վերցրեց սեղանին դրված հանդեսը, վոր բանդերով էր արված, ու մեկնեց հյուրին: Սա նայեց փոստի դրոշմին ու ասաց.

— Հիանալի յե, հենց սրա համար ել յեկել եմ: Բժիշկ, ձեր տանը չկա արդյոք մի առանձնացած սենյակ, ուր յես կարողանայի մի յերկու ժամ հանգստանալ:

— Իհարկե կա, — պատասխանեց բժիշկը և գնաց դեպի դուռը:

— Իսկ Կրիլովի առակները չունե՞ք արդյոք, — խնդրեց հյուրը: — Բնեւուց առաջ կուզենայի կարդալ...

Բժիշկը կանգ առավ ու զարմացած նայեց հյուրին:

— Կրիլովի... Յես հետաքրքրական շատ գրքեր ու հանդեսներ ունեմ: Մի նոր վեպ չեյի՞ք կամենա արդյոք:

— Տվե՞ք ինձ, խնդրեմ, Կրիլովը, — նորից խնդրեց հյուրը: Բժիշկը հետ դարձավ, գրապահարանից վերցրեց Կրիլովի հատորը և տվեց հյուրին:

Այնուհետև նա ընդհատակյա հեղափոխականին առաջ-նորդեց իր առանձնասենյակի կողքին գտնվող փոքրիկ սենյակը: Սենյակը մտնելով, հյուրը դիտեց չորս կողմն ու ասաց.

— Ինձ տաք ջուր է հարկավոր:

Բժիշկը գանգահարեց, ու մի բոպե անց աղախներ բերեց մեծ թասով տաք ջուր:

Վերջապես բժիշկը դուրս յեկավ, և հյուրը նրա հետե-վից դուռը կողպեց:

ՀՐԱՇԱՆԻ ՓՈԽԱՐԿՈՒՄԸ

Մենակ մնալով՝ ընդհատակյա հեղափոխականը գրպանից հանեց պրչահատը և սկսեց անխնա կերպով բերել պատկերներն ու կարտոններ: Յերբ կարտոնի յերեսի շերտը քերեց վերջացրեց, կարտոնն ընկղմեց ջրի մեջ:

Միքսնի ըուպե անցած, նա սկսեց թասի միջից մեկմեկ հանել բարակ գրքուկներ և զգուշաբար շարել նրանք սենյակի հատակին, վոր չորանան:

Հրաշայի նկարներն ու ճոխ կարտոնը փոխարկվում, դառնում էին գրքուկներ ու թուղթիկներ՝ հետևյալ մակագրությամբ:

ՌՄԻԲԿ

«ԻՍԿՐԱ»-Ի ՏՊԱՐԱՆ

1902

Իսկրայական գրքերն ու թուղթիկները տպագրվում էին պապիրոսի թղթի վրա: Հատուկ պատրաստված նրբագույն սոսնձով իսկրայականները հարյուրավոր թերթեր էին կպցնում իրար ու վերևից գեղեցիկ թուղթ փակցնում, և ասուհետև գրքերն ու թուղթիկները դառնում էին թղթակալներ, կազմեր, պատկերների ու հայելիների շրջանակներ և նույնիսկ տուփեր ու ճամբրուկներ:

Վերջացելով գրականության բաց անելը, ընդհատակյա հեղափոխականը ձեռքն առավ հանդեսն ու նրանից մի եջ պոկեց: Ապա սեղանի վրայից առնելով կրիլովի հատորիկը, բաց արեց այն եջը, ուր տպված էր «Թաթուլի գալաճոջը» առակը: Հանդեսից պոկված եջում, առղընդմեջ, ծածկագրով գրված էր մի գաղտնի հաղորդագրություն: Այդ ծածկագրի բանալին «Թաթուլի գալաճոջը» առակն էր:

Միայն յերկու մարդ — նամակը գրողը և նամակն ստացողը — գիտեին՝ ինչ բանալիով և ծածկագրված այդ նամակը:

Բանալին չիմացողը յերբեք չէր կարող կարդալ նամակը...

Հյուրն արտադրեց առակը մի թերթի վրա, ապա հանդեսի եջը դրեց իր ձախ կողմը, հետո մի թերթ մաքուր թուղթ դրեց աջ կողմը, իսկ մեջտեղը դրեց այն թերթը, վորի վրա իր ձեռքով արտագրված էր «Թաթուլի գալաճոջը»:

Նա նայեց հանդեսի եջին, հետո աչքը դարձրեց «Թաթուլի գալաճոջը» թերթին և մաքուր թղթի վրա գրեց մի տառ: Նորից նայեց հանդեսի եջին, ապա նորից այն թերթին, վորի վրա առակն էր գրված, և աջ կողմի թերթի վրա հայտնվեց յերկրորդ տառը:

Այդ տառերը թերթի վրա հետզհետե կազմում էին բառեր, բառերը՝ նախադասություններ, նախադասությունները՝ նամակ:

«Վերջապես սացանք ձեռքն առալիք: Մենք արդեն կարծում էինք, քեզ ուր հիվանդացել եք: Սուրբիներ մեծ պատիա ուղարկված է Բոգդանին՝ Ֆրանսիացու միջոցով: Կուզանք բոլոր անմիջապես մեկնի, այլապես Ֆրանսիացին մորթիներ են կտանի: Կապր պե՛ս է պահպանել Ֆրանսիացին՝ քեզ հրճեք գանձապահի միջոցով: Շուտով գրեցե՛ք՝ ի՞նչպես կազմագրեցիք: Վաղ լեղե՛ք»:

Ն.՝

ԱՆՈՒՆՆԵՐ-ԴԻՄԱԿՆԵՐ

Յերբ տարբեր բաղաճներում և յերկրներում տպող հեղափոխականներն իրար էին հանդիպում, նրանք պայմանավորվում էին, թե ինչ բանալիով են իրար նամակ գրելու: Բայց այդպես հաճախ չէր պատահում:

Շատ անգամ պետք էր լինում առաջուց նամակով պայմանավորվել, թե ինչ բանալիով են գրվելու հաջորդ նամակները:

Բայց միշտ ել կարող էր պատահել, վար առաջին նամակը ժանդարմների ձեռքն ընկներ, և այնուհետև նրանք առանց վորևէ գովարության կկարդային նաև հաջորդ նամակները:

Հենց այդ էր պատճառը, վոր «գրիմավորած» այբուբենը դեռևս բավականաչափ ապահովություն չէր ժանդարմների գեմ:

Յերբ գրիմը հարկավոր չափով չի փոխում դեմքը, դե-
րասանը դիմակ է հագնում:

Դիմակը — դա կեղծած դեմք է, վար նման չե դերա-
սանի իսկական դեմքին:

Բառին ել կարող են դիմակ հագցնել. իսկական բառի տեղ
գործ են ածում ուրիշ բառ—կեղծ բառ:

Իսկրայական-հեղափոխականների նամակներում բոլոր
ազգանունները, քաղաքների ու կալմակերպութիւնների
անունները և բոլոր կարևորագույն բառերը դիմակով եյին
ծածկված:

Որինակ, ընդհատակյա «Իսկրա» («Կայծ») թերթի
խմբագրութիւնը կոչվում եր «Ֆյոկլա», Մոսկվան—պա-
ռավ, Բաթումը—Բողզան:

Բոլոր իսկրայականները դիմակ-անուններ ունեյին.
իսկրայական Բաումանին կոչում եյին ծառ, Կրասինին—
ձի, Շեստերնինին—«Ռուսլան և Լյուդմիլա»:

Ժանդարմներին մոլորեցնելու նպատակով կանանց տա-
լիս եյին տղամարդու անուններ, իսկ տղամարդկանց—
կանանց անուններ:

Պոտը Գերմոգենովիչ Սմիդովիչին կոչում եյին Մատը-
յոնա, իսկ Լիզիա Միխայլովնա Կնիպովիչին—քեռի:

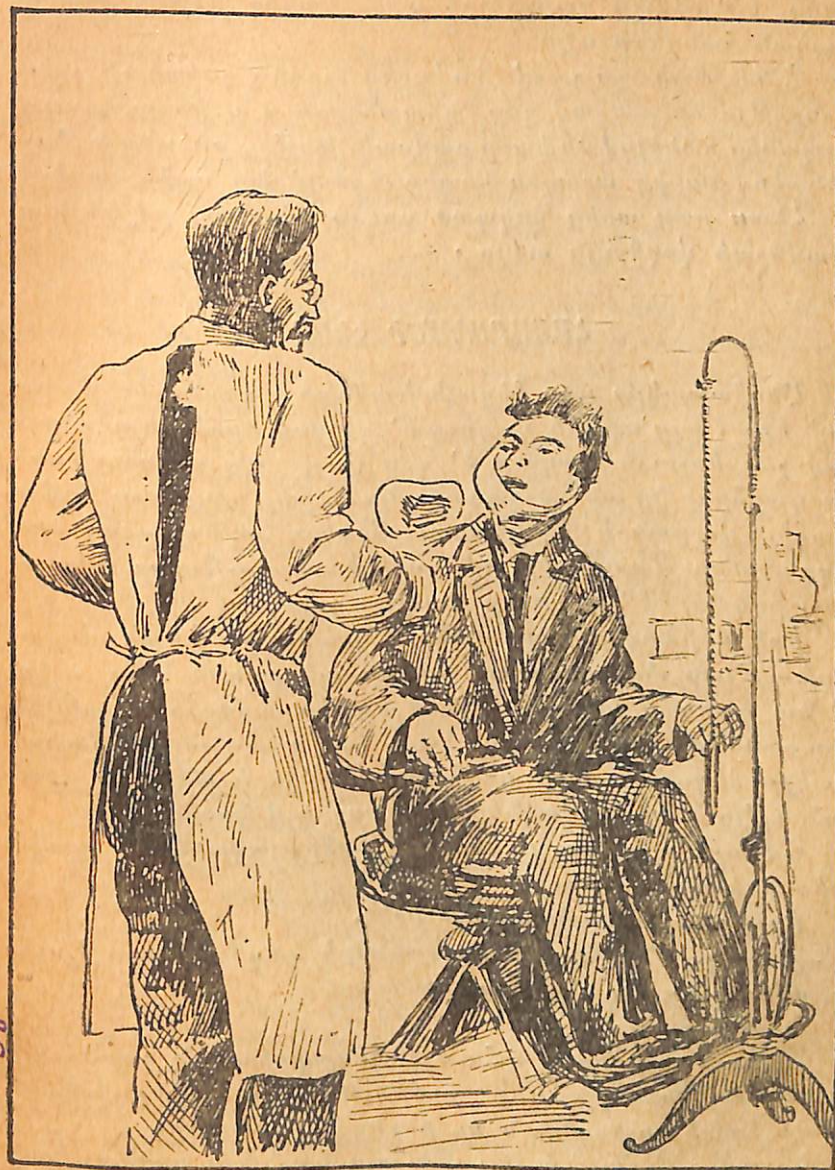
Պատահում եր, վոր ժանդարմները, անտեսանելի թանա-
քը յերևակելուց և նամակի բանալին գտնելուց հետո
յել չեյին կարողանում հասկանալ ամենակարեւորը նամա-
կի մեջ:

Լոնդոնից գրված նամակում բոլոր կարևոր բառերը և
անունները նույնպես դիմակ եյին հագած:

Այդ նամակի իմաստն այս եր.

«Վերջապես ստացանք ձեր նամակը: Մենք արդեն կարծում
եյինք, վոր դուք կալանավորված եք: Ֆրանսիական ռոգենա-
վայն «Պաֆե» բեկեռնիքի ռոգենավով մեծ քանակութեամբ
գրանցութեամբ և ուղարկված Բաթում. ձեռնարկվեցեք ան-
միջապէս, քե չե ռոգենավը հեռ կտանք բեր: Կապր պեք ե
պահպանել ռոգենավային բեկեռնիքի գրքեր գանձապահի
միջոցով: Շուտով գրեցեք ստացա՞ք արդո՞ք բերը: Վաղջ
յեղեք:

«ԻՍԿՐԱ»-Ի ԽՄԲԱԿՐՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՏՈՒՂԱՐ:

Հյուրը լամպի կրակով այրեց վերժանած գաղտնի նամակը, «Թաթուլի գալաճոջը» պարունակող թերթը և անգլիական հանդեսի եջը:

Այնուհետև շտապով հավաքեց արդեն չորացած գրականությունը, տեղավորեց գրպաններում ու ծոցում, ապա՝ գրպանից հանելով մի կտոր բամբակ, խոթեց բերանը և թաշկինակով նորից այնպես կապեց յեղեսը՝ վոր սպին ծածկվի:

Հետո բաց արեց կողպած դուռը ու գնաց բժշկի մոտ՝ հրաժեշտի վողջույն տալու:

ՀԱՍՏԱՐԱԿԱՆ ԿԵՍԸ

Ընդհատակյա այս հեղափոխականի ազգանունը Շալաշով էր: Բայց արդեն վաղուց է՝ վոչվոք նրան այդ անունով չեր կոչում: Վաղուց է՝ վոր Շալաշովը սովորություններ դարձրել իր անուն-ազգանունը փոխել նույնքան հաճախակի, վորքան և հագուստը: Յերկու ամիս առաջ նրա ազգանունը Սաբին էր, մի շաբաթ առաջ — Պյոտր Իվանովիչ, իսկ այժմ նա ընկեր Կուզմա յեր:

Իսկ մերձավոր բարեկամները նրան կոչում էին «հեղափոխության փոստատար», վորովհետև արդեն հինգ ամիս է՝ նա գաղտնի կերպով շրջում էր հարավային ու միջին Ռուսաստանի քաղաքները, կապ էր պահպանում ընդհատակյա հեղափոխական կոմիտեների միջև և անլեզալ գրականություն ու նամակներ էր հասցնում նրանց:

Շալաշովը և նրա ընկերներն իսկրայականների պլանն էին ի կատար ածում:

Իսկրայականներն ասում էին.

— Տվեք մեզ հեղափոխականների կազմակերպություն, ու մենք շուտ կտանք Ռուսաստանը:

Նրանք ասում էին.

— Ռուսաստանում աճում է հեղափոխական շարժումը: Ռուս բանվորների մեջ ուժեղանում է ատելությունը դեպի կապիտալիստներն ու ինքնակալությունը:

Պայքարը մղվում է վոչ թե այս կամ այն գործատիրոջ դեմ, այլ բոլոր գործատերերի դեմ: Յեվ վոչ թե մի գոր-

ծարանում, այլ ամբողջ Ռուսաստանում: Պայքարը մղվում է համառուսաստանյան վոստիկանության դեմ, համառուսաստանյան ինքնակալության դեմ:

Դրա համար էլ մենք պետք է ունենանք հեղափոխականների համառուսաստանյան կազմակերպություն, այնպիսի հեղափոխականների, վորոնք անդավաճան կերպով նվիրված լինեն բանվոր դասակարգի ազատագրման գործին ու լավ պատրաստված՝ վոստիկանության և ցարական իշխանության դեմ պայքարելու համար:

Այդ կազմակերպությունը բանվոր դասակարգի հեղափոխական կուսակցությունն է, սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը: Նա պետք է բանվորների մարտական շարայուններ կազմակերպի, մարտի ազդանշանը տա ու դեպի կռիվ տանի նրանց: Բանվորներն առանց կուսակցության չեն կարող հաղթանակ տանել կռվում:

Պետք է սովորեցնել և հեղափոխականներ պատրաստել բանվոր դասակարգի միջից, — պրոֆեսիոնալ հեղափոխականներ, վորոնց արհեստը հեղափոխությունը լինի: Պրոֆեսիոնալ հեղափոխականը պետք է լավ իմանա մարքսիստական թեորիան ու փորձառու ընդհատակյա գործիչ լինի. նա պետք է լավ գիտենա կոնսպիրացիայի բոլոր ձևերը, վոստիկանության հետ պայքարելու բոլոր յեղանակները, ընդհատակի վողջ տեխնիկան:

«Յերբ մենք ունենանք հատուկ պատրաստված ու յերկարատև վարժություն ունեցող բանվոր հեղափոխականների ջոկատներ, այն ժամանակ աշխարհիս վոչ մի քաղաքական վոստիկանության ուժը չի պատի հաղթելու այդ ջոկատներին», այսպես էր գրում Վլադիմիր Իլիչ Լենինը:

Ռուսաստանի բոլոր քաղաքների անձնավեր և լավ պատրաստված հեղափոխականներին պետք էր համախմբել յերկաթակուռ մի կուսակցության — սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության մեջ:

Ռուսական խոշոր քաղաքներում, մեծ ֆաբրիկաներում ու գործարաններում կային սոցիալ-դեմոկրատական խմբակներ:

Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան առաջին համագումարը, վորի գաղտնի նիստերը տեղի եյին ունենում Մինսկ քաղաքում 1898 թվին, վորոշեց — բոլոր սոցիալ-դեմոկրատական խմբակները միացնել:

Այն որից արդեն չորս տարի յե անցել, բայց խմբակներն առաջվա պես ցիրուցան են, նրանց միջև յեղած կապը շատ թույլ ե: Բազմաթիվ ցիրուցան խմբակները — դրանք դեռ իսկական կուսակցութիւն չեն: Քարերի կույտը — դեռևս տուն չե:

Քարերը պետք ե շարվեն հատուկ պլանով: Քարերը պետք ե իրար ամրացվեն ցեմենտով:

Սոցիալ-դեմոկրատական խմբակները նույնպես պետք ե իրար ամրացնել:

Պետք ե ամբողջ Ռուսաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնները միացնել հեղափոխական մարքսիզմի դրոշի տակ:

Այս իսկ գործին ձեռք դարկեց «Իսկրա»-ն — համառուսաստանյան սոցիալ-դեմոկրատական թերթը: Նրան կազմակերպողը Վլադիմիր Իլյիչ Լենինն եր:

Մեկ տարուց ավելի յեր արդեն, վոր «Իսկրա»-ն շրջում եր ընդհատակյա խմբակներում ե համոզում եր ընդունել պայքարի իսկրայական պլանը:

«Իսկրա»-ն համոզում եր խմբակներին.

Նախ ե առաջ պետք ե հեղափոխական բանվորական կուսակցութիւն կառուցել:

Կուսակցութիւնը դեպի մարտ կառաջնորդի ուս բանվորներին:

Ռուս բանվորները կտապալեն Ռուսաստանում թագավորին ու կապիտալիստներին:

Ռուս բանվորները վողջ աշխարհի բանվորների գլուխը կանցնեն համայն աշխարհի կապիտալիստների դեմ մղվելիք վերջին ու վճռական կռիւմ:

Իսկ դրա համար նախ ե առաջ պետք ե, վոր Ռուսաստանի բոլոր կուսակցական կազմակերպութիւնները համախմբվեն համառուսաստանյան կուսակցական «Իսկրա» թերթի շուրջը

ե նրա ղեկավարութեամբ նախապատրաստեն ու համառուսաստանյան կուսակցական համագումար հրավիրեն:

Այդպես եր պլանը Վլադիմիր Իլյիչ Լենինի, վոր այն ժամանակ արտասահմանում եր գտնվում: Այդ նա յեր, վոր ասաց.

«Տվեք մեզ հեղափոխականների կազմակերպութիւն, ե մենք շուտ կտանք Ռուսաստանը»:

Այսպես եր մտածում նա ե բանվոր դասակարգի միւս մեծ առաջնորդ՝ ընկեր Ստալինը, վոր այն ժամանակ ղեկավարում եր Անդրկովկասի հեղափոխական պայքարը:

Հենց դրանց առաջադրանքով եր, վոր արդեն հինգ ամիս ե՝ Շալաշովը շրջադաշում եր միջին ե հարավային Ռուսաստանի ընդհատակյա կուսակցական կոմիտեները, տարածելով «Իսկրա»-ն ե ագիտացիա մղելով կուսակցութեան միացման համար:

Շալաշովը պառպորտ չունեւ ու հետեւեալը չեր կարող գրանցվել: Իրա համար ել վնչ մի քաղաքում չեր կարողանում սենյակ վարձել իր համար: Շալաշովը գիշերում եր կուսակցական կոմիտեների մատնանշած բնակարաններում: Նա ստիպված եր ամեն որ մի ուրիշ նոր տեղ գիշերել:

Հաճախ, ցերեկը՝ կուսակցական գործերով զբաղված վինելով, Շալաշովը ժամանակ չեր ունենում իր համար գիշերվա ոթեան գտնելու... Այդպիսի դեպքերում, կես գիշերին նա նստում եր ամառանոցային վերջին գնացքը, իջնում եր վերջին կայարանում ե սպասում առավոտյան առաջին գնացքին, վոր բաղաբ վերադառնա: Այսպես եր նա լուսացնում գիշերը:

Ցերեկները Շալաշովը տեսնում եր ընդհատակյա ընկերների հետ, ներկա յեր լինում կուսակցական գաղտնի ժողովներին, իսկ գիշերները քնում եր գնացքներում կամ շոգենավերում:

Վերջապես ընկերները Շալաշովի համար ձեռք բերին պառպորտ Պրիլուկի քաղաքի մեշչանին Պավել Բոնդարենկոյի անունով: Այս պառպորտով Շալաշովը իր համար սենյակ վարձեց Սամարայում:

Բայց հիմի յեւ — նոր հոգս: Քաղաքապետի հրամանի համաձայն դռնապանները չորս անգամ հետեւում ելին այն մարդկանց, վորոնք «վորոշ զբաղմունք» չունեին. այդպիսիները մասին նրանք տեղեկութիւն եյին տալիս վոստիկանութեանը: Դրա համար եւ Շալաշովն ստիպւած եր այնպես ձեռններ, իբր թե ծառայում ե մի տեղ:

Ամեն առավոտ, միևնույն ժամին, Շալաշովը դուրս եր գալիս տնից, թեկուզ վոչ մի գործ եւ չունենար այն ժամին:

Սամարայում ապրելիս, Շալաշովը հաճախ վոլգայով Սարատով եր գնում, ապա Կասպից ծովով ճանապարհը շարունակում եր մինչև Բագու, իսկ այստեղից ել Թիֆլիս ու Բաթում:

Ատամարուժի տնից հեռանալուց հետո, նա գիշերն անցկացրեց Բաթում տանող գնացքի խեղդուկ վագոնում: Շալաշովն սկսեց հաշվել՝ քանի կիլոմետր ճանապարհ ե կտրել ինքն այս վերջին հինգ ամսվա ընթացքում: Դուրս յեկավ տասնյոթը հազար կիլոմետր: Այդ տարածութիւնը յերկրագնդի հասարակածի կեսից քիչ բան ե պակաս:

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Խրիստոֆոր Կոկինակին Բաթումի նավահանգստում նպարեղների կրպակ եր պահում:

Նավաստիները, նավահանգստի ծառայողները և վոստիկանները Կոկինակիին «հայրիկ» եյին ասում:

«Հայրիկ» Կոկինակին տակաւի նման մեծ փորով, կեռածայր քթով ու կաւովի բեխերով մի հույն եր:

Յուզողտած ճերմակ գոգնոցը հագին իր դախլի հետեր կանգնած, Կոկինակին ամբողջ օրը գլուխ եր լտալիս մտնող-յեւնող հաճախորդներին:

Կրպակ մտնելով՝ գնողը բարեւում եր և ժպիտը յերեսին ասում.

— Մի գրվանքա կաղին, հայրիկ...
Կամ.

— Կես գրվանքա պանիր:

Ու մինչև Կոկինակին կեղտոտ և ժանգոտած կշեռքով կիշներ կաղինը կամ պանիրը, գնորդը կուսում եր զեպի «հայրիկը» և հարցնում.

— Նորութիւն կա:

Այն ժամանակ Կոկինակին, անքերն անուշ-անուշ կկոցելով, գոհութիւնից լեզուն չըթացնելով, արագութեամբ շշնջում եր գնորդի ականջին.

— Թրքական լավ ծխախոտ կա... Ալեքսանդրիայի թուղ կա... Անգլիական բուրդ կա... Ինչ հրաշալի ապրանք ե: Առաջին տեսակը...

«Հայրիկ» Կոկինակին մաքսանոց եր: Փոքրիկ առագաստանավով նա անցնում եր Սև ծովի մյուս ափն ու հետ գալիս և զաղտնաբար ծախում Տրապիզոնից բերած ապրանքները: Իսկ նպարեղների կրպակը միայն անք խաբելու համար եր:

Մի անգամ, կեսօրին, Կոկինակի մոտ գալիս ե Խրիստոֆուր անունով մի գանգրահեր ու թխաղետ հույն: Դա «հայրիկի» ընկերներից եր, նույնպես մաքսանոց: Նրանից ծովի հոտ եր փչում, ասես խաբսխի ճոպան լիներ: Նա ասաց.

— Հայրիկ, ես գիշեր գործ կա:

Ու տարավ նրան նավահանգստի գինեւոցներ:

Գինեւոցներ, սեղաններից մեկի մոտ, նստած եյին յերկու մարդ: Խրիստոֆուրն Կոկինակիի ականջին շշնջաց, վոր դրանցից մեկը «կլիենտ» ե, իսկ մյուսը շոգենավային «Պաք» ընկերութեան գանձապահն ե:

Գանձապահը հասակն առած մի տղամարդ եր՝ կիսամաշ վերարկու հագած. անհանգիստ նստած՝ նա դեսուդեն եր նայում ու կարմրում և անզաղորում ոճիքն եր շտկում: Չգիտես՝ ո՞չն եր նրա համար խեղդուկ, թե՛ շտապում եր հեռանալ այստեղից:

«Կլիենտը» բարձրահասակ, հանդարտ, խիստ արեւոդեմքով մի մարդ եր: Թավշյա գլխարկը գլխին, մաշված պիջակը և ռուսական կոշիկները հագին նա գործակատարի յեր նման: «Կլիենտը» անշարժ նստած եր՝ ձեռքը յերեսին դեմ տված:

Խրիստոգուլոն Կոկինակիրն բերեց սեղանի մոտ և դարձավ «կլինետին»*:

— Ահա, այս մարդն ե: Վստահ յեղեք նրան ու ձեր գործը հաջողված համարեցեք:

Ու Կոկինակիրի ուսին խփելով հեռացավ: «Կլինետը» զգուշաբար չորս կողմը դիտեց, ապա կռացավ դեպի «հայրիկն» ու կիսաձայն ասաց.

— Ոտարերկրյա շողենավից պետք է աննկատելի կերպով դուրս բերել և ամի հասցնել մի բեռ: Շողենավը կանգնած է նավահանգստի բերանում: Գիշերս նա քառորդ մղոնի չափ հեռանալու յե կանգնած տեղից: Այդ պահին պետք է նավակով մոտենալ շողենավին բաց ծովի կողմից: Բեռը կիջեցնեն նավակը ճոպանով:

— Ծանր բեռ ե,—հարցրեց Կոկինակիրն:

— Յերկու փթի չափ կլինի,—պատասխանեց «կլինետը»:

«Դատարկ բան ե» — մտածեց Կոկինակիրն: — «Տասնոց ել չես վաստակի»:

— Ի՞նչքան եք վճարելու,—հարցրեց նա «կլինետին»:

— Քսան,—կարճ կտրեց «կլինետը»:

Կոկինակիր բեխերը ժաժ յեկան:

«Ձինի՞ վոսկու բեռ ե», մտածեց նա:

Ու թշերը վճռականապես ուռցնելով՝ բարձրաձայն ասաց.

— Քառասունից պակաս չեմ վերցնի:

«Կլինետը» ժպտաց ու ասաց.

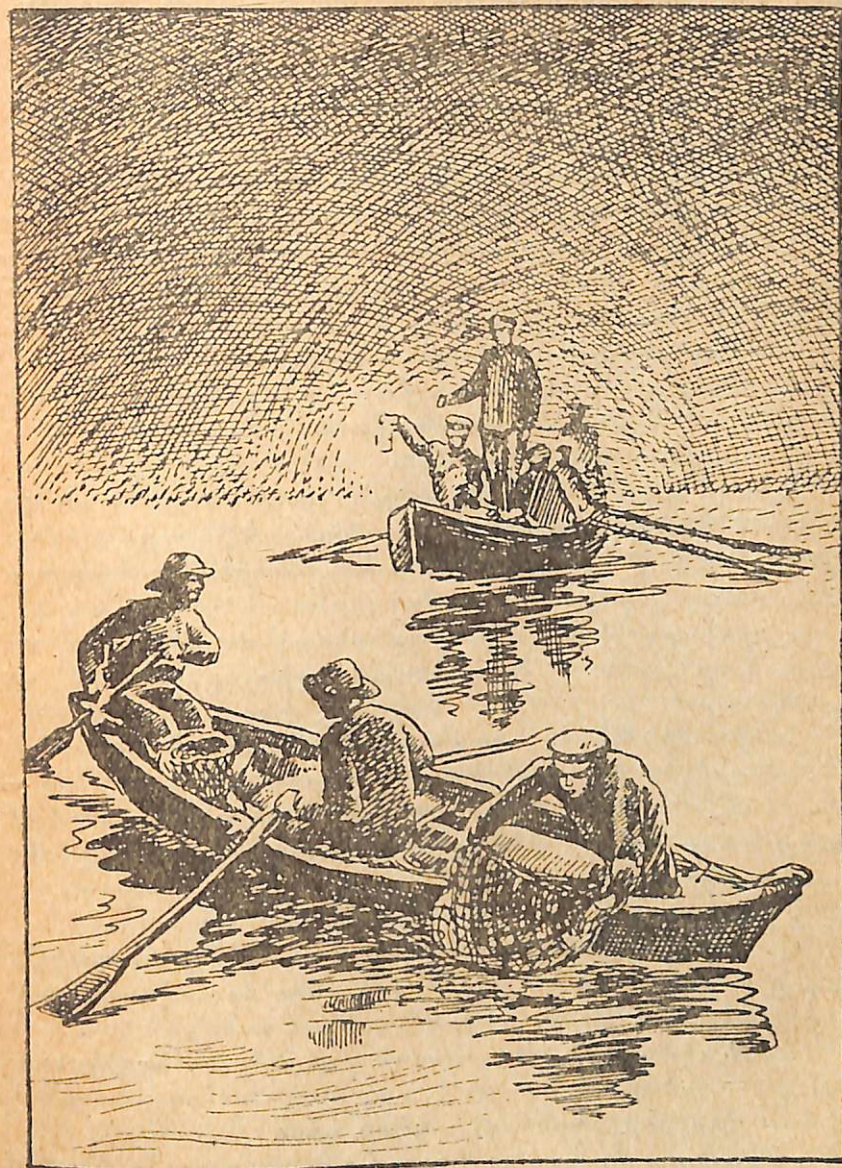
— Դե յերեսունով բարիշենք, վերջանա: Կեսը կանխիկ: Ել կռպեկ չեմ ավելացնի:

Կոկինակիրն ու «կլինետը» ձեռք-ձեռքի խփեցին: Կոկինակիրն նկատեց, վոր «կլինետը» ձախ ձեռքով է խփում, իսկ աջ ձեռքը յերեսից չի հեռացնում:

«Ատամն ե ցավում», վճռեց «հայրիկը»:

Գանձապահը տեղից վեր թռավ ու շտապով մրթմրթաց.

— Մաքերդ մնաց: Յերեք դեղնադույն, մեկ կապ-

* Կլինետ — այստեղ գործածված է «մուշտարի» իմաստով: Մամ. Թարգմ.

տագույն... Տեսեր հան, դուք պետք է մոտենաք նավին բաց ծովի կողմից և առանց լույսի, հակառակ պարագային ամբողջ գործը կփչացնեք:

«Կլիենտը» լուռ համարեց քսան ուրբի: Գանձապահը, կարծես ամաչելով, վերցրեց, յերկուրդով չորս կողմը նայեց, փողը գրպանը դրեց ու գնաց:

— Իսկ յեթե բեռը շուրն ընկնի,—հարցրեց «հայրիկը»

— Կարթածողով կբռնեք,—պատասխանեց «կլիենտը»:

«Թեթե բեռ է,—չի սուղվում,—մտածեց «հայրիկը»:

Նշանակում է՝ վոսկի չե,—ու առանց այլևայլի վճռեց.—
թրքական մետաքս կլինի»:

— Իսկ յեթե բեռը թրջվի,—նորից հարց տվեց նա:

— Ձի թրջվի,—պատասխանեց «կլիենտը»: Ծրարներն անջրանցիկ թղթով են փաթաթված:

— Լավ,—ասաց Կոկինակին:

Նրանք պայմանավորվեցին յերեկոյան ժամը տասնըմեկին հանդիպել «հայրիկի» կրպակում: «Կլիենտը» տասնըհինգ ուրբի կանխավճար տվեց Կոկինակին. նրանք նորից ձեռք-ձեռքի խփեցին ու բաժանվեցին:

«Կլիենտը» յեկավ ճիշտ նշանակված ժամին: Նա մտահոգված եր յերևում: Նրա ձեռքին պինդ փաթաթած մի պարկ կար:

Կոկինակին նայեց նրան ու վճռեց, վոր նա վախենում է:

«Հայրիկը» խփեց «կլիենտի» ուսերին:

— Այ տղա, մի վախենա,—խրատական յեղանակով ասաց նա:—Սրանից մեծ գործեր ենք արել ու միշտ ել հաջողություն ենք ունեցել:

«Կլիենտը» ժպտաց:

— Յես չեմ վախենում,—ասաց նա:—Մենք ել սրանից խոշոր գործեր արած մարդ ենք ու միշտ ել հաջողություն ենք ունեցած... Ասեք, խնդրեմ, ուռկան ունե՞ք:

— Ուռկան: Ունենք,—պատասխանեց «հայրիկը»:

Բայց ի՞նչ բանի համար է:

— Վերցրեք հետներդ,—պետք կգա:

«Մերոնցից է,—ասաց մտքում «հայրիկը».—Ու, ինչպես յերևում է, աշխարհը տեսած մարդ է»:

Ու հենց այդ ժամանակ նկատեց, վոր հյուրի աջ թշին մի մեծ հին վերք կա...

Կոկինակին շատ եր փափագում իմանալ, թե այդ ի՞նչ բեռ է, վորի բերելու համար այդքան շատ փող են վճարում: Նա նստեց մի հին արկղի վրա ու, «կլիենտի» ձեռքից քաշելով, առաջարկեց.

— Նստիր ու պատմիր՝ տեսնենք ի՞նչ բեռ ենք բերելու: Բայց «կլիենտը» նորից լուրջ կերպարանք ընդունեց և իշխանավորի պես խիստ ձայնով ասաց.

— Շտապեցեք, արդեն ուշ է:

Կոկինակին գետուզեն ընկավ:

— Հիմա, հիմա:

Նա վերցրեց պատին կախված մրոտած լապտերը, շտապով հագավ բրեզենտե թիկնոցը: Նա բան չեռ հասկանում այս «կլիենտից», վորն աշուձախ փողեր է թափում, իսկ «կլիենտից», վորն աշուձախ փողեր է թափում, իսկ հրա-
կ, վոր խոսելիս գողի նման չորս կողմն է նայում, իսկ հրա-
մայում է թաղային վոստիկանի պես: Վայ թե գլխիս մի փորձանք բերեմ:

Կոկինակին կողպեց կրպակը:

Նավահանգստի սահմաններից դուրս գալով, նրանք ծովափով վերստուկեսի չափ տարածություն անցան:

Ողբ տաք եր ու խեղդուկ. գիշերներն այնքան մութ եր, վոր մատդ մարդու աչք խոթեյիր, չեռ տեսնի: Կոկինա-
կին մի գլուխ փափսում եր «կլիենտի» ականջին ու նրա
թևից բռնում՝ «այստեղ գառիվայր է», «գզո՛ւյշ», «կամաց—
ժամապահն է»:

Վերջապես նրանք կանգ առան: «Հայրիկը» վառեց թիկնոցի փեշի տակ բռնած լապտերը: Լույսն ընկավ ձկնորսական խրճթի ցցերին:

— Օսնդրո՛, —կամացուկ ձայն տվեց «հայրիկը»:

Խրճթում մեկը ժաժ յեկավ, ինչ-վոր փնթփնթաց: Ապա դուռն հետևից դուրս յեկավ կիսամերկ, մազոտ մի մարդ:

Կոկինակին ձեռքով ցույց տվեց ծովի կողմը. Օսնդրոն
կռացավ, վերցրեց կարթածողն ու մի զույգ թիեր: «Հայ-
րիկը» զրպանից հանեց փալատի մի կտոր, ճղոտեց ու փա-

թաթեց նրանով թիերի այն տեղը, վորը թիակալի մեջ ե
անցկացվում:

— Վոր չճոճուան,—բացատրեց նա:

— Այդ լավ ե,—ասաց «կլիենտը».—Չմոռանանք ուռ-
կանը: Լավ կլինի ձկները համար վերցնել նաև մի կողով,
յեթե կա...

«Հայրիկը» և Սանդրոն անհետացան մթության մեջ,
ապա վերադարձան և քարշ տալով բերին ուռկանն ու
կողովը: Կողովում արողի մի շիշ կար:

Հետո նրանք կամացուկ նավակն իջեցրին ծովը: Կոկի-
նակին հանգցրեց լապտերը:

«Կլիենտը» նստեց նավակի քթին, իսկ Կոկինակին—
դեկի մոտ: Սանդրոն, մինչև ծնկները ջրի մեջ խրված,
ուժով հրեց նավակը և ապա ինքն ել ցատկեց մեջը: Նա
թափով շարժեց թիերը, և նավակն արագ սահեց սևին տվող
ալիքների վրայով:

Հեռվում, նավերի կայմերի վրա, պսպղում եյիր գուլնգ-
գուլն լապտերներ, վորոնց լույսերն արտացոլում եյին
ջրի մեջ: Այն կողմից հազիվ գալիս հասնում եր ձայների
ժխորը, ծիծաղը, ջրի շփյալնը. յերբեմն ել միայն շոգե-
նավերի շչակներն ու վոստիկանների սուլոցներն եյին
լսվում: Այնտեղ նավահանգիստն եր:

Նրանք արդեն քառորդ ժամ ե նավում եյին: Հանկարծ
«կլիենտը» կամացուկ ասաց.

— Շոգենավը:

Չորս լույս—յերեքը դեղնագուլն ու մեկը կապա-
գուլն—դանդաղորեն հեռանում եյին մյուս լույսերից:

Կոկինակին դեկը դարձրեց: Սանդրոն գոռ տվեց թիերին.
նավակը, խույս տալով կրակներից, անցավ բաց ծովի կողմը:

Ջրի յերեսին, շատ ցած, պլպլաց ու անհետացավ դեղ-
նագուլն մի լույս:

— Ազդանշանն ե,—կամացուկ ասաց «կլիենտը».—
Մոտեցեք շոգենավին:

Ջրի յերեսին հանկարծ յերևաց շոգենավի մութ մար-
մինը: Անտեսանելի կայմերի վրայի չորս լույսերն ասես
թրվում եյին ողի մեջ ու չեյին լուսավորում նրան:

Կոկինակին իսկույն վոտի կանգնեց ու փնջալով ճան-
կեց կարթածողով շոգենավի կողերից կախ ընկած պարան-
ները:

«Կլիենտը» նույնպես վոտի կանգնեց, բայց քիչ փնջ
ցնցումից վայր ընկներ. նավակն ընդհուպ մոտեցել եր շոգե-
նավի կողին:

«Կլիենտը» յերերալով ու գլուխը վեր բարձրացրած
աշխատում եր բան տեսնել մթության մեջ:

Վերևից լավեց բարձրաձայն շուկ.

— Կարելի չե ցած իջեցնել:

— Իջեցրեք,—պատասխանեց «կլիենտը», ձեռներին
խոսափողի ձև տալով:

Լավեց ճուպանի մեղմ ճոճուոցը, և ողի մեջ մի սև բան
կախ ընկավ նավի կողից՝ հասնելով նավակում կանգնող-
ների ուսերին:

Սանդրոն ու «կլիենտը» խոտեցին բեռը և կապը բաց
արին: Միաժամանակ ինչ-վոր մի բան շրջմիտով ջուրն
ընկավ նավակի կողքին:

— Կարթածողը,—կիսաձայն հրամայեց «կլիենտը»:

Կոկինակին կարթածողով խոռնշտորեց ջուրը, բայց
բան չգտավ: Թիկնոցի տակ բռնած՝ վառեց նա լապտերը
և կռնալով տասը քայլաչափ հեռավորության վրա տե-
սավ յերկու ծրար, հենց շոգենավի կողքին:

Կոկինակին միքիչ առաջ տարավ նավակը, կարթածո-
ղով ճանկեց ծրարները և ջրից դուրս հանեց: Ծրարները
բանդվեցին և նրանց միջից ինչ-վոր թղթեր թափթփվեցին:

Այդ միջոցին «կլիենտը», մեջքը դեպի «հայրիկը» դարձ-
րած, ուրիշ ծրարներով եր զբաղված: Նա դարսում եր
ծրարները բեռեցնտե պարկի մեջ:

«Հայրիկը», լապտերն արագ մոտեցնելով թղթերին,
տեսավ, վոր դրանք լրագրեր են. բայց թուղթը մի բարակ,
տարորինակ թուղթ եր:

Բոլոր լրագրերի վրա, վերևում, ուսերեն տառերով
տպագրված եր «Իսկրա», «Իսկրա», «Իսկրա»...

Կոկինակի բեխերն սկսեցին ժաժ գալ:

Շոգենավից բարկացկոտ ձայներ լսվեցին:

— Հանգրեք լապտերը:

Կոկինակին անմիջապես հանգրեք լույսը:

«Կլինետը» տեղավորվեց նստարանի վրա ու հրամայեց.

— Դեպի ափ:

Սանդորոն ձեռքով հրեց նավակը շոգենավի կողքից ու նստեց թիավարիչու: Կոկինակին տեղավորվեց դեկի մոտ:

Նա մնացել էր ապշած: «Ես պես ել ապրանք կլինի: Ինչ-վոր թերթեր են, թո՛ւ: Կոպեկանոց բան: Կյանքում յերբեք չի լսել, վոր լրագիր ասածդ ել մաքսանենգությամբ ստացվի: Ու վերջապես ի՞նչ շահ կարող ե բերել նման մաքսանենգությունը»:

Կոկինակին կռացավ դեպի «կլինետը», մատով փորին խփելով հարցրեց.

— Լսիր, մի ասա ինձ մարդավարի—ի՞նչ շահ ունես ես թղթերից, հը՞: Ուրիշ բան ե թրքական մեծաբար, ծխախոտը, անգլիական բուրգը: Դրանք, հա՛, ապրանք են: Ու մեծ փող արժեն: Բայց ես թղթերն ինչացո՞ւ յեն, հը՞ր...

— Նավակ ե գալիս,— շշնջաց Սանդորոն:

Կոկինակին սրեց ականջը. մոտիկ լսվեց թիերի մեղմ ձգփյուռ:

«Կլինետը» տեղից վեր թռավ ու նետվեց դեպի բե-դենտե պարկը:

— Ուռկանը գցել ջուրը,—կամաց ձայնով հրամայեց նա:

«Կլինետը» նորից իշխանավորի տեսք ընդունեց: Կոկինակին ու Սանդորոն հնազանդությամբ վերցրին ուռկանը և գցեցին ջուրը:

Թթության մեջ հնչեց մի սուր սուրոց և մեկը կոպիտ ձայնով գոչեց.

— Հեյ, նավակ, կանգնիր:

«Կլինետը» պարկը վերցրեց ու նետեց ջուրը, ուռկա-նի մեջ: Պարկը չքացավ ջրի տակ:

Կոկինակին հիացած՝ շրխկացրեց լեզվով.

— Այ՛ թեզ գործի մարդ: Այ խելոք գլուխ: Ի՞նչ յերե-վելի մաքսանենգ դուրս կգար սրանից:

Այ կողմում լապտերի լույս փայլեց, ու մի մակույկ յերևաց: Մակույկում նստած սպան վոտքի յեղավ: Մակույ-

կի քթին նստած զինվորը վերցրեց լապտերն ու նավա-կում նստողներին դեմքը լուսավորեց: Մակույկը մոտեցավ նավակին:

— Սյդ դո՛ւ յես, հայրիկ,—ասաց սպան: Այստեղ ար-գելված ե ձուկ վորսալը: Ապա ցույց տուր՝ ի՞նչ ես տա-նում:

Զինվորը կռացավ ու ձեռքի լապտերով լուսավորեց նավակի հատակը, ձկան կողովը և արաղի շիշը:

— Հետ շուռ տվեք նավակը, հարբեցողներ,—ասաց սպան:

Զինվորը ցած դրեց լապտերը: Սանդորոն նորից նստեց թիավարիչու: Առաջ շարժվեցին: Մակույկն անհայտացավ: «Կլինետը» ուռկանը քաշեց ջրից նավակի մեջ, միջից հանեց պարկը... Նրանք հասան ափ: Սանդորոն ջուրը ցատ-կեց և ափին մոտ քաշեց նավակը:

«Կլինետը» դուրս յեկավ նավակից, ծրարները դար-սեց պարկի մեջ ու շալակեց: Հետո լապտերի լույսի տակ վճարեց Կոկինակին ինչքան վոր պետք էր, հարցրեց դեպի յերկաթուղին տանող ճանապարհը և մթության մեջ ան-հետացավ:

Կոկինակին նայում էր ստացած փողին, գլուխն էր թափահարում ու բխերը շարժում:

— Գանձապահին վճարեց,—զարմանալով մտածում էր «հայրիկը»,—ինձ վճարեց: Ի՞նչքան փող նստեց վայ, վայ: Յեվ ի՞նչի համար, հարցնող լինի, ինքն ել գործ հասկա-ցող, խելքը գլխին մարդ... Ես ի՞նչ բան ե: Չեմ հասկա-նում:

Ու բարկությամբ հանգրեք լապտերը:

Նրանք յերկար ժամանակ, մթության մեջ կանգնած, նայում էին լրագրերով բեռնված տարորինակ մարդու գնացած կողմը, այսինքն դեպի Բաթում—Բապու տանող յերկաթուղու կողմը: Հետո Սանդորոն հորանջեց ու մտավ խրճիթը բնելու:

— Լրագրեր, թո՛ւ,—ասաց լսելի ձայնով Կոկինակին ու թքեց: Ախար ի՞նչ շահ կարող ե լինել զրանցից...

Սինյուխինը որորվելով թափառում եր յերկաթուղու հողալիցքի վրայով:

Նա դարդից մի լավ կոնծել եր զինետանը, բայց խմած ողիից նրա դարդն ավելի յեր խորացել:

«Ձեռքիցս փախցրի... Ապուշի՛ նման բաց թողի: Ե՛հ, հիմա դե գնա նրան գտի... Դեռ անունս ել խուզարկու յե: Են ել՝ Պետերից: Հետս ել վեց լրտես»:

Վեց շաբաթ առաջ, Սամարայում, Սինյուխինը փողոցում պատահեց մի կարևոր քաղաքական վոճրագործի, վորին դեռ նախանցյալ տարի յեր հետապնդում: Այն անգամ վոճրագործը վարպետորեն դուրս պրծավ լրտեսների ձեռքից ու չքացավ: Դեպարտամենտի դիրեկտորը, վոտը գետնին խփելով, գոռգոռաց Սինյուխինի վրա, ու միջանի որից Սինյուխինին մայրաքաղաքից փոխադրեցին գավառ, Սամարա քաղաքը, պակաս ոռճկով...

Սինյուխինն իր «քեռուն» ճանաչեց նրա թշի վրա մնացած վերքի հետքից: Նա այնքան ուրախացավ, այնքան ուրախացավ, վոր ել ասել չի լինի: Բայց ինչպես անել: Արդյո՞ք բռնել վզակոթից ու քարշ տալ ժանդարմական վարչություն, թե՞ ման գալ հետևիցը, հսկել:

Նրա ուղեղն աշխատում եր տենդորեն.

«Չլինի՞ հեղափոխական կազմակերպության հետքն ե գտնում նա... Սինյուխինին նորից Պետերբուրգ են փոխադրում... Նրան պարզեատրում են... Նա բարձր պաշտոններ ե ստանում»...

Սինյուխինի բախտից «քեռին» տուն մտավ և, տասը րոպե չանցած, «քեռու» դիմանշանները դռնապանին նկարագրելով, Սինյուխինն իմացավ, վոր նա այդ տանն ե ապրում, և ազգանունը Բոնդարենկո յե:

Սինյուխինը դռնապանին մի ուրբի նվիրեց, հրամայեց լուռ ու մուռջ մնալ, սպառնաց: Վազեց հեռագրատուն, շտապ հեռագիր տվեց Պետերբուրգ իր նախկին պետին:

Միջանի ժամից ստացավ պատասխանը.

«Ձեր ՏՆՈՐԻՆՈՒԹՅԱՆՆ ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ԵՄ ՎԵՑ ՄԱՐԴ. ՍԱՄԱՐԱՅԻ ՎՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ՄԻ ԿԱՊԱԿՑՎԵՔ. ԼՈՊՈՒԽԻՆ»

Յերեք որից Պետերբուրգից Սամարա հասան վեց փորձված ֆիլյորներ*: Նրանք դեպարտամենտից մի գաղտնի ծրար բերին Սինյուխինին.

«Անդադրում հետապնդել... Մեկհելու դեպում հետևել նրան Բաղաբից Բաղաբ... Ո՞ւր հե՞ս ե սեսակցություն ունենում: Դեք առնել զիմանեաններ, հազգեներ, ազգ ունեներ... Ամեն ինչ զեկուցել հետագրով: Միհչել հասուկ կարգադրություն չիքնի, խուզարկության ու ձեռքալուծության չեմքալկել»:

Ֆիլյորները ժամանակին հասան: Միջանի որից «քեռին» քոչեց այս տեղից:

Մի ամբողջ ամիս Սինյուխինը և իր վեց ֆիլյորները հանգստություն չունեյին:

Սամարայից Կազան, Կազանից Սամարա, այստեղից Սարատով, Սարատովից Աստրախան, Բագու, Բաթում, զիշերը, ցերեկը, շոգին, անձրևին, գնացքից դեպի շոգենավ, վազոնում, շոգենավի խցում, մեկ տնից մյուս տունը, փողոցներում, բուլվարներում, քաղաքից դուրս գտնված ճանապարհներին,—նրանք ամեն տեղ կրնկալոխ հետևում եին «քեռուն»:

«Բեռին» կասկածամիտ և զգուշ մարդ եր: Նա հաճախ փոխում եր զգեստը, մազերի գույնը, մորուքը, բեխերը, հանում և հագնում եր ակնոցներ, դեռ բնակարանին չմոտեցած՝ մեծ շրջաններ եր կատարում, հետքը կորցնելու համար միջանցուկ բակերով եր անցնում, ձիաքարշ եր նստում նրա գնացած ժամանակ, գնացած ժամանակն ել դուրս եր ցատկում ձիաքարշից: Բայց Պետերի փորձված ֆիլյորները և Սինյուխինը նրա հետքը չեյին կորցնում: Սրանք նույնպես փոխում եյին զգեստները, մազերի ու մորուքների գույնը, ակնոցները և անդադար փոխանփոխ եյին լինում:

*. Ֆիլյոր—վոստիկանության գաղտնի հետապնդող, խուզարկու (Մ. Բ.)

Մեկը «քեռու» հետևից եր գնում կամ սպասում եր նրան այն տան առաջ, ուր նա մտել եր: Մյուսը հեռվից հետևում եր առաջինին ու նրանից ազդանշանի սպասում: Յերրորդը հետևում եր յերկրորդին: Մեկը կամ յերկուսը հետևում եյին առաջին յերեքին: Յերբ առաջին ֆիլյորը նկատեր, վոր «քեռին» կասկածով հետ նայեց ու աչքերը դեպի իրեն սևեռեց, նա իսկույն նշան եր անում յերկրորդին, և սա փոխաբխում եր նրան: Յերբ հարկը պահանդին, և սա փոխաբխում եր յերրորդը: Չորրորդին հանձնարարություններով ուղարկում եյին մեկից մյուսին, կամ թե քաղաք, կամ հինգերորդի մոտ, վորն այդ միջոցին հեռագիր եր տալիս, տոմսեր եր գնում, տեղեկություններ եր հավաքում: Յեթե «քեռին» փողոցում հանդիպեր վորևե մեկին, ֆիլյորներից մեկը կամ յերկուսը, զրուցակիցների բաժանվելուց հետո, անշատվում եյին մյուսներից ու գնում նոր զոհին հետևելու:

«Բեռլին» միջանկի անգամ նկատել եր, վոր իրեն հետե-
վում են. նա հաջողությամբ ծկվել եր իրեն մոտ գտնվող
Ֆիլյորից, բայց մեկ հետևողին մյուսն եր փոխարինում
և հսկողությունը շարունակում:

Գործն այսպես շարունակվեց մինչև Բաթում: Յերբ հասան Բաթում, Սինյուխինը հեռագիր ավեց Լոպուխինին և ստացավ այսպիսի պատասխան. «Հսկողությունը մի յերկու որ ել շարունակել, ապա կալանավորել և Պետերբուրգ հասցնել: Նրա հետ հարաբերություն ունեցողներին խուզարկել ու յեթե պետք լինի, կալանավորել»:

Պետերբուրգից հեռագիր վոր ստացավ, Սինյովսինը պոհությամբ ձեռքերը շփեց,—գործն իր վախճանին ե մոտենում։ ասպագա պարգևի և հանգստի հեռանկարը նրան ուրախացնում եր։ Ու հանկարծ...

Բաթումը մեծ քաղաք չէ. հա փոված է առջևդ, ինչպես
բռիդ մեջ. Բաթումում մարդկանց կարելի չէ հիսդ մատի
պես ճանաչել: Յեվ ինչ. հենց այդ Բաթումում, որը-ցերե-
կով, Պիտերի յոթը փորձառու լրտեսների աչքի առջև,
«քեռին» գետինն է անցնում. մտնում է գլխավոր փողոցի
աներից մեկն ու... չքանում է:

Խուզարկուենքը տակնուվրա յեն անում ամբողջ տունը, հարցուվորձ են անում տասնյակ դռնապանների և վոստիկանների, գեսուդեն են ընկնում, Պիտերի ու տեղական ֆիլյորներն որապահություն են անում կայաքանում և նախահանգստով... «Բեռն» անհետ կորավ...

Մինչուհինը յերեքալով՝ մենակ, դանդաղ քայլերով
գնում եր յերկաթուղու հողալիքքի վրայով:

«Ուսյտառակվեցի... Ձեռքիցս բաց թողի պարզեր...
Փչացել ապագաս: Անիծյալ մարդ, յերկրորդ անգամն ե՛
տունս ե քանդում»:

Առջևում, հողալիցքի վրա, յերկաթուղային լապտեր-
ների ադոտ լույսի տակ մի մարդ յերևաց՝ բռնոր շալա-
կին: Նա գնում եր նույն ուղղությամբ, փոքով և Սինյու-
խինը, այսինքն դեպի կայարան: Խուզարկուն մտացրիվ
նայում եր նրա քամակին... Հանկարժ նա ապշած՝ բերանը
բաց արեց, սայթաքեց ու իսկույն սթափվեց:

Միտյուկոբի ճանաչեց իրեն լավ ծանոթ, միքելի զոստոստով քայլվածքը: Իհարկե նա յե, «քեռին» ե... Պարզեը կլինի: Կլինի, և ես ել ինչ պարզե, ախար շալակում նա, անյուշտ, գրականություն ե տանում...

Բեռ տանող մարդը մոտեցավ ապրանքատար վագոններին, վորոնք կանգնած էին պահեստի յերկաթգծի վրա։ Վագոնի հետևի կողմից վագեց յեկավ մի ուրիշ մարդ։ Բեռ տանողն շտապ կերպով պարկը ցած գցեց, մեջքը շտկեց, չորս կողմը նայեց... Լուսինը և սեմաֆորի կանաչ լույսը լուսավորեցին նրա դեմքը... Այո, այո, նա յեր, «քեռին» եր։

Մինչու խինը ներքևում, հողալիցքի ստորոտում, ստվե-
րի մեջ չէր յերևում: Այն մյուս մարդը վերցրեց բռնը,
շալակեց ու նորից անհետացավ վագոնների հետևում:
«Քեռին» արագ շուռ յեկավ, թմրից ցած իջավ ու ստվերի
միջով քաղեռն ոտքի կայարան ուղղեց:

Մինչդեռ հոգևորականությունը մեծ ազդեցություն է ունենում հայտնիության և հեղինակության հարցում, մենք հեռացող «քեռուհ» ու տեղից չենք շարժվում:

Արդյոք հավանաբար Վաղին, պարկը վերցնող մարդու,
թե՛ «Քեռու» հետևից:

Գլխավոր հանցանշանը պարկն է. նրա մեջ, անշուշտ, գրականություն կա: Պարկը խոստանում է մեծագործ գործ, «քեռուն»՝ տաժանակիր աշխատանք, Սինյուխինին՝ մեծ պաշտոն... Այ թե կարողանայի պարկը ձեռք գցել... Թե՛, սատանան տանի, ախար ամենակարևոր բոլորն է, և վոչ մի ֆելյոր չի յերևում...

«Քեռին» շտապ քայլերով հեռանում էր: Սինյուխինը վորոշեց իր անելիքը:

Հողալիցքի յերկարությամբ տնկված ծառերի ստվերում թազնվելով՝ նա գնաց «քեռու» հետևից:

ԳՆԱՅՔԻ ՄԵԿՆԵԼՈՒՅ ԶՈՐՍ ԲՈՊԵ ԱՌԱՋ

Կայարանում աղոտ լույսով վառվում են լապտերները. իրար են անցել թե՛ ուղևորները, թե՛ ճանապարհ գցողները և թե՛ յերկաթուղային ծառայողները:

Կասսային շտապ կերպով մոտենում է մի մարդ, պատուհանից ներս է կոխում առաջուց պատրաստած փողը և ասում.

— Խնդրեմ մինչև Բագու: Մեկ տոմս, յերկրորդ կարգի... Խնդրեմ շուտ արեք, գնացքը չորս բոլոյից մեկնում է:

Մեկը, շունչը բռնված, վազում մոտենում է կայարան, շտապ անցնում է որպան ժանդարմների սենյակը և իսկույն ել դուրս է վազում այնտեղից: Նրա հետևից, խելագարի նման, դուրս են վազում յերկու ժանդարմ և ժանդարմական սպան—կապտագույն համազգեստներով:

Կասսայի առաջ կանգնած մարդը յերեսը շուռ տվեց այն կողմ, վորտեղ աղմուկ էր լսվում: Կասսին իզուր մեկնում է նրան տոմսը: Մոտեցող ժանդարմները բռնում են մարդու թևերից:

Սպան դիմում է աշխարհիկ զգեստ հագած ու շունչը բռնված մարդուն.

— Այժմ նեղություն կրեք բացատրելու՝ ով եք դուք: Ի՞նչ հիմք ունեք պնդելու, թե այս մարդը քաղաքական հանցագործ է և թե վոստիկանությունը նրան փնտռում է:

Աշխարհիկ զգեստով մարդը, շունչը կարված, հանում է գրպանից թղթի մի կտոր ու մատներով թղթին խփելով.

— Ահավասիկ—ասում է—Լուպուխինի ստորագրությունն է... Համեցեք, կարդացեք՝ «Պարտավոր են աջակցություն ցույց տալ»:

Նա մատնացույց է անում կասսայի առջև կանգնած մարդուն:

— Նրա ազգանունը Շալաշով է: Վոստիկանության դեպարտամենտի կողմից նախանցյալ տարի հրահանգ կար նրա մասին... Պարտական եք իմանալ, ձերդ ազնվություն... Այնտեղ նրա դիմանշանն էլ հիշված է—թշի վրա սպի:

Կասսայի առջև կանգնած մարդը ջանում է դուրս պրծնել ժանդարմների ձեռքից, գոռում է.

— Սա ի՞նչ խայտառակություն է. ի՞նչ իրավունք ունեք: Այդ մարդը սուտ է խոսում... Իմ ազգանունը Բոնդարենկոյն է: Ահավասիկ պասպորտս:

Ծոցի գրպանից հանում է պասպորտն ու սպային մեկնում:

Սպան կարդում է պասպորտը, նայում է մարդուն. իսկապես վոր թշի վրա սպի կա. մի անգամ ել կարդում է թուղթը, հետո հրամայում է ժանդարմներին.

— Տանել հերթապահի սենյակը:

«ՊՐԵԴԱՐԻԼԿԱՆ*»

Պատուհանին յերկաթե վանդակ: Բանտի կամերայում,
նույնիսկ կեսորին, մութ ե, ինչպես մթնշաղին: Վեց բայլ
առաջ, վեց քայլ հետ:

Յեթե ձանձրությունից կալանավորն սկսի շվացնել՝
թրխկոցով կբացվի դռան միջի քառակուսի անցքը: Վե-
րակացուն կգոռա:

— Շվացնելն արգելված ե:

Ձանձրալի յե: Տխուր: Իգնատն սկսում ե խոսել ինքն իր
հետ:

— Խոսելն արգելված ե:

Նա ձեռքերը լուսամուտին դցելով բարձրանում ե վեր
ու դուրս նայում: Տեսնում ե բանտի ընդարձակ բակը,
դեղնագույն պատերը և պատուհանների անհամար վան-
դակապատերը: Դրանք կամերաներն են: Ամեն կամերա-
յումն ել մարդ կա: Նրան ել ե ուտում թախիժը: Նրան
ել ե արգելված շվացնելը, խոսելը...

Դուռը ծեծում են, բայց նրա ուղքն ուրիշ կողմն ե:
Բացվում ե դռան քառակուսի ողանցքը:

* Պրեդարիլկա - բանտ, վորտեղ կալանավորներին պահում են ինչ
քննաւթյան ավարտումը: (Մ.Թ.):

— Պատուհանից նայելն արգելված ե:
Որը մի անգամ բանտի բակն ելին հանում՝ զբոսանքի:
Բակի կենտրոնում մի ահագին շրջան կա: Այդ շրջանը
տախտակե բարձր պատերով բաժանված ե միջանի վան-
դակների, կարծես գազանների համար: Պահապանը թող-
նում ե Իգնատին այդ վանդակներից մեկն ու հրամայում՝
«Ման յեկ»: Բակի մեջտեղում, վանդակներից շատ բարձր,
մի բոլորակ դիտարան ե շինված: Դիտարանի վրա—յերեք
հսկիչներ՝ ատրճանակները պատյանում:

— Կանգ չառնել: Պատը չփորվեր: Չթխկթխկացնել:
Չերգել:

Կամերայում ժամերով անցուղարձ անելիս, բակում
զբոսնելիս, գիշերը տախտամածին պառկած ժամանակ
Իգնատ Շալաշովը նորից ու նորից չափում-ձևում եր ու
սերտում այն դերը, վորը նա խաղում եր ժանդարմների
առջև ամեն մի հարցաքննության ժամանակ:

Նա Շալաշով Իգնատը չե, այլ Բոնդարենկո Պավելը:

Այն, ինչ վոր Իգնատ Շալաշովն իր կյանքում տեսել ե
և արել, այդ բոլորը նա յերբեք վոչ տեսած ե և վոչ
արած: Այդ ամենը չեղյալ բաներ են:

Բալթիկյան գործարանում, Պետերբուրգի շաքարագոր-
ծարանում... Յարոսլավում նա բանվոր հայր չի ունեցել:

Նա ընդհատակյա խմբակի մեջ չի լեղել, պրոպագանդ
չի արել գործարաններում, «Իսկրա»-ի գաղտնի կազմա-
կերպության մեջ աշխատանք չի տարել:

Գոյություն չեն ունեցել այն մարդիկ, վորոնց հետ նա
հանդիպել ե. գոյություն չեն ունեցել այն նամակները, վոր
նա ստացել ե, այն բնակարաններն, ուր նա ապրել ե,—
այս բաներից ե՞ վոչ մեկը չի յեղել:

Իսկ, ընդհակառակը, գոյություն ունեւր այն, վոր յեր-
բեք գոյություն չեւր ունեցել:

Ունեցել ե հայր՝ Ստեփան Բոնդարենկո, գյուղատնտես.
ունեցել ե մանկություն, վորն անց ե կացրել Պոլտավայի
նահանգի Պրիլուկի քաղաքում. սովորել ե գիմնազիայում,
գնացել ե արտասահման, «վերադարձել ե» ու «զանազան
քաղաքներում աշխատանք ե վնտռել»...

Պավել Բոնդարենկոյի անունով իսկական պատգարտը Շալաշովն ստացել էր ընդամենը մեկ ամիս առաջ Սամարայի կուսակցական կոմիտեյից: Ահա թե ինչպես էր ճարել հիշյալ պատգարտն ընդհատակում «Սատանա» մականունով աշխատող նրա ամենամոտ ընկերը: Արտասահմանում յեղած ժամանակ նա պատահում է իր մտերիմ բարեկամ Պավել Բոնդարենկոյին: Բոնդարենկոն վորոշել էր ընդմիջել մնալ արտասահմանում: Ռուսական պատգարտը նրան պետք չէր: «Սատանան» ուզում է Բոնդարենկոյից այդ պատգարտը, իր հետ Ռուսաստան բերում և հետո հանձնում Սամարայի ընդհատակյա կոմիտեյին:

Յերբ Սամարայի գաղտնի հանդիպավայրում Շալաշովին պատգարտ էյին տալիս, «Սատանան» մանրամասնաբար թվարկեց Բոնդարենկոյի մերձավոր և հեռավոր ազգականներին, նշելով, թե ով վորտեղ է ապրում և ինչով է պարասլում: Իզնատն իր «տոհմագրությունն» անգիր էր սովորել:

Իզնատն այս պատգարտով էլ դրանցվել էր Սամարայում: Հենց այս պատգարտը գրպանում նրան կախնավորեցին Բաթումում:

Յերկաթե դուռ, յերկաթե վանդակով լուսամուտ, հարկից-հարկ տանող յերկաթե սանդուխքներ, վեց քայլ կամերայում առաջ ու հետ:

Արգելված է... Արգելված է... Արգելված է...

Ժամերով խորհում էր Իզնատն այն հարցաքննությունների մասին, վորոնք տեղի էյին ունեցել ժանդարմական վարչության մեջ, ուր նրան արդեն յերեք անգամ տարել էյին պատուհանները վարագուրած կանաչ կարթով: Նա մտաբերում էր քննիչի յուրաքանչյուր խոսքը, յուրաքանչյուր հարցը. այդ քննիչը հասակն առած ժանդարմային ռոտմիստր էր՝ շքանշանը կրծքին, վոսկի շրջանակով ակնոցն աչքերին: Իզնատը մտաբերում էր նաև դատախազի ոգնականին, այդ գունատ, սպիտակած քունքերով բարձրահասակ մարդու յուրաքանչյուր նկատողությունը: Մտաբերում էր նրա ամեն մի հայացքը, ժպիտը, ձայնը. այս բոլորի մասին նա խորհում էր ու կշռադատում:

Միայն թե ժանդարմները չկարողանային ապացուցել, վոր նա Բոնդարենկոն չէ, այլ Շալաշովը:

Ուրիշ բանից նա յերկյուղ չուներ:

Բոնդարենկոյի դեմ հանցանշաններ չեն կարող լինել: Բոնդարենկոյի պատգարտով Շալաշովն ապրել է յեղած-չեղածը մի ամսից քիչ ավելի: Այդ մի ամսվա ընթացքում իրեն հանդիպած մարդկանց մասին Իզնատը կարող է յերաշխսավոր լինել այնպես, ինչպես իր մասին. նրանց մեջ վոչ մի դավաճան չկա: Յեթե նրանց հարցաքննեն, նրանք, ինչպես և Իզնատը, կհայտնեն, վոր նրան չգիտեն և չեն հանդիպել: Իսկ լրտեսների ցուցմունքները, վորոնք կարող էյին հետևած լինել Իզնատին, դատարանում ընդունելի չեն,—այսպես է ասում նույնիսկ ցարական որենքը, նրան կախնավորելու ժամանակ վարկաբեկիչ վոչ մի թուղթ չեն գտել մոտը: Այս ամբողջ ամիսը նա վոչ մի նամակ չի գրել: Իսկ ծածկագիր նամակներ ստացած է յեղել միայն հանդիպավայրում: Այդ նամակներում, իհարկե, վոչ մի ազգանուն չի հիշատակված: Յեթե ժանդարմներին հաջողված էլ լինի ձեռք գցել վորևէ նամակ, միևնույնն է՝ նրանց մեջ Բոնդարենկոյի դեմ հանցանշաններ չեն գտնի:

Նրա գործն այնքան էլ վատ չէ: Ռոտմիստրն ու դատախազի ոգնականը լոկ վախեցնում են նրան: Իրականում նրանք չեն առաջադրել նրա մեղավորության մասին այնպիսի լուրջ հանցանշաններ, վորոնք ապացուցեյին, վոր նա վոչ թե Բոնդարենկոն է, այլ Շալաշովը: Ակներև է, նրանք այդպիսի ապացույցներ չունեն:

«Իսկրա» ի մասին վոչ մի հարց չեն տվել, ասել է՝ վոչինչ չգիտեն: Պարզ է, վոր «Սատանան», վորին ինքը կախնավորվելուց միքանի ըոպե առաջ տվել էր իսկրայական գրականություն պարունակող պարկը, հաջող կերպով ծկվել է:

Յերանի թե այդպես լիներ. վորքան ուրախ կլիներ Իզնատը, յեթե իմանար, վոր «Սատանան» դուրս է պրծել փորձանքից, և գրականությունը տեղ հասցնելու կարևոր գործը կատարված է:

Սակայն ժանդարմները ճշտությամբ թվարկում էյին այն բոլոր քաղաքները և բնակարաններն, ուր յեղել էր

Իգնատը վերջին ամիսներում: Նկարագրում եյին նշաններն այն մարդկանց, վորոնց հետ նա տեսնվել էր: Վերջապես տվեցին մի քանի ազգանուններ:

Դա շատ վատ նշան է: Ժանդարմները գտել են «խկրայական» կազմակերպության հետքը: Կարող է պատահել, վոր արդեն մարդ է կալանավորված:

Իրեն՝ Իգնատին այդ բանը փաստալ չի կարող: Ամենաշատը, վոր նրան սպառնում է, դա այն է, վոր նրան, իրրե անբարեհույս մարդու, առանց դատելու, «վարչական կարգով» աքսորեն գավառական վորևե քաղաք՝ վոստիկանու թյան հսկողության ներքո... Մի շաբաթից Իգնատն այնտեղից կփախչի...

Միայն թե, միայն թե նրանց հնաճողներ ապացուցել, վոր նա Բոնդարենկոն չէ, այլ Շալաշովն է...

Ժանդարմները Շալաշովի արտաքինի մտախն միայն այն գիտեն, վոր նրա թշին սպի կա:

Նախանցյալ տարի դավաճանի մեկը ժանդարմներին մատնեց ընդհատակյա մի կազմակերպություն — ութը մարդ, նրանց թվում նաև Շալաշովին: Դավաճանը Շալաշովին միայն մի անգամ էր տեսել, այն ել՝ անցողակի, մութ տեղում: Միակ նշանը, վոր նա կարողացավ մատնանշել ժանդարմներին, դա թշի սպին էր. նա նույնիսկ չէր ել հիշում, թե վնր թշին է: Ահա այս միակ նշանն էր, վոր մատնանիշ էր արված մի հին վոստիկանական շրջաբերականի մեջ: Շալաշովն առիթ էր ունեցել անձամբ կարգալու այն:

Այն դավաճանը շուտով վերջ տվեց իր կյանքին, չկարողացավ խայտառակությունը տանել: Նշանակում է՝ ժանդարմները վոչ մի վկայի ցուցմունք չպիտի կարողանան ձեռք բերել:

Իսկ լուսանկար պատկերներ ժանդարմների ձեռքում կարող չեն լինել, վորովհետև Իգնատը դեռ վոչ մի անգամ կալանավորված չի յեղել:

Կամերայում մութ է: Լուսամուտին յերկաթե վանդակ: Վեց քայլ առաջ, վեց քայլ հետ: Այսպեհ անձայր ու միալար անցնում եյին որերն ու շաբաթները...

Մի անգամ, իրիկվա ժամանակ, Իգնատին հրամայեցին իրերը հավաքել: Ազատութուն, թե աքսոր: Հայտնի չէ: Նրան բերին կայարան և, ասես վտանգավոր գազան լինելը, նստեցրին վանդակապատ պատուհաններով մի վագոն, առանձին կամերայում, ժանդարմի հետ:

ՅԵՐԵՍ-ՅԵՐԵՍԻ

Իգնատին յերկար ժամանակ տանում եյին անհայտ ուղղությամբ:

Յերրորդ գիշերը նրան առաջարկեցին դուրս գալ վագոնից ու տարան չալահատակված մութ փողոցներով: Հասան կալանքի տունը ու նրան ներս խոթեցին խցիկը: Փականքը չխկաց: Իգնատը պառկեց ու իսկույն քնեց:

Ձառամալ պահապանն առավոտյան հաց և յեռացրած շուր բերեց նրան:

— Ի՞նչ քաղաք է, պապի,— հարցրեց Իգնատը:

Ծերուկը պատասխանեց.

— Պրիլուկի,— ու դուռը նորից կողպելով գնաց:

Ահա թե ի՞նչ են մտածել ժանդարմները — Պրիլուկի: Այստեղ են ապրում Բոնդարենկոյի ծնողները: Նրանց կբերեն իր մոտ ու կկանգնեցնեն յերես-յերեսի՝ «Դուք այս մարդուն ճանաչում եք, թե վոչ»: — «Վոչ, չենք ճանաչում»...

Այն ժամանակ Շալաշովին նորից Պետերբուրգ կտանեն: Նորից վանդակապատ լուսամուտ, վեց քայլ առաջ, վեց քայլ հետ... Հետո դատ, աքսոր...

Մի ժամից նորից յեկավ պահապանը:

— Համեցեք պրիստավի մոտ:

Ու կամացուկ ավելացրեց.

— Ծեծելու յեն,— մի՛ ճչաք. ճչալու վոր լինեք, ել ավելի ուժով կծեծեն...

Գրասեղանի մոտ նստած էր դեղնած, չորացած դեմքով պրիստավը: Սեղանի առաջ կանգնած եյին յերկու վերակացու և վոստիկան: Յերեքն ել շատ բարձրահասակ: Նրանց բոլորից արաղի ու սոխի հոտ էր փչում:

— Ի՞նչ ազգանունը Բոնդարենկոյն,— խաղաղ ձայնով գոռաց պրիստավը:— Խորհուրդ չեմ տա սուտ խոսել: Յես, բարեկամ, խիստ բնավորութեան տեր մարդ եմ:

— Խնդրեմ մի գոռաք և ինձ հետ «գուր»-ով խոսեցեք,— պատասխանեց Իգնատը,— իմ ազգանունը...

Արդյոք միանգամից խոստովանեմ, ինչ ե: Այժմ հո միևնույնն ե...

Իգնատի պատասխանին չսպասելով, պրիստավը հրամայեց փոստիկանին.

— Կանչիր:

Վոստրիկանը ձեռքը գլխարկին տանելով պատիվ տվեց պրիստավին, ապա դուրս յեկավ ու դռան հետևից կանչեց:

— Պարոնայք Բոնդարենկոնք, համեցեք պրիստավի մոտ:

Վերակացուները մոտ վազեցին Իգնատին: Նրանց բռնեցներն ասես փթանոց կշռաքարեր լինելին: Պրիստավը և վերակացուները մոտյլ ու պղտոր աչքերը նրան հառեցին:

Մտավ մութ գույնի ակնոցներով մի ծերուկ, վորը ձեռնափայտով ճանապարհ եր վորոնում. նրան, թևից մտած, առաջ եր բերում մի կարճիկ պառավ կին: Նա յերկյուղով աչքերն այս ու այն կողմ եր դարձնում... Աչքերը կանգ առան Իգնատի վրա:

Իգնատը յերեսը մի կողմ դարձրեց: Հիմա ծեծ կուտեցնեն...

Հանկարծ նա լսում ե.

— Պավլիկ:

Նա, շփոթված, շուռ ե գալիս դեպի պառավը:

Պառավը վազում ե նրա մոտ... Գրկում ե նրան, ձեռքից բռնելով մոտեցնում ե կույրին:

Պրիստավն աղմուկով հետ ե քաշում բազկաթուր, վեր կենում տեղից:

Պառավը յերկյուղով նայում ե նրան, իրար ե խառնվում, սկսում ե խոսել Իգնատին ու կարկտի նման հարցեր ե թափեցնում:

— Պավլիկ, համբուրիր հայրիկիդ... Ստյոպա, աչք ունենայիր ու անսնեյիր, ինչպես փոխվել ե նա: Ախար ինչ-

քան ժամանակ ե՝ քեզ չենք տեսել: Դե, Պավլիկ ջան, գրկիր հորդ: Ստյոպա: Ախ, ինչո՞ւ մեզ այստեղ վիճակվեց իրար տեսնելու...

Վերակացուները ծուռ-ծուռ պրիստավին եյին մտիկ տալիս: Խխար այս ի՞նչ անկարգութիւնն ե. տեղը չի, վոր մեջ խառնվեց, կալանավորի բերնին մի լավ հասցնենք, պառավին ել վզակոթին տանք ու դուրս գցենք:

Պրիստավը բարձր ձայնով ասաց.

— Պարոն, կարո՞ղ եք յերդմամբ հաստատել, վոր կալանավորը ձեր վորդին ե:

Ծերուկն Իգնատի գլուխը խոտեց ու բարձր ձայնով, ինչպես դերասաններն են խոսում բեմի վրա, ասաց.

— Պարոն պրիստավ, մի՞թե հայրական զգացմունքի այս անկեղծ արտահայտութիւնը լավագույն յերդմամբ չե:

Պառավը վազեց դեպի պրիստավն ու մի ծրար խոթեց նրա ձեռքը:

— Պարոն պրիստավ... Աննշան մի նվեր ե... Կաղաչեմ... Մենք այնքան հուզված ենք: Ի՞նչ տարրինակ թյուրիմացութիւնն ե: Մեր վորդին... ու հանկարծ կալանքի տանը...

Պրիստավը շտապ կերպով մատները կոխեց ծրարն ու դուրս հանեց մեծարժեք թղթադրամի ծայրը: Նրա թշերն ու շրթները ցնցվեցին:

Ծրարը մի ակնթարթում աներևութացավ կոնակի հետևում:

Պրիստավը նորից նայեց՝ մեկ ծերուկին, մեկ Իգնատին ու... Ժպտաց:

Յերկու վերակացուների դեմքին ել իսկույն ժպիտ փռվեց: Նրանք լարի պես ձգվեցին, փոսներն աղմուկով իրար մոտեցրին և զինվորական պատվի կանգնեցին:

Սեղանի մոտ կանգնած փոստիկանը ժպտաց ու մի վոտքից մյուսին փոխվեց: Ժպտաց նաև պառավը, նրա դեմքից վախն անհետ կորավ: Վերակացուներից ամեն մեկի ձեռքը նա արդի փող խոթեց:

Պրիստավը բեխի ծայրերը վորոնելով հրամայեց:

— Կալանավորին տեսակցութիւն թույլ տալ ծնողներին հետ առանձին սենյակում:

Տեսակցության ժամանակ պառավ Բոնդարենկոներն Իգնատին պատմեցին հետևյալը:

Յերեկ իրիկուն նրանց բնակարանն է գալիս իրենց վորդու՝ Պավելի վաղեմի ընկերը: Նա նոր է ժամանած յեղել ու կայարանից ուղղակի նրանց մոտ է յեկել:

Պավել ընկերն ասել է, թե իր մոտիկ բարեկամը, վոր սոցիալիստ է, խաբելիս է յեղել նրանց վորդու պասպորտով: Այժմ նա կալանավորված է ու նրան փորձանք է սպասում: Միմիայն նրանք՝ Բոնդարենկոներն են, վոր կարող են նրան փրկել: Դրա համար պետք է, վոր նրանք հայտնեն, թե իբր կալանավորն իրոք իրենց Պավել վորդին է...

Իսկ հետեվյալ որն առավոտյան, վոստիկանն է գալիս պրիստավի ծանուցադրով՝ «ներկայանալ անմիջապես»:

Իգնատը քիչ եր մնում վեր ցատկեր տեղից:

Ախար Պավել բարեկամը նրա ընկեր «Սատանան» է: Ախար նա յեր, վոր ճարեց պասպորտը Պավել Բոնդարենկոյից ու տվեց Իգնատին:

Նշանակում է՝ պարկով գրականությունն անջնաս է մնացել է անկորուստ տեղ հասցվել:

Իգնատը պառավների ձեռքն եր սեղմում, շնորհակալություն հայտնում նրանց:

— Բայց դուք ինչպես չվախեցաք այդ տեսակ ոխակ անելու, — զարմանում եր նա: — Միթե այստեղ ձեր վորդուն վոչվոր չի ճանաչում:

Պառավը բացատրեց, վոր Պավելը Պրիլուկիյից հեռացել է ութը տարեկան հասակում...

Տեսակցությունից հետո Իգնատին ու պառավներին նորից տարան պրիստավի առանձնասենյակը:

Պրիստավը ձայնով կարգաց այն հաղորդագրությունը, վոր նա պատրաստել եր հեռագրով Պետերբուրգ ուղարկելու՝ վոստիկանության դեպարտամենտին:

Պրիստավը գրում եր, վոր Պետերբուրգից բերված կալանավորն իսկապես Պավել Ստեփանովիչ Բոնդարենկոն է:

Այս բանն ապացուցված է՝ նրան յերես-յերեսի բերե-
լով ծնողների հետ, վորոնց պրիստավը ճանաչում է վա-
ղուց ի վեր: Պրիստավը սպասում է զեպարտամենտի կար-
գադրությանը, վոր ըստ այնմ ել վարվի կալանավորի հետ:

Իգնատին նորից տարան կալանքի տունը:

Իգնատը կամեցալով պտուտ-պտուտ եր գալիս ու յեր-
գում կիսաձայն:

Այ, ինչ բան է կուսակցական կազմակերպութունը. այ,
ինչ բան է ընկերը: Պառավներն ել զոչաղ մարդիկ են. խելա-
ցի վարվեցին, սխալ բան չարին. իրեն, իհարկե, կարձակեն:

Անցավ մի շաբաթ. Պահապանն ամեն որ բերում էր նրան
«մոր» հանձնումները:

Իգնատին, ազատ ժամանակն ել, չեր պատահում յերբեք,
վոր այդպիսի համեղ բաներ ուտի՝ հավ, մուրաբա...

— Եւ ինչ հոգատար մայր ունես, — ասում եր պահապանը:

Այս, միայն թե Պետերբուրգից շուտ գար հրամանը:
Իգնատը բունը կորցրել եր. ահա առավոտը կգա, ու նրան
կարձակեն...

Հասավ վերջապես և այդ առավոտը: Դուռը բացվեց,
ու պահապանը, շեմքին կանգնած, ասաց.

— Հավաքեցեք իրերդ, ազատվում եք:

Իգնատը վեր թռավ տեղից, անմիջապես հատակին վը-
ռեց սավանը, թափեց այնտեղ իր բոլոր ունեցած-չունե-
ցածը՝ բարձ, թեյաման, բաժակ, գրքեր, ատամնափոշի... Նա
այդ բոլորը կապեց սավանում ու հետևեց պահապանին:

Դրասենյակում ժանդարմն՝ աչքերը հառած սեղանի վրա
թափթված թղթերին՝ միապաղաղ ձայնով հաղորդեց Իգ-
նատին.

— Բռնդարենկո, Պավել Ստեփանովիչ, 23 տարեկան,
ծնվել է Պոլտավի նահանգի Պրիլուկի քաղաքում, մեղա-
նին... Նախնական բնութայունը վերջացած լինելով՝ կա-
լանքից ազատվում եք ... Ստորագրեցեք:

Իգնատի ձեռքերը դողդողում էին, գրիչը նրա ձեռ-
քում թռչկոտում եր ու թանաքի լաքաներ թափում թըղ-
թին: Նա մեծ դժվարությամբ խզրզեց «Բռնդարենկո» ազ-
գանունը:

— Ազատ եք, — ասաց ժանդարմը: Կարող եք գնալ: Ձեր
մայրը դարպասի մոտ ձեզ է սպասում:

Իգնատն ուսերին առավ կապոցն ու շտապ դուրս յեկավ
գրասենյակից: Նա վազեց փողոց, ուրախ-ուրախ նայեց
վեր՝ ամառային պայծառ յերկնակամարին, նայեց չորս
կողմը, վոր գտնի պառավ Բռնդարենկոյին:

Այդ րոպեյին լավեց մի ճիչ (դա շատ ծանոթ մի ձայն
եր: Բայց պառավ Բռնդարենկոյի ձայնը չեր).

— Իգնատ:

Իգնատը շուռ յեկավ ու տեսավ, վոր մի հասակն ա-
ռած շալով կին, կապոցը ձեռքին, դեպի իրեն է վազում...
Նա ցնցվեց: Ճանաչեց թանկագին դեմքը... Ի՞նչքան ժամա-
նակ է չեր տեսել նրան: Վորքան նա պառավել է: Բերա-
նի մոտ կնճիռներ կան... Մայրն եր: Դա նրա մայրն եր:
Վոչ թե Բռնդարենկոյի, այլ իր հարազատ մայրը:

Յեւ Իգնատն իսկույն սարսափով գլխի ընկավ, վոր
ամեն ինչ կորած է, վոր նա ընկել է ժանդարմների այն-
քան վարպետությամբ սարքած թակարդը:

Նա հավաքեց իր կամքի ամբողջ ուժը և, մի կողմ հրե-
լով մորը, բարձր ձայնով ասաց.

— Դուք սխալվում եք, յես ձեզ չեմ ճանաչում:

Մայրը, վոր ուզում եր նրան գրկել, ուրախու-
թյունից լաց լինելով՝ չլսեց նրա ասածներն ու շարունա-
կում եր.

— Վորդիս, զավակս... Վոչ չես... Փնոք քեզ աստված...
Բայց ինչքան լղարել ես. քանի տարի յե՝ չեմ տեսել...
Շնորհակալ եմ, մի բարի մարդ փնտռեց, գտավ ինձ ու
վերջապես բերեց քեզ մոտ...

Իգնատն, ասես մի բան նրան դրդած լինեք, հետ նայեց
դեպի կալանքի տունը:

Դարպասի մեջ կանգնած ժանդարմը ղիտում եր Իգնա-
տին:

Իգնատը ուժգնորեն մի կողմ հրեց մորը և արագ քայ-
լերով առաջ անցավ: Ժանդարմը, ձեռքն ատրճառակի բնին
տանելով, վազեց նրա հետևից:

— Պարոն Շալաշով, դուք կալանավորված եք:

Շշկլված մայրը մեկ դեպի Իգնատն եր վազում, մեկ դառնում եր իրեն այստեղ բերող «բարի մարդուն»:

— Ախար վոնց կլինի: Ես ի՞նչ բան ե, տե՛ր իմ աստված:

Կալանքի տան կողմից վերակացուներն արդեն վազում էյին դեպի Իգնատը:

ՀԱՐՄԱՅՈՒՒ ՆՎԵՐԸ

Պատուհանին վանդակ: Վեց քայլ առաջ, վեց քայլ հետ: Իգնատը նորից նստել եր Պետերբուրգի «պրեզվարիլկայում»:

Արդեն վեցերորդ ամիսն ե, վոր նա բանտումն ե: Նրա գործի քննությունն արդեն ավարտված ե: Յերկու շաբաթից դատն ե: Նա կստանա տասը տարվա տաժանակիր աշխատանք:

Կիրակի, ճաշից հետո, վերակացուն մտավ նրա կամերան ե ասաց.

— Շալաշով, գնանք տեսակցության սենյակը:

— Տեսակցության.

Շալաշովը հետևեց վերակացուն:

«Ո՞վ կարող եր գալ... Միայրը: Վոն: Միքանի որ առաջ նրանից նամակ եր ստացել. հիվանդացել ե ու պառկած ե Յարոսլավլի հիվանդանոցում: Պետերբուրգում նա մարդ չունի: Ո՞վ կարող ե լինել»:

Գրասենյակում որապահը հաղորդեց.

— Ձեր նշանածն ե յեկել տեսակցության:

Իգնատը նշանած չունե՛ր:

«Ի՞նչ բան ե: Ի՞նչ նշանած: Կարելի չե կուսակցությունն ե ուղարկել...— Խեղճ եր մաշում Իգնատը:— Պրիլուկիում ունեցած «ծնողների» նման չլինի»...

Իգնատն որապահի հետևից մտավ գրասենյակի կողքի սենյակը: Արագ վտռել կանգնեց մի աղջիկ, վոր նստած եր բազմոցին: Իգնատը նրան վոն մի անգամ չե՛ր տեսած: Կլինե՛ր մոտ տասնևութը տարեկան:

Միթե ընդհատակյա աշխատողներից ե: Մարմնով վտիտ, աղայի յե նման: Ժպիտը լարված ե... Նայում ե անթարթ ե լուրջ հայացքով:

Արագ մոտեցավ Իգնատին, հուզմունքից կարմրեց, ամաչկոտությամբ գրկեց նրան: Նրա գլուխն Իգնատի ուսերին չե՛ր հասնում: Նա շնջաց.

— Վառյան եմ...

Այժմ Իգնատը գոնե իմացավ, թե ինչպես եր կոչելու իր նշանածին:

Նա ժպտաց, սեղմեց աղջկա ձեռքը:

— Բարե, Վառյուշա:

Վառյան, նրա հետ գրկախառնվելով, շնջաց.

— Պատրաստվում ենք ձեզ փախցնելու: Խնդրեցե՛ք, վոր ձեզ թույլ տան դատարանի գրասենյակում ձեր գործը կարդալու... Մանրամասնությունները տոմսակում...

Որապահը մեջ մտավ.

— Ինձ, պարոնայք, անհարմար դրության մեջ մի՛ք դնի: Փսփսալն արգելված ե:

Շալաշովը ու Վառյան նստեցին բազմոցին: Իգնատը հարց ու փորձ եր անում «նշանածին» գոյությունն չունեցող ազգականների մասին: Միքանի բոպե դեսից-դենից խոսեցին: Վառյան տեղից յեղավ:

Նա ամուր սեղմեց Շալաշովի ձեռքը, ու Շալաշովը մի պինդ, փոքրիկ գնդիկ զգաց ձեռքում: Իր «նշանածի» այս նվերը նա ամուր սեղմեց բուռնցքում, գրպանից հանեց թաշկինակը, յերեսը սրբեց..., ու գնդիկն արդեն բերանումն եր:

— Յես տեսակցության կգամ յերկուշաբթի, ընդհանուր սենյակում ..

Ժպտաց, Գնաց: Դռան մոտ որապահի ձեռքը թղթադրամ դրեց...

Յերբ Իգնատի հետևից կամերայի դուռն աղմուկով փակվեց, նա մեջքը դարձրեց դեպի դուռը ե բերանից հանեց «նշանածի» նվերը:

Թղթե գնդիկ եր այն: Մի կտոր պինդ անջրանցիկ մագաղաթի մեջ նա գտավ պապիրոսի թղթի վրա գրած մի

շատ փոքրիկ տոմս: Վերևում, շատ բարակ գծերով, մի փոքրիկ պլան եր գծագրված:

Պլանի տակ շատ մանր տառերով գրված եր.

«Խաչով նշված ե գրասենյակը, յեկու խաչով—առաջնոցը, վոր յեկու փոքրէ բաժանում է ունի Ազգայնի բաժանմունքում կիցնի գրասենյակի գ իւր: Այդ բաժանմունքը ներսից կողպած կիցնի, իսկ միջնոցնի բարակ ճախակը կտրված յեկ ամենայն խնամք վ իր սեղր դրված: Սլաքներ չույց են տալիս դուրս տանող հանապառնի: Որ յեկ ժամը—սեսակցութեան ժամանակ: Որ ցույց տվող ազգանուններ— ողային համբույրն ե, ինչ մասովը—յիշուեալքի, յեկուսովը—յեբեալքի յիւ այն ժամանակ ծածկագիրք— 9-ը՝ Ա-ով սկսվող անուն, 10-ը՝ Բ-ով յեկ այլն»

Տոմսակի վերջում գրված եր գաղտնի հանդիպակարի հասցեն:

Իգնատը կարգաց վերջացրեց ու ծիծաղեց. այ քեզ ողային յերևակայութիւններ:

Միթե թույլ կտան նրան դատարանի գրասենյակը գնալու: Ախար Պետերբուրգի ընկերներին վննց ե հաջող վերու դատարանի արտաքինոցը հագուստ և գրիմ տանելը, անցը բանալու համար միջնորմը սղոցելը: Յեկ վերջապես ուղեկցող զինվորները կթողնեն Իգնատին մենակ արտաքինոց մտնելու:

Վնչ, ուղղակի անհավատալի բան ե, վոր նրա փախուստը հաջողվի... Որը ցերեկով Լրտեսներով վխտացող մայրաքաղաքում: Բայց և այնպես ինչո՞ւ չփորձել:

Իգնատն անգիր արեց պլանը և տոմսակի մեջ գրվածը, ապա յերկու թղթի կտորներն ել կերավ: Այնուհետև դուռը թակեց և վերակացուից թանաք ու գրիչ պահանջեց՝ խնդիրը գրելու համար:

«ՉԿԱՅԻՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆՆ ԵՆ ԶԿԱ»

Նույն օրը նա Պետերբուրգի դատախազի անունով խնդիրը ե տալիս, թե դատի տակ Գտնվող Շալաշովը հրաժարվում ե փաստաբանի պաշտպանութիւնից և դատարանում ինքն ե իրեն պաշտպանելու, ուստի և թույլտվում

թյուն ե խնդրում գնալ շրջանային դատարանը՝ իր գործը կարգալու համար:

Յերրորդ օրն առավոտյան Իգնատն ստանում ե պատասխան, թե մեղադրյալ Շալաշովին թույլատրվում ե յերեքշաբթի և ուրբաթ օրերն, ուղեկցութեամբ պահակի, դատաստանատուն գնալ ժամը 12-ից մինչև 2-ը...

Յերկուշաբթի յե: Տեսակցութեան սենյակը յերկու մասի յե բաժանված, ծայրից ծայր անցնող յերկկարգ խիտ վանդակացանցով: Վանդակացանցի մեկ կողմում կանգնած են կալանավորները, մյուս կողմում—տեսակցութեան համար դրսից յեկածները: Վանդակացանցերի մեջտեղում լայն անցը ե թողնված, ուր անցուղարձ են անում ժամապահները: Բոլորը միաժամանակ են ճշում, վորպեսզի իրենց ձայնով ծածկեն հարևանների աղմուկն ու հեռվից լսելի լինեն, լաց են լինում, ծիծաղում են: Վառյայի բարձր ձայնով ասածների հազիվ կեսն ե ըմբռնում Իգնատը:

Նա յերկու մասներն ե մոտեցնում շրթունքներին, վորպես թե ողային համբույր ե ուղարկում նրան:

Վառյան ժպտալով իր յերկու մասն ե համբուրում: Դա ազդանշանն ե—յերեքշաբթի:

Յերեքշաբթին եգուց ե:

— Բարենբրա Դմիտրիյին, Դմիտրիյին,—կանչում ե Իգնատը:

Այս ել ազդանշանն ե—ժամը մեկին: Վառյան լսեց, գլխով արեց:

Գնաց...

Իգնատն ամբողջ գիշերը կույքից կողք եր շուռ գալիս: Կարծես բարձն ու վերմակն այրում եին նրան: Թերեւս այս վերջին գիշերն ե, վոր նա անց ե կացնում «պրեզվարիկայում» — նախնական բանտում...

Առավոտ ե: Նա անվերջ հետ ու առաջ ե քայլում կամերայում: Նրան թվում ե, թե սպասելուն վերջ չի լինելու:

Ամեն բան վերջ ունի: Իգնատի հետևից գալիս ե ուղեկցող զինվորն ու ասում ե՝ «դատաստանատուն»...

* Ռուսերեն այբուբենում «Д» (Դ) տառը 5-րդ նշանագիրն ե (ձ. ք)

Իգնատը նստած է դատախազի գրասենյակում: Նա դանդաղ շարժումներով թերթում է իր գործը: Բայց նրա աչքերը շողվում են, տողերն իրար են խառնվում: Իգնատը վոչ մի բառ չի կարողանում հասկանալ: Կոկորդը չորանում է: Աչքն անդադար դարձնում է պատի մեծ ժամացույցին, վոր կայսերական արժիվ է կրում: Անիծյալ սլաքները չեն շարժվում:

Մի կարճիկ, վտիտ մարմնով աստիճանավոր պտուտպտուտ է գալիս սեղանի շուրջը, հսկում է, վոր մեղադրյալը վորևե թուղթ չգողանա կամ չփչացնի: Ձինվորն սպասում է դռան հետևում:

Ահա ժամացույցի սլաքը կանգնեց I թվանշանի դիմաց, րոպեներ ցույց տվող սլաքը մոտենում է XII-ին:

Իգնատը վեր է կենում տեղից, հուզմունքից գործը գցում է գետին: Թույլտվություն է խնդրում արտաքնոց գնալու:

Աստիճանավորը կանչում է կանվոյին: Ձինվորը տանում է Իգնատին միջանցքով ու նստում է արտաքնոցի դիմաց դրված նստարանին...

Իգնատը քաշում է արտաքնոցի աջ բաժանմունքի դուռը:

Կողպ է: «Ամեն բան կարգի՛ յե»:

Մտնում է ձախ բաժանմունքը: Դռան կեռը դցել՝ այսպես:

Դե շուտ, շուտ, բարակ տախտակը: Մատները դողում են: Ճոճում է, ախ դու անիծյալ: Յեղմվ, տեղահան արեց, անցավ աջ կողմի բաժանմունքը:

Շուտ, շուտ: Գուրբը, կեղծամը: Այսպես: Փոքրիկ հայելի, այդ լավ է... Վայ... Բայց վոչ, ակնոցները չեն ջարդվել... Շուտ, շուտ: Գդակը, մորուքը... Բայց ուր է սոսինձը: Թո՛ւ, ինչո՛ւ յեն գրպանը դրել: Ձե՛ վոր կարող եր թափվել:

Մորուքն ու բեխերը սոսնձով կպցրեց, ակնոցները դրեց բթին: Փոքրիկ հայելին ձեռքին կանգնել է դռան առաջ: Նայում, հուզվում է:

«Հապա վոր ճանաչի՞»:

Հայելու միջից նրան նայում եյերկար մորուքով գլուղական մի գրագիր՝ յերկաթե շրջանակով ակնոց դրած աչքերին:

«Ձե, իհարկե չի ճանաչի: Յես հո մյուս դռնից եմ դուրս գալիս: Ճանաչելը դժվար ե»...

Յերեք մատներով բռնել ե նա դռան կեռը: Սարսափելի յե բանալը: Բայց պետք ե: Շուտ... Վայ... Վերադարձավ, բարակ տախտակը տեղը դրեց... Դե, համարձակ:

Համբերատար պահակը նստել եր արտաքնոցի առաջ, նստարտնի վրա: Նա վոչ մի ուշադրություն չի դարձնում քուրքը հագած մարդուն, վորը դուրս գալով արտաքնոցի աջ բաժանմունքից, յերեւոյթ քայլվածքով անցնում ե նրա մոտով:

«Չճանաչեց, չճանաչեց... Ե՛լ ավելի դանդաղ, դանդաղ քայլել, թե չե գլխի կընկնի, վոր փախստական ե... դանդ...»

Հետեից պահակի ձայնը.

— Հէյ, բժւրք:

Իգնատի աչքերը մթնեցին: Հետ նայեց:

— Լուցկի չունե՞ք, բեռի, մի պապիրոս կպցնեմ:

«Թո՛ւ: Եհ, փառք ասածու»:

Նա խառնշտորեց գրպանները, ապա լուռումունջ ձեռքերը պարզեց, այսինքն թե ուրախությամբ կտար, բայց չկա:

— «Չկային դատաստանն ել չկա»,—ասաց պահակն ու յերեսը դարձրեց...

Իգնատն արագ-արագ (դանդաղ գնալն անկարելի յեր) առաջ եր գնում միջանցքով:

««Չկային» դատաստանն ել չկա... դատաստանն ել չկա...—կըկնում եր նա ինքն իրեն:—Ուղիղ ճամբով, ապա յերկու դարձ դեպի ձախ, հետո դեպի աջ, նորից դեպի աջ... վերհիշում եր նա պլանի սլաքները:—Դատաստանն ել չկա»:

Նա փողոց դուրս յեկավ: Նրան հետապնդող չկար: Մաղում եր հոկտեմբերյան անձրևը:

«Համ ազատ եմ, համ ել դատաստան չկա...»

Նա շտապ գնում եր Լիտեյնայա փողոցով դեպի կամուրջը:

«ՀԵՅ, ԿՏԱՎ ԾԱԽՈՂ»

Շալաշով Իգնատը դանդաղ քայլերով, ահագին մի կապոց կտավեղենը շալակին, գնում եր խուլ փողոցներով: Թնի տակ բռնած ունեք ելի միքանի ավելի փոքր կապոցներ, խայտաբղետ չիթ, քաթան, պարուսին: Յերբեմն նրան պատահաններից կանչում եյին.

— Հէյ, կտավ ծախող:

Իգնատ Շալաշովը, առանց յերեսը շուռ տալու, իր ճանապարհն եր գնում:

— Տո ապուշ, չէս լսում, քեզ են կանչում:

Շալաշովը անգիտանալով գլուխն եր շարժում, ականջները ցույց տալիս:

«Ուռլ եմ, բան չեմ լսում»:

Ու շարունակում եր առաջ գնալ:

Նրան կանգնեցնում ե մի պառավ տիկին և նշաններով հասկացնում, վոր ուզում ե կտավ գնել: Իգնատն ել ճարպկորեն բաց ե անում չիթն ու պարուսինը և սկսում ե գովաբանել ապրանքը:

— Հրաշալի ապրանք ե, գինն ել եժան: Ի՞նչքան կհրամայեք չափեմ:

Պառավը բարկանում ու մատով կտափն ե ցույց տալիս.

— Ձե, եդ չի, այ քառ. յես կտավ եմ ուզում և վոչ թե չիթ:

Իգնատը համառորեն աշխատում է պառավ տիկնոջ վզին դռով փաթաթել չիթն ու պարուսինը: Վերջապես պառավը թքեց ու հեռացավ, բարկությամբ հայնոյելով խուլ ու բթամիտ ծախողին:

Անկյուններից մեկում Շալաշովին կանգնեցրեց մինչպա-
րավաճառ, գնեց չիթն ու քաթանը և ապա կպավ նրան, թե
— Կտավդ ծախիր:

— Ծախված է, տանում եմ պատվիրողին, — պատասխա-
նեց Իգնատը, շտապ-շտապ հավաքելով կտորեղենը:

Նպարավաճառը պնդեց, որ մարդ եր: Իգնատը, տալով
նրան յերեք արշին կտավ, բարկացած ասաց. «մնացածը
ծախված է», և արագությամբ հեռացավ:

Նա կտրեց ու անցավ մի դատարկ հրապարակով: Դի-
մացը տեսավ տոնական զգեստ հագած մի ամբոխ, վորը
դար ու փոսերով սարն եր բարձրանում:

Յերեկոյան, ժամը 6-երին մոտ, քաղաքից ու բանվորա-
կան թաղերից հազարավոր ժողովուրդ եր հավաքվում քա-
ղաքի ծայրամասում գտնվող ձորը՝ բռնեցքակով զիտելու:

Գուլյանցի կիսաշրջան կազմած՝ մարդիկ նստոտել
եյին ձորի զառիվայր լանջերին, վորոնք կարծես մի անագին
կրկեսի նստարաններ լինեյին: Ներքևում, մեյդանի մեջ,
հաղթանդամ մսագործներ, գործակատարներ ու կառա-
պաններ, հագի շորերը գետնին թափած ու թևերը քշտած,
կատաղությամբ իրար կողքերն եյին ջարդում ու աչքի
տակերը կապտացնում:

Շալաշովը մեկ ել տեսավ վերևում մի խումբ մարդիկ
իրենց ուսերին են վերցրել կարճահասակ ու զլուխը բաց
մի մարդու, վորը ձեռքում բռնած գլխարկն այս ու այն
կողմ է ճռճում: Այս մարդը մի բան գողաց. նրա շուրջը
գտնվողները նույնպես գողգողացին: Կովոդները կանգ
առան: Բոլորը յերեսները դարձրին դեպի պլուխը բաց
մարդը, վորը բլրի գագաթին, մյուսների ուսերի վրայից
գողում ու ձեռքերն եր շարժում: Նա քաղաքի կողմն եր
ցուլց տալիս: Վորտեղից-վոր է՝ կարմիր դրոշ և պլակատներ
մեջտեղ յեկան: Վերևի ամբոխը, մարդուն ուսերին առած,
ուղղվեց դեպի այն կողմը, ուր նա ձեռքով ցուլց եր տալիս:

Շալաշովի ականջին «Մարսելյեզի» յերգը հասավ: Փո-
ղոցով, նրա կողքով, մարդիկ վազում եյին այն կողմը, վոր-
տեղից յերգի ձայնն եր գալիս: Վազելով անցան նաև
զլուխները կորցրած միջանի վոստիկաններ: Նրանք անդա-
դար սուլում եյին, բայց ուշադրություն դարձնող չկար:

ՅՈՒՅՅԸ

Իգնատը քայլում եր կապոցի ծանրությունից կռա-
ցած: Նա հեղուկ ճակատի ու վզի քրտինքն եր սրբում:
Շուտ-շուտ կանգ առնելով՝ ականջ եր դնում և ծանր ու
թեթև անում, թե ինչ ճամբով գնա, վոր իրեն անհանգըս-
տացնող չլինի:

Ջնայած, վոր նա գնում եր վոլորապտույտ ճանապարհ-
ներով և ընտրում եր ամենախուլ փողոցները, բայց և այնպես
անկյուններից մեկում նա դեմ առավ ամբոխի: Ու քարա-
ցած մնաց...

Հարյուրավոր մարդկանց գլխավերում աշնանային հող-
մից ծածանվում եյին կարմիր դրոշներ և լողունգներ այս-
պիսի մակագրությամբ.

«Ութժամյա բանվորական որ»:

«Պրոլետարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք»:

«Ընկերներ, միացե՛ք գործադուլին»:

Կուռ շարքերով արագ ընթանում եյին սալահատակով
վատ հագնված տղամարդիկ ու կանայք՝ գունատ, հոգնած
դեմքերով: Նրանց կողքին, մայթերի վրայով, վազվզում
եյին շրջակա տների յերեսաները, գնում եյին ուսանողներ,
ծառաններ, դռնապաններ. բոլոր տներից դուրս եյին թափ-
վում զարմացած ու սարսափած բնակիչները:

Հանկարծ լսվեց.

— Վոստիկանությունը:

Սալահատակով դեպի ամբոխն եյին վազում վոստի-
կանները՝ թրերը կողքերին բռնած:

Շարքերի միջից մի մարդ գողաց.

— Կորչի՛ ինքնակալությունը:

Ամբոխն սկսեց շվացնել ու գողգողալ.

— Կորչի՛ր թագավորը, կորչի՛ր վոստիկանությունը:

Վոստիկանների գլխին կարկտի պես բարեր տեղացին շարքերից: Վոստիկանները կանգ առան: Նրանցից մեկը ձեռք գցեց ատրճանակի պատյանին, բայց հետո միտքը փոխեց, բաց թողեց:

Գլուխները կորցրած վոստիկանները տեղները մնացած, վոտքերը գետնին ելին խփում, իրար մեջ խոսում:

Նրբափողոցից դուրս վազեց բարձրահասակ, սև բեխավոր պրիստավը: Բռուկցքն ողի մեջ շարժելով նա կատաղաբար հայհոյեց շղկված վոստիկաններին և գոռալով վազեց դեպի ամբոխը:

— Տրվեք:

Քարի մի հարվածով պրիստավի գլխից թռավ նրա համազգեստային գլխարկը:

Պրիստավը, գլուխը բաց, կարմրած, շփոթված նայեց վոստիկաններին ու անհայտացավ դարպասի հետևը:

Իգնատը շարունակում էր ճանապարհը՝ շարժվող ամբոխի հակառակ ուղղությամբ: Հանկարծ նա նկատեց, վոր միջանի մարդ շարքերի մեջ խրվելով, դեռ ու դեն են վազվզում ու կավիճ քսում մարդկանց մեջքերին: Իգնատը կռահեց, վոր դրանք վոստիկանական լրտեսներն են և նշան են դնում պարագլուխներին, վորպեսզի հետո, յերբ ամբոխը ցրվի, մեկ-մեկ բռնեն նրանց:

Իգնատը բարձր ձայնով գոռաց.

— Տեսե՛ք, լրտեսները մեջքներիդ կավիճ են քսում:

Յեվ նախքան լրտեսները կկարողանային նկատել նրան ու հետապնդել, նա գցեց իրեն նրբափողոցը:

Յերկար պտույտ անելուց հետո, նա հոգնած ու քրտնած մտավ մի արհեստանոց, վորն այսպիսի ցուցանակ ունեւր.

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԾՐԱՐՈՒՄ

ՅԵՎ ԱՌԱՔՈՒՄ

Ի. ՍԻԴՈՐՈՎ

ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ ՊԱՏՎԵՐՆԵՐ

Արհեստանոցում մուրճերի թխթխկոց ու սղոցների խռխուրդ եր տիրում:

Առանց բարեկու Շալաշովն անցավ արհեստանոցի հետևում գտնվող մութ սենյակը: Այստեղ դրված էին տառապանքներ, արկղներ, դեռ դեն տախտակներ էլին ընկած, ու նավթի հոտ եր գալիս: Շալաշովը ցած գցեց շալակի կապոցը ու ծանր շունչ քաշելով նստեց տաբուրետին: Սենյակ մտան արհեստանոցի տերն ու մի բանվոր: Տերն աչքով չափեց կապոցի մեծությունը, կարեկցաբար նայեց Իգնատին, հետո հարցրեց.

— Ցույցը տեսա՞ր:

Իգնատը գլխով դրական նշան արեց:

Բանվորը ծալապատիկ նստեց ու սկսեց բաց անել կրտավի փաթեթը:

Փաթեթի միջից բլրոշյուրներ ու թռուցիկներ թափվեցին:

ԳՈՒԴՐՈՆ*

Տերն ասաց.

— Առավոտյան կոմիտաշիին տեսա... Այսոր քաղաքում քիչ գործ կա. կայազորն ինչ վոր հորելյան է տոնում, և զինվորներին տուն են արձակել: Մեր բախտից ել հենց այսոր բռուկցքակովի վայրը շատ բանվոր եր հավաքված, դրա համար ել վորոշեցինք ցույց կազմակերպել...

Բանվորն սկսեց բլրոշյուրներն ու թռուցիկները ծրարել փոքրիկ արկղների մեջ:

«Տերը» հանեց գրպանից մի թղթի կտոր ու սկսեց Շալաշովին.

— Լենայի համար ե... Կոմիտեն պործադուլավորներին ուղղված մի կոչ է կազմել: Թող իսկույն ևեթ տապազրեն:

Շալաշովը վերցրեց ծայրեծայր մանր տառերով թանաքով գրված թերթը, վորի գլխին մատիտով գրված եր՝

* Գուդրոն — հանքաձյուղ, վոր գործածվում է ասֆալտի համար: (Մ. Բ.)

Շալաշովն սկսեց կարդալ թերթիկը:

Այդ սիջոցին, ծրարող բանվորը մեծ շերեփով հանում էր տակառից նավթահոտ ունեցող թանձր կուպրը և քսում նրանով արկղի բոլոր կողմերին. արկղն ընդունում էր քաղցած քառակուսու մի ձև:

Շալաշովը թերթը ծալեց ու դրեց գրպանը: Հոգնածությունից ձմկոտալով, նա վեր կացավ տեղից ու սկսեց դիտել ծրարողի աշխատանքը:

Ծրարողը, կպրի քառակուսու կտորը դնելով մեծ արկղի մեջ, ծածկում ու մեխում էր: Մեխելուց հետո նա արկղը քաշեց-տարավ արհեստանոց:

Շալաշովն ու «տերը» դանդաղ քայլով դուրս յեկան նրա հետևից: Շալաշովն, արհեստանոցի մեջտեղում կանգնած, նայում էր, թե ինչպես բանվորն արկղի վրա սևներկով գրում էր:

«ԳՈՒԳՐՈՆ»

Հետո նա դուրս յեկավ արհեստանոցից: Այս արհեստանոցը ծառայում էր վորպես սոցիալ-դեմոկրատների հարավային կազմակերպության տրանսպորտային բյուրո:

Բեռնատար շոգենավերն որական տասնյակ տոնն գուդրոն եյին փոխադրում Սև ծովով, Կասպից ծովով և Վոլգայով: Զանազան առևտրական ֆիրմաների կողմից ուղարկվող հարյուրավոր արկղների կողքին ամսե-ամիս փոխադրվում եյին սոցիալ դեմոկրատական գրականություն պարունակող արկղները:

Ամիսների ընթացքում գուդրոնը ծառայում էր ուսական հեղափոխությանը: Տրանսպորտի բյուրոյի գործակալները մյուս քաղաքներում փոստով ստանում եյին առաքված ապրանքի բեռնագրերը: Այդ բեռնագրերով նրանք ստանում եյին «գուդրոնը», բաց անում արկղները և բրոշյուրներն ու թռուցիկները տարածում ընդհատակյա աշխատողների միջև:

Ահա յերկու ամիս է արդեն, ինչ Շալաշովը վերադարձել է ընդհատակյա փոստատարի իր սիրած աշխատանքին: Ինչպես և կալանավորվելուց առաջ, նա շրջում էր հարավային և միջին Ռուսաստանի քաղաքները, կապ էր պահպանում կուսակցական կոմիտեների միջև ու տեղից-տեղ փոխադրում անլիզալ գրականություն:

Կենտրոնական կոմիտեն, յերեք շաբաթ առաջ, նրան ուղարկել էր հարավային մի մեծ քաղաք, ուր գտնվում էր Ռուսաստանի խոշորագույն ընդհատակյա տպարանը: Շատ ժամանակ չէ, ինչ ձեռքակալվել էր տեղական ընդհատակյա այն աշխատակիցը, վորը տպարանից գրականություն էր տեղափոխում: Յեվ ահա նրա փոխարեն Կենտրոնական կոմիտեն ուղարկեց փորձառու «հեղափոխության փոստատարին»:

Փողոցներում կտավ վաճառողի անվան տակ Շալաշովն որը յերեք անգամ տպարանից գրականություն էր փոխադրում տրանսպորտային բյուրոն:

Նրա գալուց միքանի որ անցած, քաղաքում ընդհանուր գործադուլ սկսվեց: Գործադուլավորների համար տպարանն սկսեց հարյուրավոր որինակներով կոչեր բաց թողնել:

Իգնատի համար մի նոր աշխատանք ելավելացավ՝ տարածել այդ կոչերը:

Յերեք Շալաշովը վերադարձավ քաղաքի ծայրամասը, փողոցների անկյուններին արդեն վառվում եյին նավթի լապտերները: Նրանց թրթռացող լույսի մեջ թվում էր, թե ծայրամասի ցածրիկ, ձերմակ անակները յերեքվում են՝ թղթից շինածի նման:

Իգնատը մոտեցավ կանաչ ներկած փեղկերով մի փայտաշեն տան ու դուռը ծեծեց: Փոքր շղթայով ողակվող դուռը կիսաբաց արեց հասակն առած մի կին: Նա ձանաչեց Իգնատին, ներս թողեց ու դուռը սողնակով կողպեց: Նրանք անցան բոլոր սենյակները և մտան ընդարձակ ոեղանատունը: Թափանցող նայվածքով մորուքավոր մի մարդ, վոր նստած էր սեղանի մոտ, վեր կացավ:

Իգնատը բարեկեց ու գրպանից հանեց «Լենային» մականգրությունը կրող թերթը: Մարդը վերցրեց թերթը, կարդաց:

Ապա մոտեցավ փայտե դուռքին և վտառով ուժեղ ծեծեց հատակը:

Մի ընկերից դուռքի հատակն առանց աղմուկի բարձրացավ: Բացված մուկ խորշից խոնավության հոտ փչեց: Ներքևում կանգնած եր մի մարդ, ձեռքում լամպը բարձր բռնած:

Իգնատը և մորուքավորը ցած իջան և իրենց հետևից խորշի բերանը ծածկեցին հողակապով ամրացած բետոնե ծանր խուփով:

Վերևում սենյակն ընդունեց ելի այն տեսքը, վոր ուներ մի ընկեր առաջ. խուփն այնպես պինդ եր նստել հատակի մեջ, վոր վոչ մի արանք չեր յերևում:

Իգնատն ու իր ուղեկիցը խոնավ մուկ միջանցքից անցան անդուռ ու անպատուհան մի նեղ սենյակ: Այստեղ ելին դրված տառարկիղներն ու տպագրող մեքենան: Այստեղ լամպերի լուսով աշխատում ելին վեց գրաշար:

«Լենա»-ն կին չեր, դա ընդհատակյա տպարանի անունն եր: Նրա ղեկավարն ընկեր Սերգեյն եր՝ Իգնատի ուղեկիցը:

ՀԱՄԱՌՈՒՍԱՍՏԱՆՅԱՆ ՓՈԻՌԸ

Սերգեյն ապրում եր կեղծ պասպորտով՝ ապահովագրական ընկերության գործակալ Սեմյոնովի անունով: Այս անունով ել նա վարձել եր մի փոքր տնակ:

Սեղանատան պատին կպած եր հարևան տան ձիանոցը: Սերգեյը, վոր միջանի առիտ առաջ տպարանի համար շենք եր փնտռում, հենց այդ ձիանոցը վարձեց հարևան թաթարից:

Սերգեյը և իր ընդհատակյա ընկերները գիշերը սեղանատան պատի մեջ մի ծակ բաց արին:

Նրանք տեսան, վոր սեղանատանը կպած, դուռ ու պատուհան չունեցող շենքն ընդհանուր ձիանոցից բաժանված ե քարե հստատ պատով:

Մի ժամանակ դա ձիապանի խուցն ե յեղած, փորի դուռը բացվելիս ե յեղել դեպի բակը: Բայց շատ տարի առաջ նախկին տերը քարով շարել ու սվաղել ե դուռը: Հետո տունը ծախել ե ազգականին, իսկ ինքը հեռացել քաղաքից: այժմ այդ խուցը վոչվոք չի հիշում:

Ընդհատակյա ընկերները վճռեցին հենց այդտեղ ել տպարան հաստատել ու նույն գիշերն այնտեղ փոխադրեցին մեքենան, տառարկղները ե սեղանները: Պատի ծակն ել մինչև առավոտ լցրին ու սվաղեցին:

Հաջորդ գիշերները նրանք սեղանատան հատակի մեջ մի քառակուսի ծակ բաց արին ու դռնակ սարքեցին, փորը տակի կողմից բետոնեցին՝ նրան փորոշ ծանրություն տալու նպատակով: ապա դռնակը հողակապով հատակին ամրացրին ու սեղանատնից տպարան տանող ստորերկրյա մի անցք փորեցին:

Այսպես սարքվեց սոցիալ-դեմոկրատների ամենամեծ տպարանը հարավում: Ամբողջ յերկրին գրականություն մատակարարողն այս տպարանն եր: կուսակցական կոմիտեներում ընկերները նրան հանաքով կոչում էին «Համառուսաստանյան փուռ», փորն ամբողջ Ռուսաստանի համար հեղափոխական կերակուրներ եր յեփում:

Ահա թե ինչպիսի կարգեր էին սահմանված ընդհատակյա տպարանում:

Ընդհատակյա ընկերները վեր էին կենում յոթ ե կես ժամին: Կես ժամում նրանք հագնվում, լվացվում ու տպարան էին տանում իրենց անկողիններն ու բոլոր իրերը:

Աշխատանքն սկսվում եր ուղիղ ժամը ութին: Ժամը տասին Սերգեյը ծեծում եր դուրբի հատակը ե թեյի կանչում ընկերներին: Թեյի համար հատկացված եր ուղիղ տասնհինգ րոպե: Դրաշարները թեյից հետո նորից իջնում էին տպարան ու աշխատում այնտեղ մինչև ժամը մեկը:

Ժամը մեկից մինչև յերկուսը ճաշի ընդմիջումն եր:

Ուղիղ ժամը յերկուսին նորից իջնում էին ընդհատակյա տպարանն, ուր աշխատանքը շարունակվում եր մինչև յոթ ե կես ժամը: Գնալուց առաջ դեռ պետք եր

մաքուր լվանալ տառերը, ավելել ու հավաքել աղբը, սրբել ու յուղել մեքենան:

Յերեկոյան ժամը ութին թեյի եյին նստում: Թեյից հետո կարդում էին բարձրաձայն ու զրուցում: Տասներկուսին պառկում էին քնելու ե լույսերը հանգցնում:

Յեթե գիշերը զանգակը հնչեր կամ մի աղմուկ լսվեր, ընկեր Սերգեյը, փորը շատ զգաստ քնող եր, տեղից թռչում ե արթնացնում եր բոլոր ընդհատակյա ընկերներին:

Նա խակույն բաց եր անում տպարանի մուտքը, վառում եր լամպը ե ընկերների իրերն ու անկողինները տեղափոխում տպարան: Դրաշարներն շտապով տպարան էին իջնում ու խուփն իջեցնում:

Թե ցերեկը ե թե գիշերը, գրաշարների տպարան իջնելուց հետո, տան բոլոր սենյակներն, ինչպես հարկն ե, մաքրվում, կարգի էյին բերվում: Վոչվոք չեր կարող կարծել, փոր այդ տանը, բացի Սերգեյից ու նրա կնոջից, ուրիշ մարդիկ ել են ապրում:

Ընդհատակյա ընկերներից վոչվոք իրավունք չունեց ցերեկով հեռանալ տնից: Տպարանում կազմված եր բացակայությունների փորոշ կարգացուցակ: Այդ կարգացուցակով յուրաքանչյուր ընդհատակյա ընկերը թույլ եր տրվում յերկու շաբաթը մի անգամ քաղաք գնալ յերեկոյան ժամը ութից մինչև տասնևմեկ ժամը:

Կատարյալ մի դժոխք եր տպարանը: Այնտեղ այնքան խոնավ եր ե ողն այնքան խեղդուկ, փոր լամպերը հազիվ էին վառվում: Սակայն մարդիկ ախտափան աշխատում էին որական տաս ժամ ե նույնիսկ ավելի, յերբ շտապ աշխատանք եր լինում:

Նրանք տպարանից լույս աշխարհք էին դուրս գալիս կանաչած, ուռած դեմքով:

«ՄԵՆՔ ՀԵՂԱՓՈՆՈՒԹՅԱՆ ԶՈՐԱՔԱՆԱԿՆ ԵՆՔ»

Թուրքիկը տպագրում էին մինչև ուշ գիշերը: Շալաշովը, Սերգեյը, նրա կինը ե գրաշարներն աշխատելիս տաք-տաք զրույց էին անում:

Նրանք խոսում եյին այն մասին, վոր յեթե վոտքի յենեյին վոչ թե մի ծայրամասի բանվորները, այլև ամբողջ քաղաքի, Ռուսաստանի բոլոր քաղաքների բանվորները, այն ժամանակ թագավորի և կապիտալիստների արյունոտ իշխանությունը տապալված կլիներ:

Բայց դա շուտով չի լինի:

Դա կլինի այն ժամանակ, յերբ ոռւս բանվորները միահամուռ կերպով համախմբվեն համառուսաստանյան մարտական կուսակցության՝ սոցիալ-դեմոկրատիայի շուրջը:

Իսկ դրա համար դեռ պետք է մինչև վերջը հասցնել կուսակցության կառուցման գործը:

Դրա համար ել իսկրայականները, ոռւս սոցիալ-դեմոկրատների առաջավոր ջոկատը, հրավիրում է կուսակցության համառուսաստանյան համագումար: Ամբողջ Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական կոմիտեները համագումարում կմիանան մի կուսակցության մեջ: Կուսակցությունը բովանդակ Ռուսաստանի բանվորներին կառաջնորդի դեպի վճռական պայքարը թագավորի և կապիտալիստների դեմ:

Սակայն սոցիալ-դեմոկրատները չեն կարողանա համախմբվել մարտական կուսակցության մեջ ու չեն կարողանա առաջնորդել բանվորներին դեպի վճռական պայքարը, յեթե նրանք իրենց շարքերում հանդուրժեն ոպորտունիստներին:

Ոպորտունիստները նրանք են, ովքեր ջանում են հետ պահել բանվորներին վճռական պայքարից իրենց կեղեքիչների դեմ, վարով և զավաճանում են բանվորներին: Ոպորտունիստներն իրականում դեմ են կուսակցության համախմբմանը, նրանք չեն ուզում գործող մարտական կուսակցություն ունենալ:

Հետևաբար, միանալու համար, սոցիալ-դեմոկրատները պետք է անխնա կռիվ մղեն ոպորտունիստների դեմ թե՛ համագումարից առաջ և թե՛ համագումարում:

Ընդհատակյա մի յերիտասարդ ընկեր, տպագրական մուրով կեղտոտված ձեռքերը սրբելով, տխրագին ասաց.

— Ահա ամբողջ որը շարում և թռուցիկներ ելի տը-

պում: Այնինչ փողոցում կատարյալ կռիվ է տեղի ունեցել... Շատ եմ ափսոսում, վոր ցույցին չեմ մասնակցել:

— Չե, դու մասնակցել ես կռվին, — ժպտալով առարկեց Շալաշովը:

— Ինչո՞ւ յես ծաղրում ինձ, — կշտամբելով ասաց դրաշարը:

— Իսկի յեւ չեմ ծաղրում, — լրջորեն պատասխանեց Շալաշովը: — Իհարկե մասնակցել ես: Մենք ամենքս ել մասնակցել ենք: Ապա մի մտածիր: Այսօրվա ցույցը տեղի կունենա՞ր արդյոք, յեթե կոմիտեն գործարաններում ագիտացիա արած չլիներ: Վո՞չ, տեղի չէր ունենա: Իսկ այդ ագիտացիայում խոշոր դեր են կատարում մեր տպագրած բրոշյուրները, մեր թռուցիկները... Ի՞նչ շարած ու տպագրած ամեն մի թռուցիկն արագացնում է հեղափոխությունը... Մենք — հեղափոխության գորաբանակն ենք: Չորաբանակին հարկավոր են գորապետներ, զինվորներ, թրմեկահարներ ու սապյորներ. նրանցից ամեն մեկն իր տեղն ունի, և առանց նրան գործն առաջ չի գնա... Մենք բոլորս ել, հարյուրավոր ու հազարավոր մարտիկներս հարկավոր ենք ու ամեն մեկս իր տեղում հեղափոխություն ենք պատրաստում: Դու հեղափոխությունը պատրաստում ես տպագրիչ մեքենայի մոտ կանգնած, ուրիշները պատրաստում են գործարաններում, փողոցում՝ կարմիր դրոշակի տակ: Վորքան ուժերս պատում ե, պետք է կռվենք մեր տեղում, այսինքն այն տեղում, վորտեղ մեզ կանգնեցրել է կուսակցությունը և բանվոր դասակարգը:

ՅԱՆԿԱՊԱՏԵՐ, ԴՌԱՊԱՆՆԵՐ ՅԵՎ ԱՅԻՇ ՓԱԿՑՈՂՆԵՐ

Ուշ գիշերով, մի մեծ խտիտ կոնատակին, Շալաշովը դուրս յեկավ տպարանից: Նա հագուստը փոխել եր. չեսուշայե վերնաշապիկ ու կապտագույն գլխարկ եր հագած:

Յերբ սկսեց լուսանալ, Շալաշովը դեռ շարունակում եր մի տնից մյուսը վազել բանվորական թաղում: Մոտենալով ցանկապատին, նա կոնատակից հանում եր միքանի թռուցիկ, նետում եր ցանկապատի վրայով և արա-

գուխյամբ հարեան տանը մոտենում: Այնտեղ նույնպես բալին եր նետում թուուցիկները և ելի շարունակում իր ճանապարհը:

Փողոցում սկսեցին հատուկենտ անցորդներ յերևալ: Դռնապաններից վոմանք արդեն բաց արին դարպասները և ցախավելը ձեռքերին փողոց դուրս յեկան: Իգնատն ախպես եր անցնում, վոր նրանց չհանդիպի, բայց իր գործն ելի շարունակում եր:

Սկզբում դռնապանները նրա վրա ուշադրություն չեյին դարձնում: Հետո նրանցից մեկը՝ ավելելը շարունակելով ձայն տվեց.

— Հեյ, բարեկամ, ի՞նչ բանի յես դու եղտեղ:

Իգնատն, առանց պատասխան տալու, շարունակեց ճամբան: Դռնապանը նայեց նրա հետևից, հենվեց ավելի կոթին ու նորից, ավելի բարձր կանչեց: Իգնատն արագացրեց քայլերը: Դռնապանը հանեց սուլոցը, սուլեց և, ավելն ուսին, ասես դրոշ եր տանում, գնաց Իգնատի հետևից:

Իգնատն սկսեց վազել: Դռնապանն ել հետևից՝ «բռնեցե՛ք» կանչելով: Յերկու դռնապան, ավելները նիզակի պես ձեռքերում բռնած, արդեն վաղ եյին տալիս՝ նրա ճանապարհը կտրելու:

Իգնատը վազելիս՝ աչքերով չափեց փողոցը, դռնապաններին. նա նետվեց դեպի հարեան ցանկապատը, կռնատակի բեռը բալը նետեց ու ինքն ել ցանկապատի վրայով թռավ բալը: Նա փափուկ ընկավ գետին՝ չսալահատակված ընդարձակ բալի մի հեռավոր անկյունում: Բակում յերևում եյին կարեթներ, ցաքուցրիվ թափված անիմներ: Իգնատից միջանի քայլ հեռու ձգվում եր հարեան տան ցած ցանկապատը: Բակի հեռավոր անկյունում դրված իր բնից շունը դուրս վազեց բարձր հաջոցով և մոնչոցով:

Իգնատն արագորեն հավաքեց թուուցիկները, վազեց դեպի ցանկապատը, թուուցիկներն այն կողմ նետեց, բռնեց ցանկապատի դուրս պրծած տեղից, մազլեց վեր ու թռավ մյուս կողմը:

Նա փոքրի կանգնեց: Ձեռքն ու ծնկները թեթևակի

ձևավել եյին՝ դիպչելով բալի սալահատակի քարերին: Դռնից վերցրեց գլխից թռած գդակը, դրեց գլխին... Նորից հավաքեց թափթփված թուուցիկները, դրեց կռնատակը և ծանրաքալ դուրս յելավ դարպասից: Դարպասից դուրս, շատ խմելուց քունը կորցրած դռնապանը, բանալիները գնդղնգացնելով, տան գլխավոր դուռն եր բաց անում: Սա ապուշի նման խեթ-խեթ նայեց Իգնատին, բան չասաց:

Իգնատը գնաց նեղ փողոցով ու անկյունի մոտ ճամբան ծռեց: Հեռվում, դատարկ փողոցով, մի մարդ եր շարժվում դանդաղաքայլ, մի ձեռքում փոքր դուլյ, մյուս ձեռքում ինչ-վոր փաթեթոց: Իգնատը ճանաչեց հայտարարություններ ու աֆիշներ փակցնողին:

Փակցնողը միքիչ կոնծած եր: Նա գնում եր առանց հետ նայելու, յերեբալով ու քթի տակից կիսաձայն յերդելով: Անկյունում նա կանգ առավ, դուլյը դրեց գետին, բաց արեց ծալված աֆիշը և փակցրեց ցանկապատին: Ընդհանուր առմամբ գնաց:

Իգնատն անկյունին հասնելով, կանգ առավ ու կարդաց:

«Ուղղափառ բանվոր-յեղբայրներ.

Մեր հայրենիքի թեմալիները, ստալակներին ձեռքով կառուցված, դրդեցին ձեռք լինել մեր աշխատանքը, փողոց դուրս գալ ու անկարգություններ անել:

Ու ի՞նչ դուրս յեկավ:

Դուք, մեր կամայք ու յերեխաներ մասնավոր եք քաղաքի ու գրկանների, յեկ ձեզանից օտերին, յերեկվա անկարգությունների ժամանակ, վտանգավորությունն ստիպված յեղավ կառավարի:

Գործարարներ ու ֆաբրիկներ, վորոք գործադուլվորների պահառու կանգ են առել, այնպիսի խոսք վնասեք եմ կրում, վոր, յերե դուք խոսքն գործի չանցնեք, երանք ել յերբեք չեք բացվի, ու դուք կմնաք անգործ:

Խնայեցե՛ք մեր կամաց ու յերեխաներին: Ականջ դրե՛ք օւղղափառ ժողովրդի խնայեց քաղաքների խորհրդին:

ԿԻՐԱՎՈՐ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՇԵՆՔՈՒՄ ԲՈՐԵԿՐՈՆ ՀՈՅՐ ԱՄԲՐՈՍԻՈՍԸ ԳԱՐՈՋ Ե ԽՈՍԵԼԻԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ՎՆԱՍՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ:

Սկիզբը յերեկոյան 6 ժամին:

Իգնատը քաշեց ափիշի ծայրից: Սոսինձը դեռ չէր չորացել, և Իգնատը հեշտությամբ պոկեց ափիշը, իսկ նույն թաց տեղում փակցրեց իր թռուցիկը, վորն իսկույնս կեթ կպավ ցանկապատին:

Թռուցիկում տպագրված էր.

«Ընկերներ».

Մենք գնում ենք այնչափ նամապարհով, վորը բոլոր նրե-
րվածներին տանում է գեպի ագասագրում, դեպի վոչնչացում
այն հասարակարգի, վորը հիմնված է մարդու ձեռքով մար-
դուն նմեղու վրա:

ԱՌՍ.ԶԻՆ ՅԵՎ ՀՍԿՍ.ՅԱ.ԿԱՆ ՔԱՅԼԵՐՆ ԱՐՎԱԾ ԵՆ:

Իրագործվեց այն, ինչի մասին մի քանի տարի առաջ մենք
չեյինք համաժառանգում նույնիսկ յերազել:

Բանվոր դասակարգի կամքով կանգ առան քաղաքում հրա-
կաները: Լոնցին գործարանային շենքերը, չեն դորդում մեքե-
նաները, չեն վառվում գործարանների լույսերը:

Բանվորները փողոց դուրս յեկան կամքի դրոշմերով, հե-
ղափոխական յերգեր յերգելով: Նրանք բացահայտ ու համա-
ձայն կերպով մարտի կանչեցին ինքնակալությանը յեվ պա-
հանջեցին ուրծակա աշխատանքային օր:

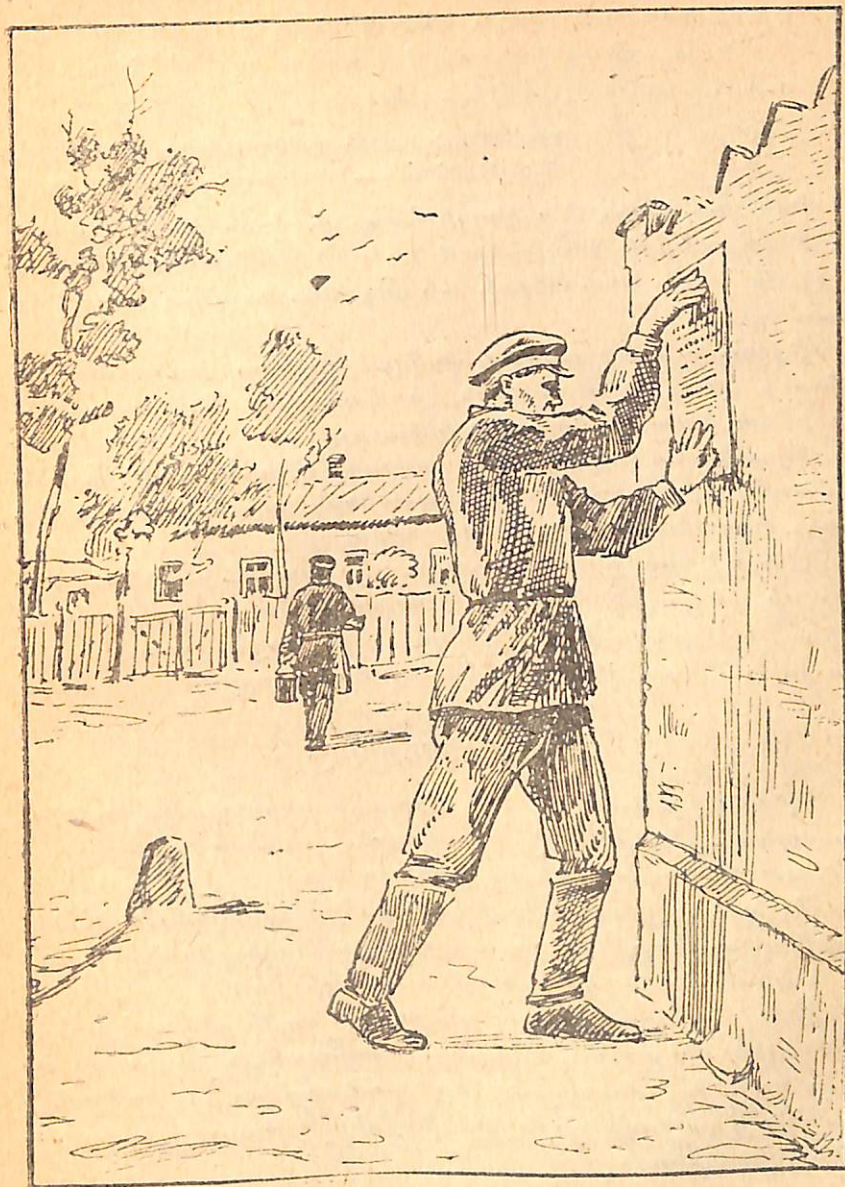
Այլեի քան մեկ ժամ փողոցը բանվորների ձեռքն էր:
Վաստիկանոթյունը յեվ գործերը, գլուխները կորցրած, անվըն-
ճական դիրք բռնեցին:

Ձեռնարկատերերը տեսանվում են յեվ շուտով գիշուհներ
կանեն:

Ընկերներ, գործադուլի արագ հաջողությունը ցույց է տալիս,
քե ինչեք կարող են ձեռք բերել բանվորները, յերբ նրանց
դեկավարում է կուսակցական կազմակերպությունը:

Մեր ուժը մեք համախմբված յեվ կազմակերպված լինելու
մեջն է: Յերբ վողջ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգն իր
կուսակցության դեկավարությամբ միահամուռ կերպով դուրս
գա ինքնակալության դեմ, հողմացրիվ կլինի «բռնակալու-
թյան լուծը», վոր պահպանվում է զինվորների սվիններով:

Ընկերներ, ներկայումս ամենապահանջավոր բանը—զգու-
շությունը կորցնելն է:

Այսօր առավոտ քաղաքի մէջ վերադառնում գտնեցր. գիւմար-
ներին հրաման ե տրուեց զվերապահութիւն կարգը:

Պրովոկացիայի չեմբարիկներ, հաճախս պահեցնէին ձեռք: Հազ-
արանակն, անհուսոյ, մեծն ե լինելու:

ՌՈՒՍՍԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ
ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ — ՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵՑ

Իմաստը զնայ փակցնողի հետքով, վորը կանգ եր առ-
նում փողոցների անկյունում ու մեծ ցանկապատերի մոտ
և մի-մի ափիչ փակցնելով, առանց հետ նայելու, առաջ եր
շարժվում:

Իմաստն ամեն անգամ պոկում եր նրա փակցրած ա-
փիչը և տեղը իր թուղցիկն եր կպցնում: Պոկած ափիչ-
ները նա ծալում, ծոցն եր կոխում:

Այսպես նրանք շրջեցին ամբողջ թաղամասը: Արդեն
լուսացել եր: Ամեն տեղ դարպասներն արդեն բաց ելին,
բայց փողոցները դեռ ամայի ելին:

Ամբողջ թաղամասում Հակապոկսիտական ընկերութիւն
վոչ մի ափիչ չեր մնացել: Իմաստի կոնստատում խշխշում
ելին ելի միջանի թուղցիկներ: Բայց արդեն շատ ուշ եր:
Նա շուռ յեկավ դեպի տուն—արհեստանոցը:

ՇՏՐԵՅԻՐԵՆԵՐԸ*

Արդեն արդեն ծագել եր: Քաղաքի գործարանային ծայ-
րամասում չեր լսվում վերամբարձ կռուների դղրդոցը և
դադգյահների աղմուկն ու շառաչունը:

Ծուխ չեր յերևում գործարանների հսկայական ծխնե-
լույզներից: Ֆաբրիկների և գործարանների շենքերի շուր-
ջը ձայն-ծպտուն չեր լսվում և ամայի յեր:

Մեծ գործարանի փակ դարպասի առջև անշարժ կանգ-
նած ելին մի խումբ մարդիկ: Բանվորական պահակն եր
այդ: Պահակը նշանակված եր գործադուլային կոմիտեյի
կողմից, վորպեսզի շտրեյկը բռնեն թույլ չտա աշխա-
տանքի անցնելու:

Փողոցի անկյունից յերևաց վաթսուն տարեկանի մոտ
մի ծեր մարդ: Նրա ձեռքում կար մի արկղ՝ գործիք-
ներով:

Պահակները լարեցին ուշադրութիւնը:

Իմաստը կանգ առավ, վոր տեսնի՝ ինչով ե վերջանում
գործը:

Դանի մոտենում, այնքան ավելի դանդաղեցնում եր
ծերունին իր քայլերը: Նա շփոթված նայեց պահակներին:
Վերջապես նրանցից մեկը ձայն տվեց:

— Կանգնիր: Ո՛ւր ես գնում:

Ծերունիը կանգնեց, հանեց գլխարկը և անվճռակաւ ձայ-
նով ասաց:

— Ո՛ւր պիտի գնամ: Աշխատելու...

— Ե, դու չգիտես, պապի, վոր հիմա գործադուլ ե,—
բարկացկոտ յեղանակով հարցրեց պահակը:

— Գիտենալը գիտեմ: Ինչպես թե չգիտեմ,— շփոթված
պատասխանեց ծերունիը, գլխարկը պտտացնելով ձեռքում:—
Ախար անգործ նստելուց զահլաս գնաց... Տասը տարեկան
հասակից անդադրում աշխատում եմ գործարանում: Ու
տես, վոր հիմի անգործ նստելուց ձանձրացա:

Պահակները ծիծաղեցին: Ծերունին ել սկսեց ծիծաղել:

— Ուտելու բան-ման ունե՞ս,— հարցրեց պահակներից
մի ուրիշը:

— Այ, եստեղ ե, ունեմ:— Ծերունիը ցույց տվեց մի
փոքրիկ կապոց, ուր մի կտոր հաց կար:

— Դե վոր եղպես ե, տուն գնա, ծերուկ,— ասաց պա-
հակը:— Յեւ մինչև գործադուլը չվերջանա, գործարանում
չերևա:

Ծերունին, սիրտը կտրած, գլուխը շարժեց և հառա-
չելով հետ դարձավ: Իմաստը ժպտալով դիտում եր այս
տեսարանը: Պահակը, յերբ նկատեց, վոր կապտագույն գլու-
խարկ դրած անցորդը կանգ առավ ու նայում ե, հպարտ
հպարտ ասաց:

— Վերջին չորս օրում սա առաջին շտրեյկը բռնեց ե:

* Շտրեյկը բռնեց—գործադուլը լուստող—դավաճան (Մ. Բ.)

Իգնատիոս արագ քայլով գնում էր քաղաքի ծայրամասով: Նա գլուխը մեկ այս, մեկ այն կողմ էր դարձնում: Նրան այնպես թվաց, թե հեռվից ինչ-վոր համաչափ ու հեռագրեման ուժեղացող մի աղմուկ է լսվում: Դա նման էր ծովափնյա քարերի աղմուկին, յերբ ավիզները նրանց քըշում, ափ են հանում:

«Կաղակներն են», մտածեց Իգնատիոս:

Նա կանգ առավ, ափանջները սրեց, հետո դարձավ այն կողմը, վերադարձնելով աղմուկին եր լսվում:

Շուտով Իգնատիոս դուրս յեկավ հենց նույն փողոցը, վերադարձնելով գնապաններն էլին նրա վրա հարձակվել: Նա դեռ քսան քայլ չէր արել, յերբ հանկարծ կանչ յսեց. «Այ են մարդը: Սա յեր, վոր թղթեր եր գցում»: Իգնատիոս ցնցվեց: Հետ նայեց: Յերկու կողմից գնապանները նրա կողմն էլին վազում:

«Փախչել չեմ կարողանա»,— իսկույն հասկացավ Իգնատիոս:— «Ախար ինչ հիմարությունն արի յես»:

Աչքերը տենդորեն մի առարկայից մյուսն էր դարձնում: Ինչպես անի, վոր ազատվի... Դժնապաններն ավելի ու ավելի յեն մոտենում... Այն աղմուկն էլ... Այժմ արդեն լավ լսվում էր սմբակների դոփյունը, վոր դեպի ծայրամասն է վրա տալիս: Դժնապաններն ավելի յեն մոտենում... Հա, յեղավ:

Նա կռացավ, գետնից վերցրեց մի քար, հանեց ծոցից ֆնացած բոլոր թուղցիկները, նրանց մեջ լավ փաթաթեց քարը և բոլոր ուժով նետեց յերեքհարկանի տան կտուրը: Քարը զարկվեց կտրին ու կորավ մի կողմ:

Այժմ կարգն ափիշներինն է: Մի քար էլ վոր գլուխը վեր: Ահա: Նա կռացավ: Ե՛հ, ուշացավ:

Հինգ-վեց դժնապան պինդ բռնեցին նրա սձիքն ու ձեռքերը: Նրանցից մեկի ձեռքում թերթերի մի կապոց կար: Իգնատիոս ճանաչեց իր թուղցիկները:

Դժնապանը ձշում էր.

— Սա, յերեկ, յերեկվաններին հետ խոսքը մեկ է ա-

րած: Սրան թղթերն էլին, վոր բախում հավաքեցի: Քաշ տուր սրան ուղղակի վոստիկանատուն:

Իգնատիոս աշխատում էր պրծնել նրանց ձեռքից. ձեռնում էր զարմացած.

— Ախար ինչո՞ւ համար, բարեկամներ: Ի՞նչ թղթեր: Յերեկ ինձ ուրիշի տեղ եք ընդունում:

Իսկ նրա կոնատակից թափվում էլին ափիշներ: Դժնապաններից մեկն այդ նկատեց ու գոռաց.

— Ասում ես ինչ թղթեր: Բա սրանք ի՞նչ են:

Նա սկսեց հավաքել: Իգնատիոս անվրդով պատասխանեց.

— Գրագրեմ ես: Կարդա:

Ձեռքում թուղցիկներ բռնողը բաց արեց ափիշը և վանկերով կարդաց:

— Ես հո Հակաաղկոհողական ընկերության հայտարարությունն ե... Բա ուրեմն ո՞վ ես դու,—հարցրեց Իգնատիոս:

— Յես: Ափիշներ փակցնող եմ:

Դժնապանները կասկածով մեկ ափիշներին էլին նայում, մեկ Իգնատիոս:

— Բա են ի՞նչ եր, վոր կտուրը նետեցիր:

Իգնատիոս դեմքը ծամածոկելով ժպտաց.

— Կոտորը: Զարմանալի մարդիկ եք: Քարը յես առաջնուն գցեցի: Աստված վկա: Այ ես սուրբ խաչը վկա (յերեսը խաչ հանեց): Բա ի՞նչ եր պիտի գցեցի: Իհարկե քար եր: Տեղիցս ժաժ չգամ, թե սուտ եմ խոսում: Ուղեցի աղափուռ խփեմ, աստված վկա:

Դժնապաններն ըջիչացին իրենց մեջ: Հետո այն մեկը, վոր ափիշներ եր բռնած, բոլորը հետ տվեց Իգնատիոս, բացի մի հատից. այդ մի հատը, ով է իմանում ինչո՞ւ, նա հանդիսավոր կերպով ծալեց չորս մասի ու քուրքի թևի մեջ խոթեց,— և ապա ձեռքով արեց.

— Դե, գնա բանիդ:

Իգնատիոս վարժ ձեռքով խողովակաձև վոլորեց ափիշներն ու առաջ անցավ:

Գնալիս՝ նա հետ նայեց: Դժնապաններն էլ նրա հետևից չէլին նայում: Նրանք ափանջներն ուրիշ բանի էլին սրել:

ձիչ, սմբակներին չբռնոց, ապա կրակոց, նորից կրակոց: Հեռվում, փողոցի անկյունից, արկղը ձեռքին մի ծերունի յերևաց: Իգնատը ճանաչեց «շտրեյկերներին»: Նա վազում էր սալահատակի մեջտեղով ու տարօրինակ կերպով ժպտում:

Ծերունու հետքով վազում էին յերկու բանվոր: Մեկի ձեռքին ատրճանակ կար: Նա միկոլով շարժեց այն: Նրանցից հետո անկյունից ելի միքանի տղամարդ ու կանայք յերևացին: Կանայք ճվճվում էին և վոտ ու զըլխին տալիս: Ամենից վերջը վազում էր հարդե գլխարկով մի աղջիկ: Նա բարձրաձայն ճչում էր հրեյերեն: Ու աղջկա հետևից իսկույն յերևաց կազակների պատուիր: Կազակները սրարշավ քշում էին ձիերը, փոմանք մտրակները, փոմանք ել մերկացրած թրերը ճոճելով ու վայրագ հայհոյանքներ թափելով: Առջևից, մտրակը ձեռին սլանում էր մի յերիտասարդ կազակ սպա:

Իգնատը միտքը բերեց իր առաջին գործադուլը, մրտաբաններով իրեն թակող կազակներին: Այն որը մինչև կյանքի վերջը չմոռացվող հետք թողեց նրա յերեսին — դա նրա աջ թշին թրով հասցրված վերքն էր:

Ծերունու արդեն համարյա մոտեցել էր Իգնատին: Վոչ թե ժպտալ, այլ սարսափն էր պատել նրա դեմքը: Նա հևում էր շունչը կտրված. շրթները փրփուրով էին ծածկված: Այն միքանի կցկտուր խոսքերից, վոր բանվորներն էին իրար նետում, Իգնատը հասկացավ, թե ինչ է կատարվել. կազակները հարձակվել են գործադուլային պահակախմբի վրա, բանվորները զիմադրություն են ցույց տվել: Այժմ արդեն բանվորները գիտեն, վոր զթություն սպասելը զուր է:

Իգնատը շուռ յեկավ և սկսեց հետ վազել այն կողմը, ուր դռնապաններն էին կանգնած:

Նա տեսավ, վոր դրանց իմբակին շտապ մոտեցավ մի ուրիշ դռնապան. սա, ձեռքերը մեկնած, ցույց էր տալիս «տեսե՛ք»: Նրա մի ձեռքում քար կար, իսկ մյուս ձեռքում

թղթեր... այն թուղցիկները, վոր Իգնատը նետել էր կտրի վրայով:

Դռնապաններն իրար խառնվեցին, իսկույն նշմարեցին Իգնատին ու վրա ընկան նրա ճանապարհը կտրելու:

Այն դռնապանը, վոր միքիչ առաջ աֆիշներից մեկը պահել էր քուրքի թևքի մեջ, ընդառաջ վազեց կազակներին ու բարձր ձայնով ասաց սպային.

— Ձերդ ագնվություն, սյ, են կապտագույն գլխարկով մարդը... Թուղցիկներ էր ցրում... այսինքն անկարգությունների մասին, նա յե, հենց նա յե ու կա:

Իգնատի և դռնապանների միջև մի նեղիկ փողոց կար: Ամբոխն ուղղվեց դեպի այդ փողոցը: Նույն կողմն շտապեց նաև Իգնատը: Նա հասավ աղջկանից, հետո ծերուկից, հետո յե կանանցից: Հեռ նայեց:

Աղջիկը հետ էր մնում. վերջին ուժերը հավաքած՝ նա անդադրում վազում էր ու վազում, սակայն արդեն լուռ ու մունջ, ձեռքերը կրծքին դրած, սայթաքելով: Ամբոխի ու նրա միջև յեղած տարածությունը գնալով մեծանում էր, իսկ կազակների ու նրա միջև յեղած տարածությունը փոքրանում: Գլխարկը թռավ գլխից, բայց նա այդ չնկատեց:

Կազակը, մտրակն ողում շարժելով, իսկ մյուս ձեռքում մերկացրած թուրը բռնած՝ հասավ աղջկան ու ատամները ցույց տալով գոռաց նրա ականջի մոտ.

— Գլխարկդ վերցրո՛ւ:

Աղջիկը սարսափահար՝ յերեսը նրան դարձրեց ու հանկարծ տեսավ, վոր կազակը ժպտում է: Խեղճացած և անվստահ՝ աղջիկը նույնպես ժպտաց ու կռացավ, վոր զըլխարկը վերցնի: Կազակը նույն պահին, բազկի ամբողջ թափով, մտրակն իջեցրեց աղջկա կռացած մեջքին:

Աղջիկը ջղաձգաբար բարձրացրեց գունատ, այլանդակված դեմքը:

— Դե հիմի յե գլուխդ վերցրո՛ւ, — գոռաց կազակը, թուրը թափահարեց, և աղջիկն, արյունաթաթախ գլխով, փովեց սալահատակին:

Կազակը վայրենի գոռոցով անցավ նրա վրայով...

Իգնատն անդադրում վազում էր... Նա բանվորներից

ԵՏԱՊՈՎ

1903 թվականի փետրվարին, կալանավորների մի խումբ եյին քշում ետապով Արխանգելսկից Պինեգա:

Սառնորակ մշուշ եր պատել չորս կողմ: Աղջամուղջի մեջ, ճանապարհի յերկու կողմում, սպիտակին եյին տալիս ձյունի հուլունքով ծածկված յեղենները: Յերրորդ որն ե՝ գնում եյին: Խոնավ սառնամանիքից փետանում եյին թե ուղեկցող պահակի զինվորները և թե կալանավորները: Չինվորները հայրոյանք եյին թափում բարկությունից, իսկ քստորականները վտառներն եյին գետնին դուփում, ձեռքերն իրար հարում, վոր տաքանան, և դրանից նրանց շղթաներն ավելի եյին զընգզընգում:

Խմբակը բաղկացած եր քառասուն յերեք քրեյականներից և մեկ «բաղաքականից»—Շալաշովից: Նա յեր միայն, վոր շղթաներ չեր կրում:

«Բաղաքականը» գնում եր սայլով կանանց և հիվանդների հետ մեկտեղ: Նա ամբողջ ճանապարհն անցավ նրստած, լուռ ու մունջ, կուչ յեկած, ծնկները ձեռքերով խտտած:

Քսանվերստանոց հոգնեցուցիչ ճանապարհ կտրելով, խումբը վերջապես հասավ մի գյուղ՝ գիշերելու:

Ետապի խրճիթի առաջ պահակի զինվորները համրեցին

կալանավորներին: Հաշվելը հաղիվ եյին վերջացրել, յերբ կալանավորները շեշտակի դեպի դուռը նետվեցին: Գոռգոռոցով և հայրոյանքով նրանք խրճիթ խուժեցին և իրար հրելով ու կոխկռտելով սկսեցին տեղեր գրավել պառկելու համար:

Սսենք այդ կովի համար մարդիկ պատճառ ել ունեյին: Ախար խրճիթի յերկու նեղ խցերի մեջ պետք ե տեղավորվելն հիսունի չափ մարդկային մարմիններ՝ իրենց խղճուկ ունեցած-չունեցածով:

Ամենալավ տեղերը, տախտամածի վրա, բաժին ընկան ուղեկցող զինվորներին և յերկու ուժեղ տաժանակրի—Վանկային և Ֆեդկային: Այս յերկուսն ամբողջ ճանապարհին պարծենում եյին իրենց սպանություններով, հրկիզումներով, թալաններով, սպառնում եյին կոշկակարի դանակը խրել ամեն մի իրենց դեմ խոսողի իններորդ կողի տակ և սարսափ եյին ազդում ամբողջ խմբին: Ուղեկցող զինվորներն ել եյին վախենում նրանցից ու աշխատում եյին նրանց հետ հաշտ լինել, դրա համար ել թույլ եյին տալիս, վոր նրանք ինչքան ուզեն նեղացնեն իրենց ընկերներին:

Մնացածները պառկեցին կեղտոտ հատակին, կողք-կողքի, մի վերջով ազատ տեղ չթողնելով: Կալանավորներից միքանիսը նույնիսկ հատակի վրա յեկ տեղ չճարեցին և լալազին խնդրում եյին, վոր բախտավորները միքիչ սեղմվեն ու այնքան տեղ զիջեն, վոր իրենք կարողանան գոնե կծկված նստել մինչև առտվոտ:

«Բաղաքականին» ուղիղ այնքան տեղ բաժին ընկավ, վոր նա կարողանա նստել ծնկները մինչև կզակը ծալած:

Կալանավորներից մեկը բերեց մի դույլ շշի*: Սկսվեց յերկրորդ կռիվը ընթրիքի համար:

Ճախտամածների վրա իրենց համար լավ տեղ ապահովելուց և ընթրիքը վերջացնելուց հետո, Վանկան և Ֆեդկան սկսեցին համոզել պահակապետին, վոր նա թույլ տա իրենց գնան գյուղ՝ խմելու և քեֆ անելու:

* Շշի—ջրաի կերակուր կողամբով:

Պահակապետը տվեց իր համաձայնութիւնը: Նա գիտեր, վոր տաժանակիրները սիրտ չեն անի փախուստի դիմել այս անպիտան տեղերում:

Ֆեդկան վորաեղից վոր ե մեծ-մեծ քարեր ճարեց: Նրանցով նա վարպետորեն ջարդեց իր և Վանկայի ձեռքի ու վոտքի շղթաների փականքները: Հետո, շարտելով շրջ-թաները հատակին, տաժանակիրները հեռացան: Մյուս կալանավորները նախանձով նայում էին նրանց հետևից:

ՀԻՍՈՒՆ ԿՈՊԵԿ

Պահակները գիշերը դուռը կողպեցին: Անկյունում դրված եր արտաքնոցի տեղ ծառայող պարաշան: Լեփ-լեցուն սենյակում շունչ առնել կարելի չեր: Տախտա-մածները վրա մինչև հավախոսը չեր դադարում հայհո-յանքն ու գոռգոռոցը. այնտեղ, մոմի լույսի տակ, պա-հակներն ու կալանավորները մոլությամբ թուղթ էին խաղում:

Շայաշոմն, իր իրեղենների կապոցին նստած, կուչ եր յե-կել, ծնկները կզակին հասցրել: Նա հաղում եր գար-շահոտութիւնից ու խեղդուկ ողից, ցնցվում եր փայտո-շիւնների խայթոցներից և անվերջ քորվում ու քորվում:

Սակայն հոգնածութիւնն իր անելիքն արեց. «քաղա-քական» սկսեց նիրհել: Կիսաքուն վիճակում նա լսում եր, ինչպես մի մարդ պատուհանն ե ծեծում ու զինվորներին կանչում, ինչպես յերկու պահակ դժգոհությամբ շինելներն են հագնում ու կողպելի մոտ մլուլ անում: Հետո նա քնեց:

Հանկարծ նրա անհանգիստ քունը խանգարվեց մի սոս-կալի ձայնից.

— Չմոտենաս, կսպանեմ...

«Քաղաքականը» ցնցվեց ու աչքերը բաց արեց:

Շեմքին կանգնած էին Վանկան ու Ֆեդկան: Նրանք զոռ հարբած էին: Կիսափակ դռնից ցուրտ երներս փչում: Ֆեդկան, մեջքը դռանը դեմ արած ու դանակն աջ ու ձախ շարժելով, բղավում եր.

— Կյանքումս չորս մարդ եմ մորթել, դու հինգերորդը կլինես:

Վանկան, ձեռքը ծոցում բռնած, յերկարացրել եր վիզն ու ցած իջեցրել գլուխը, կարծես պատրաստվում եր գլխով հարված հասցնելու: Նա բարկացած կրկնում եր.

— Հիսուն կոպեկս տուր... Հիսուն կոպեկս տուր...

Նրանց այստեղ բերող պահակները մի կողմ քաշված յերկյուղով նայում էին տաժանակիրներին: Խրճիթում խաղամոլները ձայները կտրեցին: «Քաղաքականը», գիշա-տիչ թռչնի լարվածությամբ, գիտում եր շեմքում կատար-վող անցուդարձը:

Պահակապետն իր տախտամածից վոտքերը ցած կա-խեց ու հեռվից, վոր անփտանդ լինի, փորձեց խաբ հաս-կացնել տաժանակիրներին.

— Դատարկ բանի համար եք կռիվ սարքել, տղերք, աստված վկա: Փոխանակ խրճիթը ցուրտ լցնելու, լավ կլինի գաք այստեղ, միքիչ թուղթ խաղանք ու պառկենք քնելու: Առավոտ յես կպարզեմ՝ ով ե արդարն ու մեղա-վորը... Աստված վկա...

Վանկան հանկարծ դուրս քաշեց ձեռքը ծոցից դա-նակը բռնած և հարձակվեց Ֆեդկայի վրա: Յերկուսն ել միաժամանակ բռնեցին իրար թևից: Նրանց ձեռքերն իրար հյուսվեցին: Դռանը դիպչելով ամբողջովին բաց արին ախ: Կռվի բռնված տաժանակիրները հենց շեմքի մեջ գետին փռվեցին:

Մոմի լույսը գծի նման փայլփլեց ու հանգավ: Խրճի-թում տիրեց ցուրտն ու մթութիւնը: Միայն կրնկի վրա բաց դռնից նշմարվում եր սպիտակին տվող ձյունը, կա-պուտակող գիշերն ու շնչառութիւնից գոյացած տարու-բերվող գոլորշին:

Կալանավորները — թե նրանք, վոր դեռ չէին պառկել, և թե նրանք, վոր նոր էին արթնացել — սկսեցին գոռալ.

— Յուրտ ե, ամառ հո չի, դուռը ծածկեք...

«Քաղաքականը» իսկույն վոտքի կանգնեց: Սա հենց այն րոպեն եր, վորին նա համբերությամբ սպասել եր ամբողջ ճանապարհին: Փողն ու պասպորտը պահված էին

կոշիկներն չեն բերանում: Ահա թե ինչու նա ամբողջ ժամանակ կաղ եր-ձևանում և սայլով ճաքա գնում:

«Քաղաքականը» քաղեց ուսերին իր պատառոտված քուրքը: Ապա աղմուկի, ճիչերի և մթության մեջ, դեմ ընկնելով պառկածներին, կոխկռտելով քնածների վտաններն ու ձեռները,—նետովեց դեպի դուռը:

«ՔԱՂԱՔԱԿԱՆԸ»

Շալաշովը չորեքթաթ, անտեսանելի ստվերի նման, ծլկվեց զինվորների կողքով, կատվի ճարպկությամբ անցավ կռվողների մեջքի վրայով, ցատկեց ձյան մեջ, վոտբեկանգնեց ու փախավ:

Հետևում լսվում եր խառնիճաղանձ կանչ և աղմուկ:

Գիշերվա խավարում հանկարծ հնչեց մի ուժեղ ձայն:
— Կանգնիր:

Մթության մեջ փայլելեց կարմիր բոցեղեն մի շերտ, ու վորոտաց հրացանի կրակոցը: Նորից բոցեղեն շերտ ու յերկրորդ կրակոց:

«Քաղաքականը» վազում եր սառած ճահճի ափով ձյունակույտերի մեջ թաղվելով, վազում եր այն կողմը, ուր գիշերվա կապուտակում, սպիտակ դաշտավայրի ծայրին, ցածր կախված սև ամպի նման անտառ եր յերևում: Զինվորները ձյան մեջ խրվելով, վազում եյին «քաղաքականի» հետևից: Դժվար եր խորը, տեղ-տեղ մինչև ծնկները հասնող ձյան վրայով վազելը:

Շալաշովի շունչն եր կտրվում, սառը քամին ծակում եր նրա կուրծքը, վտանները ծալվում եյին:

— Կանգնիր,—հնչեց այս անգամ ավելի մոտիկից. հեռից վորոտաց կրակոցը, ու գնդակը վժժոցով ճեղքեց անցավ սառ ողի միջով:

Սև ամպն աճեց, մոտեցավ, ծառեր դարձավ: Շալաշովը արդեն լսում եր՝ ինչպես ձմեռային քամին խոսում ե յերկնիների կատարների հետ:

Շալաշովը, հալից ընկած, հասավ անտառի յեզրին ու անցավ ծառերի հետևը:

Միքանի տկնթարթ նա անտեսանելի մնաց իրեն հետապնդողների համար: Ապա նա ամբողջ թափով գցեց իրեն ծառերի միջև գտնվող ձյունակույտի մեջ ու վոտով գլխով թաղվեց: Զյունը մտնում եր նրա քիթը, բերանը, թևերը, ոճիքը, թաթմանները: Շունչը կտրած ու հազից խեղդվելով Շալաշովը ջղաձգորեն փորփրեց ձյունը ձեռքերով և ծակից ներս թափանցող ոդով ապատ շունչ քաշեց: Նրա կոնակի ու կրծքի վրայով սառ ջուր եր հոսում առվի նման:

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ

Զինվորները դուր տեղն եյին վազվզում անտառում: Թափուտներում, մթության մեջ, վոչինչ չես տեսնի: Նըրանք հուզվում եյին ու սրտերը դող ընկած խոսում իրենց մեջ:

— Բա ինչպես անենք: Ի՞նչ կլինի հիմի մեր հալը... Ախար լուրջ քաղաքական կալանավոր ե...

Նրանք մի ժամից ավելի մոլոր շրջում եյին թափուտներում: Իրար եյին հայհոյում: Կամ մեղքը գցում եյին ճահճի կողմից յեկող մառախուղի վրա:

Վերջապես հուսահատվեցին, հեռացան...

Շալաշովը թրջված, դողողալով դուրս յելավ ձյունի տակից: Նա այնքան եր փետացել, վոր ազատվելու յերջանկուժյունն անգամ նրան չեր ուրախացնում: Տաքանալու նպատակով նա փորձեց վազել, բայց փետացած վատները հազիվ եյին շարժվում:

Անտառի խորքերում գայլերն եյին վոռնում: Հեռվում, ինչ-վոր տեղից, նրանց պատասխանում եյին գյուղի շները: Ճահճի կողմից սողում եր թանձր մառախուղը: Նա փովում եր ծառերի տակ ու բարձրանալով կարծես կախ եր ընկնում նրանց միջև, ու ծառերը մթության մեջ անտեսանելի եյին դառնում:

Զյուների մեջ խրվելով, սառցապատ կոճղերին սայթաքելով, մամուռների վրայից սլկվելով Շալաշովը մութ անտառի միջով քայլերն ուղղեց դեպի հեռվում լսվող շնե-

ըի հաջոցը: Յրաից նրա ատամներն իրար եյին զարկվում: Ծառերի ճյուղերը զիպչելով նրան ցավ եյին պատճառում, ճանկոտում եյին նրա յերեսն ու ձեռքերը, ճղոտում հագուստը: Զորս կողմը, մառախուղի մեջ, խշշում եր անտառը զրնգան ցրտից, ճաթճաթում և ճողում: Գայլերի վուռնոցն ել մեկ հեռանում եր, մեկ մոտենում:

Անտառը վերջացավ թեք զառիվայրի զլխին: Գազազած շների հաջոցն ու մանչոցն արդեն շատ մոտիկից եր լսվում. ներքևից ելի ինչ-վոր աղաղակներ եյին հասնում Շալաշովի ականջին: Նա սկսեց չորեքթաթ ցած իջնել սայթաքուն սառցապատ զառիվայրով... Ու հանկարծ լեղապատառ կանգ առավ:

Մառախուղի մեջ ինչ-վոր հրեղեն կետեր եյին տեղից տեղ շարժվում, ու անտեսանելի մարդկանց բղավոց եր լսվում. «Ես կողմ, Ես կողմ. առաջը կտրիր»: Ու այդ վայրկյանին հրացանը պայթեց: Մարդկանցից մեկն աղաղակեց. «Հրես նա»: Շների հաջոցը, մարդկանց ճիչն ու հրեղեն կետերն սկսեցին արագ մոտենալ բլրին, ուր թաքնվել եր փախստականը:

Շալաշովը հետ դարձավ և, ինչքան ուժ ուներ, սկսեց դեպի վեր մագլցել: Նորից գոռաց կրակոցը: Ներքևի հաջոցը, ճիչերը, լույսերը քանի գնում ավելի եյին մոտենում Շալաշովին:

Հանկարծ լույսերը կանգ առան: Հաջոցը փոխվեց կառաղի ժանչոցի, վոռնոցի ու կովի ձայների: Մարդիկ գոռում եյին.

Յեղանվ...

Լսվեց, ինչպես մարդիկ հրացանով ու մահակներով մի կողմ եյին քշում շներին:

Մեկն ասաց.

— Տէս, Սեմյոն, շեկ նշան կա վրեն: Հենց սա յեր, վոր հերու քու հորթին խեղդեց:

Շալաշովը կանգ առավ: Նա հասկացավ. գյուղացիները, շներին առաջ քշած, հետապնդում եյին գայլին, վորը գյուղ եր մտել անասուններ պատառոտելու: Շալաշովն սկսեց արագաթթյամբ իջնել գյուղացիների մոտ:

Գյուղում Շալաշովին ոթևան տվեցին ու տաքացրին: Առավոտյան գյուղացիներից մեկը սայլով տարավ նրան կայարան: Շալաշովը վարձատրեց նրան այն փողով, վորը հանել եր կոշիկի ներբանից: Հինգ որ անց, Պետերբուրգում, գաղտնի հանդիպավայրում, Շալաշովն իմացավ, վոր ինքը պետք ե արտասահման մեկնի՝ իսկրայական կենտրոնի տրամադրության տակ: Սահմանն անցնելու համար նրան փող, հասցե ու նշանաբան տվեցին:

Նստալից փախչելուց յերկու շաբաթ անց, մարտի յերեկոներից մեկում, Շալաշովը կառք նստած մտավ ռուս-ավստրիական սահմանագլխի գյուղաքաղաքներից մեկը: Նրան ճանաչեին անկարելի յեր. դեմքը սափրած եր, զլխին բաց գույնի կեղծամ, բեխերի ծայրերը վոլորած: Նա հագնված եր ֆրանտի պես, զլխին ել գրեկ եր նոր, կլոր ձևի զլխարկ: Գրպանում նա կարևոր կուսակցական փաստաթղթեր եր տանում:

Բեխավոր մի մարդ, յերկար կեղտոտ կաֆտանը հագին, ճանապարհին թռավ Շալաշովի կառքը: Դա՛ սահմանն անցկացնող Զագլորան եր, վորի հետ Շալաշովը պայմանավորվել եր դեռ մի որ առաջ, սահմանագլխի քաղաքներից մեկում:

Շալաշովը վճարեց կառապանին, վերցրեց իր ճամբրուկը և գնաց Զագլորայի հետևից:

Նրանք հասան գյուղաքաղաքի ծայրը: Սրդեն մթնել եր: Թափանցող քամին փչում եր նրանց յերեսին: Մթության մեջ նրանք իջնում եյին փշաթուփերով ծածկված գառիվայրով: Զագլորան ձեռքերով մի կողմ արեց ծառաճյուղերի մի կույտ... ձորակի մեջ պատրաստի մի սայլակ եր կանգնած:

Նրանք նստեցին սայլակը, և Զագլորան լուռ շարժեց սանձը: Գնում եյին անտառի միջով, առանց ճանապարհի: Լերկ թփերը խճճվում եյին անիմսերին: Սայլակը, դեմ ընկնելով ձյունով ծածկված կոճղերի ու հառտ արմատների՝ մեկ այս, մեկ այն կողմն եր թեքվում:

Նրանք դուրս յեկան ուղիղ ճանապարհը և շուտով կանգ առան մի ցած ցանկապատի մոտ, ուռննու տակ։ Իա գյուղի ամենածայրի խրճիթն էր։ Խոր գիշեր էր, գյուղը քնած։

Զագլորան սայլակից ցած թռավ, խնդրեց, վոր Շալաշովն ել ցած դա, բռնեց ձիու յերասանակը, ու ձին ել, սայլակն ել, Զագլորան ել չքացան մթության մեջ։

Շալաշովը նստել էր ցանկապատի մոտ, ճամբրուկի վրա։ Մեկ ել նրա առջևը յերկու գլուխ բանեցին, մեկը— Զագլորան էր, մյուսը— վոչխարե փափախով մի մարդ։ Փափախով մարդը մատով նշան արեց Շալաշովին— յեկ հետևիցս։

Յերեքն ել, մեկը մյուսի հետևից, առաջ գնացին մթության մեջ։ Անցան շատ այգիներ ու բանջարանոցներ, ցատկեցին ցանկապատերի վրայով ու վերջապես մի խոր ձորակ իջան։ Զագլորան ու մորթե փափախով մարդն իսկույն անհայտացան, կարծես դետինն անցան։

Շալաշովը, ճամբրուկը ձեռքին, շվարած մնաց տեղում։

Անցավ միքանի ընդե։ Հանկարծ, առանց մի ձայն-
ծպտուն հանելու, յերևացին Զագլորան ու նրանց ուղեկ-
ցող մորթե փափախավորը։ Նրանք կռացած սողում էին ձորակի փշոտ թփերի տակով։

Յերբ Զագլորան և ուղեկցողը վտարի կանգնեցին, նրանց ձեռքում յերևաց ծառի բնից շինված մի փոքրիկ մակույկ։ Ուղեկցողը ձախ ձեռքով թին էր տանում։

Նրանք ձորակի թեք հատակով վար իջան, զգուշու-
թյամբ ճանապարհ բանալով լերկ թփերի միջով։ Վերջապես
միքանի քալ հեռավորության վրա յերևաց գետը... Մյուս
ափին սկին էր տալիս բարձրուղեշ անտառը։

Մակույկը հեշտությամբ ջուրն իջեցրին։ Փափախա-
վորը ձեռքի նշանով ցույց տվեց Շալաշովին մակույկը—
մտի՛ր։

Շալաշովը մտավ մակույկը։ Բարակ, կեղևակերպ մա-
կույկը քիչ մնաց շուռ գար։

— Մեջքիդ պռուկի՛ր... քչիչաց ուղեկցողը։

Շալաշովը պառկեց մակուկի հատակին, յերեսը դեպի աստղազարդ յերկինքը: Զագլորան ձգվեց նրա կողքին:

Փափախով մարդը նավաքթին նստած թիավարում եր: Թին անձայն իջնում եր ջուրն ու բարձրանում: Յերթ թին նավակի մի կողմից մյուսն եր անցնում, ջրի սառնորակ կաթիլները Շալաշովի յերեսին եյին թափվում:

Հանկարծ աստղազարդ յերկինքը կարծես շուռ յեկավ նրա գլխավերևում: Մակուկը ցնցվեց, ճռճռաց ու կանգ առավ:

— Հասանք,— շնչաց Զագլորան:

Շալաշովը վեր կացավ ու դուրս յեկավ մակուկից:

Գեանեզրի յերկարությամբ ձգված եր Գալիցիայի բարձր ու սեպացած ժայռոտ ափը:

Հանկարծ ափի մոտ լսվեց քայլի և խոտակցության բարձր ձայն: Խոտում եյին ոտար լեզվով:

Շալաշովի մարմնով սարսուռ անցավ: Զագլորան և ուղեկցողը վերցրին մակուկին ու վազեցին ժայռնիվեր: Շալաշովն շտապեց նրանց հետևից: Զառթափի կես ճանապարհին ուղեկցողը թիով անցք բաց արեց թփերի մեջ:

Նրանք սողալով մտան մի յերկար ու նեղ քարանձավ:

Ավստրիական սահմանապահներն անցան ներքևի կողմից, գետի ափով:

«ՆԱԽ ՓԱՐԻՍ, ԳՈՒՏ»

Մի պայծառ գարնանային որ Շալաշովը, ձամբրուկը ձեռին, կանգնած եր Վիեննայի կայարանի պեռոնի մուտքի մոտ, ուղևորների բազմության մեջ:

Վանդակավոր բաց դռնակի առաջ կանգնած եր ծերունի վերահսկիչը: Ուղևորները մեկ-մեկ ցույց եյին տալիս նրան իրենց տոմսերն ու պլատֆորմն եյին դուրս գալիս: Պլատֆորմի մյուս կողմում ճեպընթաց գնացքը շոգի յեր արձակում:

Շալաշովը նայեց ժամացույցին: Գնացքի մեկնելուն յերեք ըոպե յեր մնացել:

Նա ներկայացրեց վերահսկիչին իր տոմսը—«Վիեննա—Փարիզ»—և ուզում եր դուրս գալ պլատֆորմը:

Վերահսկիչը նայեց տոմսը, ապա աչքը գցելով Շալաշովին, գլուխը շարժեց ու ձեռքով մուտքի առաջն առավ:

Այդ միջոցին մոտեցավ մի ուրիշ ուղևոր, տոմսակը մեկնելով: Վերահսկիչը նրան թույլ տվեց պլատֆորմն անցնելու:

Շալաշովը դարձացավ ու անհանգստացավ:

«Խնչու ինձ պլատֆորմ չեն թողնում: Գնացքը հիմա կմեկնի»:

Հնչեց սուլոցը: Գնացքը դանդաղորեն շարժվեց:

Շալաշովը մի կողմ հրեց վերահսկիչին ու նետվեց դեպի գնացքը: Թռավ վագոններից մեկն ու շուրջը նայեց. վերահսկիչը և համազգեստը հագին ու սաղավարտը գլխին մի մարդ ինչ-վոր բան եյին կանչում, մատնացույց անելով Շալաշովին:

Շալաշովը մտավ կուպեն ու նստեց բազմոցին. «Միթե հետքս գտել են»:

Նրան մոտեցավ բեխավոր կոնդուկտորը: Վերցնելով նրա տոմսակը, զարմացած նայեց Շալաշովին և գերմաներեն ինչ-վոր բան ասաց:

Շալաշովը գերմաներեն վատ եր հասկանում: Նա գլուխը շարժեց—չեմ հասկանում:

Կոնդուկտորը տոմսակը վերցրեց ու հեռացավ:

«Խնչ անեմ,—գլուխ եր կոտրում Շալաշովը:—Գնացքից դուրս թռչեմ»:

Նա նայեց պատուհանից դուրս: Գնացքը սոսկալի արագությամբ սլանում եր բանվորական արվարձանի մոտով: «Մահն անխուսափելի յե»...

Նա հուզված շոշափում եր գրպանի փաստաթղթերը:

Միքանի կիլոմետր անցնելուց հետո, գնացքը կանգ առավ կայարանի առաջ: Դուռը բացվեց, կուպե մտան յերկու հոգի՝ համազգեստով և սաղավարտով, ու նրանց հետ կոնդուկտորը: Համազգեստով մարդիկ Շալաշովին դուռը ցույց տվին: Ապա, վերցնելով նրա ձամբրուկը, դուրս տարան:

Շալաշովը, միանգամայն հուսահատված, փոստերը քարշ տվեց նրանց հետևից: Ինչի համար եր նա հաղթահարել այդքան խոչընդոտներ, կրել այդքան փորձանքներ...

Անցնելով յերկաթուղային կամրջակը, համազգեստով մարդիկ նրան մի ուրիշ պատճառով տարան:

Նրանք ճամբրուկը դրին պատճառովին ու հրամայելով, վոր Շալաշովն այդտեղ սպասի, հեռացան:

Հենց վոր նրանք անհետացան, Շալաշովը վերցրեց ճամբրուկն ու փախուստի դիմեց: Այդ բոլորից մի գնացք մոտեցավ: Յերկաթուղային համազգեստով մի յերիտասարդ հասավ Շալաշովի հետևից: Խլեց նրա ձեռքից ճամբրուկը ու, բռնելով թեփից, քարշ տվեց դեպի գնացքը:

Այս պաշտոնյան ճամբրուկը վագոն ներս տարավ ու տեղավորեց դարակի վրա: Հետո ժպտաց ու ձեռքով ցույց տալով, թե վեր ուղղութեամբ ե շարժվելու գնացքը, ասաց.

— Նախ Փարիս, գուտ:

Շալաշովը հասկացավ—«Դեպի Փարիզ, ամեն բան կարգին ե»:

Յերկաթուղային պաշտոնյան մեկնեց նրան տոմսակը և դուրս յեկավ: Շալաշովը ճանաչեց իր տոմսակը «Վիեննա-Փարիզ»:

Գնացքը մեկնեց:

Այժմ նա հասկացավ, վոր իսկի յե կալանավորված չի յեղել, այլ ուղղակի Վիեննայում այն գնացքը չի նստել, վորին պետք ե նստել: Փարիզ մեկնող գնացքը պետք ե դուրս գար յերեք բուլեյից հետո...

«ԿԱՅՕԸ ԲՈՑ ԿԴԱՌՆԱ»

Այն քաղաքը, ուր գտնվում եր «Իսկրայական կենտրոնը», ծխնելույզների մի ահագին անտառ եր, մշտապես պատած ծուխ ու մրով և մառախուղով տոգորված: Այս քաղաքի անվերջ փողոցներով, վաղ առավոտից մինչև ուշ գիշեր, ռմբիբուսներն ելին յերթեկում, շոգետար մեքենաներն ելին անցնում զոռոցով, կառքերն ելին գնում-գալիս ու մարդկային բազմութիւնն անցուղարձ անում:

Լուսազարդ ցուցանակների կրակներն արտացոլում ելին թաց ալահատակների վրա:

Այս քաղաքը Լոնդոնն եր: Լոնդոնում կան աղքատ թաղամասեր: Այստեղ, փողոցի մեջտեղում, լվացք ե կախ տված: Այստեղ խոժոռաղեմ մարդիկ, ցնցոտիները հազին, նրստոտած են իրենց վողորմելի ապաստարանների շեմքին, իսկ նրանց յերեխաները, սոված ու մերկ, խաղում են սալահատակին և անցուղարձ անողներից վողորմութիւն խնդրում: Նեղլիկ, մութ փողոցում իր խռպոտ յերգն ե հնչեցնում փողոցային յերգեհոնը: Շարժական լապտերների պլպլացող դեղնագույն բոցը լուսավորում ե թապաղների շարքերը սալահատակի վրա: Մսավաճառն անդադար ճչում ե ու գովաբանում իր հնացած միսը: Նրա կողքին վաճառում են կոպիտ վոտնամաններ, հին հագուստեղեն, անպետք համարված ամանեղեն: Այստեղ ամեն ինչ յերրորդ տեսակիցն ե՝ ամենաեթանդ: Խանութների միջև յեղած անցքերում խոնվում են չքավորները խմբերով:

Հենց այսպիսի թաղերից մեկումն եր գտնվում իսկրայականների կենտրոնը—«Իսկրա» լրագրի խմբագրութիւնը: Այստեղ եր ծրագրվում ապագայի պլանն այն ահագին յերկրի, վորը 2000 վերստ հեռու յեր Լոնդոնից:

Այստեղից եր, վոր «Իսկրա»-ի գործակալները հատուկ, յերկու տակ ունեցող ճամբրուկներով Ռուսաստան ելին տանում ամենաբարակ կապտագույն թղթի վրա տպված թերթերի փաթեթները:

Դրանք «Իսկրա»-ի համարներն ելին: Նրանց ճակատին, աջ կողմում, յուրաքանչյուր համարի վրա տպագրված եր

«Կայծր բոց կղառնա»

Լոնդոնում, «Ռիխտեր» անվան տակ, շատ համեստ կահավորված յերկու սենյակում՝ իր խոհանոցով, ապրում ելին Լենինը և Կրուպսկայան:

Նաղեժդա Կոնստանտինովնան ինքն եր վարում տնտեսութիւնը. ինքն եր մթերքներ գնողը, նավթի վառարանի վրա ճաշ պատրաստողը, հատակները լվացողը:

Այս բնակարանումն եր գրում Վլադիմիր Իլյին իր

նշանավոր հողվածները՝ «հեղափոխական ավանտյուրիզմը», «նամակ ընկերոջը մեր կազմակերպական խնդիրները մասին», «Գյուղական չքավորութունը» և ուրիշները:

Այս բնակարանից եր, վոր թղթի յերկար շերտերը, Իլյիչի ուղղութիւններով ու մանր տպագիր տառերի հավասար տողերով ծածկված, գնում եյին տպարան: Իրանք «Իսկրա»-ի սրբագրական սյունակներն ելին:

Այս բնակարանումն եր, վոր Նադեժդա Կոնստանտինովնան Ռուսաստանից Լոնդոն ուղղված ծածկագիր նամակները բաց եր անում ու նավթե լամպի ոգնությամբ յերևակում, իսկ Լոնդոնից Ռուսաստան ուղարկվող նամակները ծածկապրում ու ծրարում:

Նադեժդա Կոնստանտինովնան թղթակցութիւն ուներ Ռուսաստանի բոլոր իսկրայականների ու կուսակցական բոլոր կոմիտեների հետ: Վլադիմիր Իլյիչն ամեն մի նամակ աչքի յեր անցկացնում: Նա մանրամասնաբար գիտեր, թե ընդհատակյա ընկերներից ով ինչ ե անում, և ցուցումներ եր տալիս, թե ինչպես պետք ե տարվի գործը:

Յեւ «Իսկրա»-ն, Վլադիմիր Իլյիչի ղեկավարությամբ, դաստիարակում եր տասնյակ պրոպագանդիստներ, հարյուրավոր ագիտատորներ, վորոնք որ-ավուր արթնացնում եյին ռուս բանվորների գիտակցութիւնն ու հեղափոխական կամբը: Նրանք ցանում եյին այն կայծերը, վորոնցից պետք ե բռնկվեր պրոլետարական հեղափոխության մեծ բոցը...

ԿԻՐԱԿԻՆ, ԿԵԲԸ ՅԵՎ ԴՌԱՆ ՈՂԱԿԸ

Դնացքը սլացավ Թեմզայի վրայով անցնող կամրջով՝ Ներքևում, կամրջի աջ և ձախ կողմերում, փռված եր գործարանների մրոտած ծխնելույզների և անհամար նավակայանների անտառը:

Յերկրորդ կարգի վագոններից մեկում, բխ ու մորուք սափրած անգլիացիները զարմացած նայում եյին մի ոտարականի վրա, վորը տարօրինակ կլոր գլխարկ ուներ գլխին:

Ոտարականը շփոթված՝ ուղեկիցներին իր գլխարկին

ուղղված այդ ուշադրութիւնից, մեկ մինչև աչքերն եր քաշում գլխարկը, մեկ հետ գցում մինչև ծոծրակը, կամ թե հանելով գլխից, յերկար ժամանակ տրորում եր ձեռքում և, վերջապես, բարկացած, գլխարկը խոթեց ճամբրուկը:

Դնացքն ընթանում եր առանց կանգ առնելու և ժամը վեցուկեսին Լոնդոն ժամանեց:

Ուղեվորը, ճամբրուկը ձեռքին, դուրս յեկավ կայարանից ու տեսավ առջևը մի լուռ և ամայի փողոց: Միայն կայարանի մոտ եր, վոր դեսուդեն եյին վազվզում գնացքից դուրս յեկած ուղեւորները:

— Այս ել քեզ աշխարհիս ամենաբանուկ քաղաքը, — զարմացած ու բարձր ձայնով ասաց նա ռուսերեն, բեխերի ծայրերը ձգելով:

Ուղևորներից մեկը կանչեց.

— Կեր:

Կայարանին մի տարրորինակ կառք մոտեցավ. նորեկի ռուսերին հասնող նրա յերկու ահագին անիվների վրա մեղմորեն ձոճվող մի փոքրիկ նստելատեղ կար, վորը վերևի կողմից ծածկված եր ամպհովանիով՝ մանկական սայլակների նման:

Դիւին ցիլինդր դրած կառապանը նստած եր այդ կառքի հետևի կողմում գտնվող բարձր նստարանի վրա, վորը կառքի ծածկից ել բարձր եր:

Նորեկը նույնպես կանչեց — «կեր», ու իսկկիսկ նույնպիսի մի կառք յեկավ՝ կանգնեց նրա առաջ:

Նա տվեց կառապանին թղթի մի կտոր, վորի վրա հասցեն եր գրված: Կառապանը կարդաց, ձեռքով ցույց տվեց նստելու տեղը և, վեր բարձրացնելով ճամբրուկը, դրեց իր կողքին:

Նորեկը հանեց գրպանից կաշեկազմ մի զրքույկ սև տառերով ու կարդաց.

«1903 թՎԱԿԱՆԻ

ՈՐԱՏՈՒՅՑ

Ոգոստոսի 6

Կիւակի»

Ահա թե ինչո՞ւ փողոցներն այսօր ամալի եյին: Կիրակի որերն ամբողջ Անգլիան մտնում ե տներն ու կողպեքներով փակվում, ասես մի մեծ առևտրական խանութ լինի: Անգլիայում կիրակի որերը միայն աղոթել կարելի չե:

Մտրակի հարվածները կարկտի պես թափվում եյին ուղևորի գլխավերևում, և կեքն արագ առաջ եր գնում Լոնդոնի նեղ փողոցներով...

Ժամն ութն եր:

Կերը մտավ մի նեղ ամալի փողոց ու կանգ առավ: Կառապանը հանգիստ շարժումներով ճամբրուկը գցեց մայթին, մի յեռնարկանի տան առաջ, վորը ցանկապատված եր թուջե ցածր վանդակապատով:

Յեկվորը դուրս յեկավ կերից ու վճարեց կառապանին:

Դռանը զանգակ չկար, այլ մի ծանր ողակ եր կախ ընկա՜: Նա բարձրացնելով ողակը՝ յերեք անգամ ծեծեց դուռը:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Շալաշովը, դռան տռաջ կանգնած, հուզվում եր: Իսկրայականների առաջնորդին հանդիպելը նրան միջիչ վախեցնում եր:

Իր յերևակայութւան մեջ Շալաշովը պատկերացնում եր առաջնորդին վորպես պարթև հասակով, վեհապանծ տեսքով ու անեղ հայացքով մի մարդու:

Բայց ահա սանդուխքի վրա քայլերի ձայն լսվեց: Դուռը բացվեց:

Շեմքին, մուգ աչքերն ուշադրությամբ կկոցելով, կանգնած եր յերեսուն յերեք տարեկանի մոտ վոչ բարձրահասակ մի մարդ, մեծ ճաղատ գլխով և շեկին տվող փոքրիկ մորուքով:

Շալաշովը վտաքը շեմքից ներս դնելով ասաց.

— Կարդացել եք արդյոք «Դրաժդանինի» քառասուն յոթերորդ համարը:

Դա նշանաբանն եր. Պատասխանի տեղ ասնտերն ամուր սեղմեց հյուրի՝ ձեռքը:

Տանտերը Վլադիմիր Իլյիչ Լենինն եր: Նրա նայվածքն իսկի յեւ անեղ չեւ—նա սիրալիր կերպով ժպտում եր:

— Շնորհավորում եմ ձեր հաջող փախուստը, ընկեր Շալաշով,—ասաց նա մի անսովոր պարզությամբ և ընկերաբար:

Ու Շալաշովն իսկույն իրեն գդաց անկաշկանդ և ազատ, կարծես Վլադիմիր Իլյիչը նրա վաղեմի ծանոթը լինեւր...

Լենինը Շալաշովին վերև տարավ:

Այսպես սկսվեց Շալաշովի նոր կյանքը.— աշխատանքն արտասահմանում:

★

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

«Հանեցեք, խնդրեմ, բոլոր ատամներս»	11
Գաղանի հանդիպումը	11
Կրկնովի սերահարը	12
Հրաշալի փոխարկումը	14
Անուններ-դիմանքներ	15
Հասարակածի կեսը	18
Մաքսանկարներ	22
Սինյուսիսի բախտը	32
Գնացքի մեկնելուց չորս րոպե առաջ	36

ԱՅՈՒՆ ԿԱՄ ՎՈՉ

«Պրեզիդենտական»	38
Յերես-յերեսի	43
Մայրը և աղաքագետը	46
Հարսնացուի շվեդը	50
«Զկային դասաստանն և չկա»	52

ԱՆՆԵՐԵՎՈՒՅԹ ՏՊԱՐԱՆԸ

«Հէյ, կտամ ծախող»	57
Յուլյո	59
Գուրդոն	61
Լենա	63
Համառու աստանյան փուռը	64
«Մենք հեղափոխության դրաբանակն ենք»	67
Ցանկապատեր, դռնապաններ և ափիշ փակցնողներ	69
Շտրեյկերներ	74
«Յե՛տ, Փակցնող եմ»	76
Կապակներ	78
Կողքով անցավ	80

ՍԱՀՄԱՆԻ ԱՅՆ ԿՈՂՄԸ

Ետագով	82
Հիսուն կուպի	84
«Գաղաքական»	86
Գրչերային հետապնդումը	87
Սահմանի այն կողմը	89
«Նախ Փարիս, դուռ»	92
«Կայծը բոց կդառնա»	94
Կիրակին, կերը և զուսն ողակը	96
Առաջնորդը	98

ՀԱՅԲ 1 Ռ. 50 ՀԱՊԵԿ
ЦЕНА 1 Р. 50 КОП.

3533

Տ. Խմելնիցկի
ПОЧТАЛЬОН РЕВОЛЮЦИИ
(На армянском языке)

РОСТОВСКОЕ ОБЛАСТНОЕ
АРМЯНСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
«БОЛЬШЕВИК»

Ростов-Д., Ворошиловский пр., 27